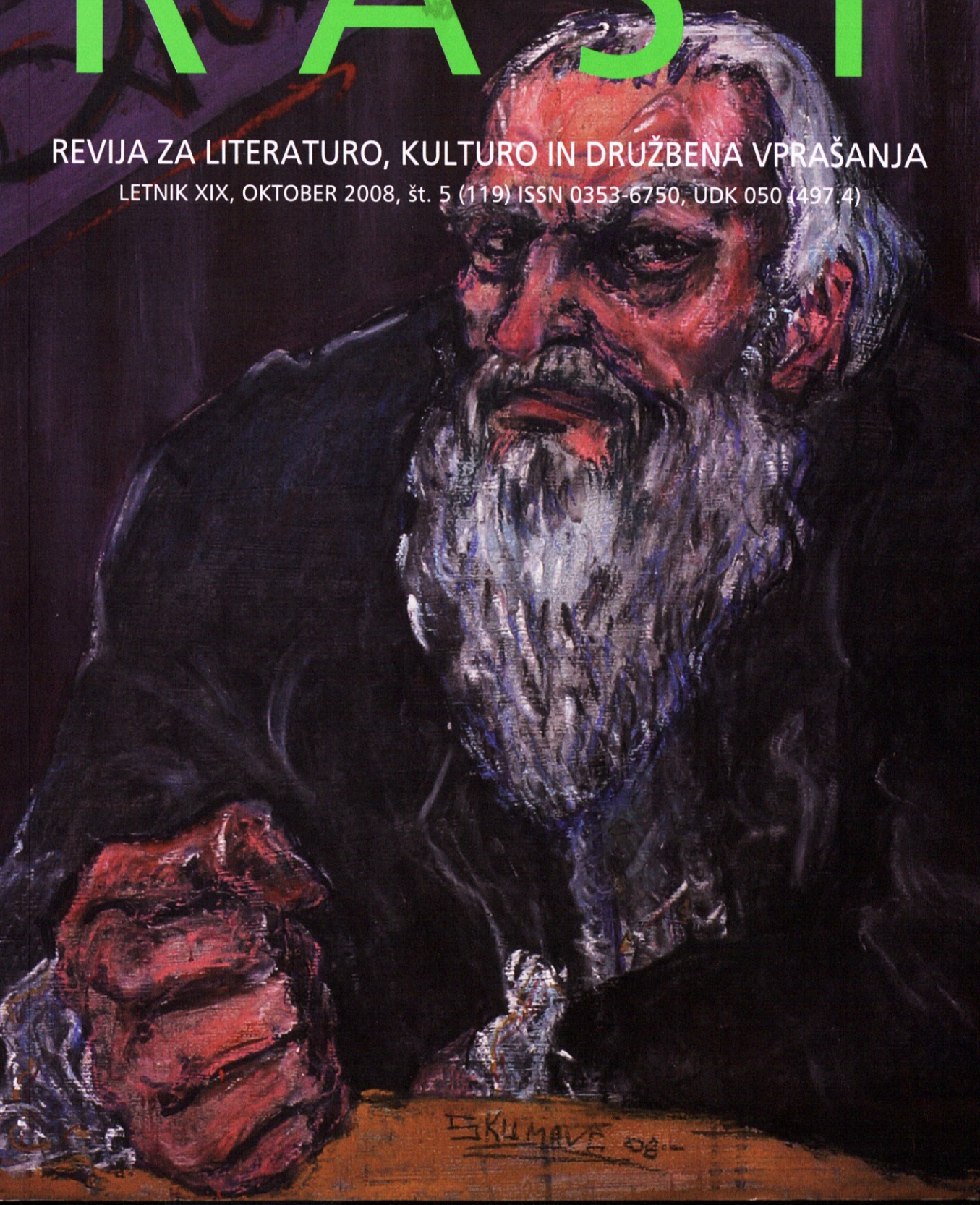

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XIX, OKTOBER 2008, št. 5 (119) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

LITERATURA

Poezija	V vreči srca ga nosim kot kak kenguru	352	Katja PLUT
	In vse je več in je vse manj	353	Tatjana LAPUH
	Kalejdoskop sva	353	
	Balkan spi	354	
	Pozdravljena, zemlje ti blagoslov	354	
	O, Bog, kako si spet zarezal	355	
	Kot oblaki	356	Smiljan TROBIŠ
	Brez tebe	356	
	Plasti	356	
	Potrebujem te	357	
	Želja	357	
	Februarski dan	358	Cveto PREŽELJ
	Na poroki	358	
	Obiskovalci	358	
	Epitaf	359	
Prevod	Mesto in jaz	360	Almir ZALIHČ
	Ulica hadžija Memije Cernice v Mostarju, v dežju		Prevod: Milan JESIH
Proza	Oko	362	Edvard OSOJNIK
	Do Pakistana in nazaj	364	Merija MERCINA
Prevod	Harmonika	379	Aleksandar HEMON
			Prevod: Barica SMOLE
KULTURA			
	Dialog kot pot do novih spoznanj	382	Marija MERCINA
	Arheološka podoba Dolenjske	390	Danilo BREŠČAK
	Latinščina na stavbah in spomenikih Novega mesta	392	Mitja SADEK
	Novomeški slikar Franc Ksaver Skola	400	Darja PEPERKO GOLOB
	Valvasor kot tehnik in naravoslovec	404	Stanislav JUŽNIČ
NAŠ GOST			
	Pravi materni jezik je samo naš narečni krajevni govor.		
	Razgovor z dialektologinjo red. prof. dr. Vero Smole		
	s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani	418	Jože ZUPAN

D 2009 / 5257

DRUŽBENA VPRAŠANJA

V prihodnost zazrt dvajsetletnik

436 Joža MIKLIČ

ODMEVI IN ODZIVI

Zgraditi Eifflov stolp – v Brežicah?!

453 Ivan KASTELIC

Rezka Arnuš, pianistka barv

456 Ivan KASTELIC

Zapreškiški bienale akvarelov

460 Oži LORBAR

Žarenja

461 Andro FILIPIČ

Prevod: Barica SMOLE

Ozračje nad mestom

463 Sonja ROSTAN

1408 – prišli so Turki, za njimi Uskoki

464 Marinka DRAŽUMERIČ

Sklenjen šesti krog novomeškega Jazzinty abonmaja

465 Rasto BOŽIČ

KRONIKA

Maj – julij

469 Lidija MARKELJ

NASLOVNICA: Marjan Skumavc: PRIMOŽ TRUBAR, mešana tehnika / lesena plošča, 2008, 70 x 58 cm (z razstave OBRAZI PRIMOŽA TRUBARJA)

ZADNJA STRAN: Irena Brunec Tebi: PRIMVS TRVBERUS, bron, 37 x 30 cm (z razstave OBRAZI PRIMOŽA TRUBARJA)

Vojko Pogačar: TRUBARJEVINA, monotyp. kolaž - ročni litogr. ofset tisk / papir, 1986, 70 x 49,7 cm
(z razstave OBRAZI PRIMOŽA TRUBARJA)

Katja Plut

V vreči srca ga nosim kot kak kenguru.

Kako živiš tako prikrito med ljudmi?

Odposlala sem besede nase,

da bodo pobrale po meni odmrlo dušno povrhnjico in prinesle kose ven.

Pojma nimam, kaj se bo zgodilo v jutru, ki je še vedno zavito v zgornje plasti tal, pripravljeno na dvig. Zdaj sem pomirjena s tem. Pogledujem.

Misli in besede so dejanja. Indijanci so delal na odgovornosti.

Nekateri ljudje se odločijo iti in delati bliže. Vse drugo je samo odlaganje: čokolada. Porno. Ganja. Avtokleparjenje. Brcanje golobov. To je vse namesto bojevanja in odlaganja. Predajanja, vdajanja, razdajanja v vojski enega.

Nekaterim ljudem se ne da približati po imenu. Lahko narediš prostor za več ljudi in sede počakaš, ali se odločijo in pridejo mednje.

Tatjana Lapuh *IN JE VSE VEČ IN JE VSE MANJ*

*Dosti te je še ostalo,
da marcopoliš z mano se na jug,
v smrekah tvojih je adventje vztrepetalo,
da kje se išče teh sonetja ključ.*

*Toscanje topel julij se odpira,
na palisandru, kjer čaršije cveto.
V tebi vranji godec salutira,
da v magnolije zrcali se nebo.*

*In je tišina bajna, ko si vse poveva,
pasjonsko lahka drsiva tja na južni pol,
in je vse več in je vse manj, kar se veleva,
da stkeva korpusa v baročni mol.*

KALEJDOSKOP SVA

*Izza tvojih studencev se pasejo nočni metulji.
Na krilih vzorci tvojega jezika.
Univerzalen jezik govoriš,
jaz pa si ne upam sanjati marcipanastega poletja.
Tangentno sva razporejena:
dovolj blizu je moj Kalemegdan,
da je dihanje vzporedno,
in tvoja Avala
dovolj vetrovna,
da se najini ribi izplujeta.
Tvoji metulji pa postajajo vedno bolj od tu.
In tvoj glas Šeherezada,
ki jo vzletavajo.
Nekega dne pa so se povabili v moj San Marino.
Ti, isti metulji.*

BALKAN SPI

*Balkan spi
in le topoli me poznajo od prej.
Na ustnicah pastirjev silhueta tvojega imena,
medtem ko kamni ne pozabljajo stopinj.
Duše ciganov uglašene na d- mol.
Prepoznam se v ogleh očeh otrok.
Prišla sem, Dunja tvoja,
da vzdignem amfiteater,
prišla sem,
Balkan.*

POZDRAVLJENA, ZEMLJE TI BLAGOSLOV

*V hiši zvonjenja me čakata z gospodom.
Fanfare tvoje, strop neba.
Da prag prestopim, moram spokoriti
vso tebemene, da smela bom moliti.
Majava v gležnjih vzpenjam se po lesu,
glorificiram vsako žvrgolenje,
ko glas tvoj se na rdečih korih trubaduri.
Kleče daritev božja se pretaka,
iz vode v vino angelska postaja,
ko glas se gali glasno, strastno,
da v tebimeni rečem,
bogu, hvala.*

O, BOG, KAKO SI SPET ZAREZAL

*O, Bog, kako si spet zarezal
v sredico, kjer kresavi jok domuje,
da si podvanajsteril eno divizijo,
ki mirakel svetel ji ne klubuje.*

Tatjana Lapuh

*Da je prepozno s psalmom mi sedeti,
ko mi po rokah jagode polzijo,
ne vem imena jim, ne vem jim melodije,
to vem, da polkna mogla bi odpreti.*

*Če je pretemna kri, ki v moji biti vlada,
da vsečna tebi, smela bi se iti,
z njegovo, ki je svetla, Amonova nada,
mi to razlij po podu z božjimi kopiti.*

*Je paradoks, da sklepaš ti kupčijo,
ko prah prebiram s tvojih katekizmov,
na ustnicah njegovih vsak gospodov dan
ječi zdravamarijo,
da ti pogrinjaš nama dušno beračijo.*

Smiljan Trobiš **KOT OBLAKI**

*Pridi po mostu
med tvojim in mojim bregom.
Reka izliva sočutje za naju,
drevesa so prijateljska,
nebo kliče...
Glej oblake v vodi:
odhajajo
kakor najina ljubezen.*

BREZ TEBE

*Samo pol
človeka sem.
Pol ga živi,
pol pa nima
koga objeti.*

PLASTI

*Viharnik se vrašča
v skale,
da preživi.
Dva koraka stran
divje zelenje
buhti iz prsti.
Prav kot najine plasti:
ena zeleni,
druga komaj vzdrži...*

POTREBUJEM TE

*Gledam tvoj obraz,
da bi v njem,
kot iz safirja čist
se izklesal mir
na moj poraz.*

ŽELJA

*Široko dihajo sanje
večera.
Mir je poln in zahvala
se rojeva izza obzorij.*

*O, ko bi lahko še enkrat
priklical podobo,
ki je odpirala
zarjo tvojega molka.*

Cveto Preželj   FEBRUARSKI DAN

*Pustu sem nastavil
lanski krof.
Spihal pepel.
In kozolce otresel
v dolino.*

NA POROKI

*Poročen:
nevesto smo preslepili
in se oblekli v nevidni oblak.
Na črnem ozadju
smo ličkali prstan zlat.*

OBISKOVALCI

*Napravil si,
kar si lahko
za ograjo,
v vrtnem poželenju,
v nasilju do sebe
in drugih,
v miru,
ki je dehtel
v popoldanskem smradu.
Blatno sonce
se je kradlo
za borno podrtijo.
Piščanci so se zaletavali
v vrata.
Prazna posoda je brenčala
od udarcev kokoši.
Na struni neba*

Cveto Preželj

*so se pripravljali
prsti godcev,
da razmastijo suho ponev.
Na koncu
pridemo mi
s svojo meščansko trobljo
in glasno govorjenje
podere macesnov hrib,
odpre davne rane,
pomori zvončasti glas.
Strele pometejo navlako
na kup,
za sežig,
za pokop,
za razcvet novega dne.*

EPITAF

*Ni me vzela vojna vihra.
Vrgla jabolko mi je Afrodita.
Vabila vrabce sva, golobe.
Jedli smo z dlani usode.*

Almir Zalihić **MESTO IN JAZ**
Prevod: Milan Jesih

*Mesto, ki v njem živim,
prebiva v meni
čisto drugače
kot jaz v njem.*

*Zadošča, če rečem,
da imam jaz dve mesti,
a mesto mene zgolj enega.*

*Kadar moje telo zamenja
čist, prazen prostor;
lepši od česar koli
neobstoječega,*

*mesta, ki se
širi v meni,
ne bo imelo
kaj zamenjati.*

**ULICA HADŽIJA MEMIJE CERNICE V
MOSTARJU, V DEŽJU**

*To mesto je kot srh.
Nobena pot ne vodi iz njega.
Vse poti se vanj stekajo.
Nikamor nikogar vse to ne vodi.
Niti tistih, ki mislijo, da se bodo
Z njim rešili svojega prekletstva.*

*Usmiljeni moj Bog,
Zakaj je človek žival?*

*To mesto je kot srh.
Nikomur ne ponudi roke.
Še svojim otrokom je postalo kletka.*

Almir Zalihić

*Ves čas sem mislil, iz tega kupa
Mesa bo nekdo kriknil, glasno zajokal*

*To mesto je kot srh.
Večje ko je, bolj je mrtvo.
In ni sramu, ni utopije.*

Pred njim je stalo lipovo tnalno. Zaradi mnogih silnih udarcev z ušesom sekire je nastala na njegovi zgornji ploskvi vdolbina v obliki dlani. Malo pod kolena mu je segalo tnalno in v zemljo je bilo zarito, kot da je tam zraslo. Čelo sekire je položil v to vdolbino, dolg ročaj pa je pokril z dlanema, drugo čez drugo, nanju pa naslonil brado. Rahlo razkoračeno je stal in čakal, kdaj se bosta najina pogleda srečala. Brado je malo dvignil, da je sprostil desnico in mi nato z vsemi štirimi prsti dajal signale, naj pridem k njemu. Smolo sem zavohal, ko sem prišel v njegovo bližino. Tudi njegova sapa je imela isti vonj, le nekaj kislega se je mešalo vanj. Kot da se hoče izkašljati, je zahreščal, zbiral slino in nekaj malega izpljunil na drva ob svojih nogah. Vedel sem, da je to uvod. Namesto prošnje, ki mu ni šla z jezika, je raje zakašljaval in pljunil, ker pa sem go dobro poznal, je bilo to tako, kot bi rekel: »Prosim, poslušaj me.« Brado je spet naslonil na ročaj. Ko je spregovoril, mu je čeljust dvigala glavo, kot da prikimava svojim besedam: »V Ljubljano moram, na pregled. Z očesom imam nekaj narobe. Jutri bi šla, ob desetih imam uro.« Nato se je sklonil, dal na tnalno debel grčast čok in udaril. Klub osemdesetim letom je bil še pravi hrust. Dolgi brki so mu segali čez spodnjo ustnico. Le dva sekalca je bilo slutiti, ko je govoril, prednjih zob ni imel. Ko je ob udarcu spustil odrezav hropeč glas, sem pri sebi pomislil. »Ne znam si ga predstavljati drugače ko brezzobega.« Šele nato, ko sem ga gledal, kako skoraj z ihto tolče pa grčavih čokih, me je presunilo. »Zelo bolan mora biti, da me je prosil, naj ga peljem v Ljubljano.« Ni več govoril, le v ritmu se je sklanjal in tolkel po tnalno.

Drugo jutro sem ga že ob šestih zjutraj videl sklonjenega sedeti pod češnjo na našem dvorišču. Oblečen je bil v obleko. Verjetno jo je kupil že davno, blago je bilo podobno raševini, vendar dobro ohranjeno. Oblekel jo je le za največje praznike. Pravzaprav sem ga v njej videl prvič. Srajco je imel belo, laneno, grobo, zapeto do zadnjega gumba. Le čevlje je imel iste, težke, spredaj okovane, vendar čiste in z neko maščobo jih je premazal, verjetno z govejim lojem. S palcema je podpiral ličnici, ostali prsti so pokrivali čelo. Ko me je zagledal, je hitro vstal. Rahlo se je nasmehnil, ko mi je podajal plastično vrečko. »Papirji«, je rekel. Slekkel je suknjič, ga obrnil in z njim pokril sedež v avtu. Nič ni pomagalo pregovarjanje, naj ga obleče. »Da ne umažem avta,« je rekel. Ni se naslonil, čisto na robu sedeža je sedel in tako vztrajal vse do Ljubljane. Le enkrat se je še oglasil. »Slovenj Gradec,« je rekel, ko je prepoznal mesto, le deset kilometrov daleč od najinega kraja. Verjetno je bil to najbolj oddaljen kraj, ki ga je kdaj obiskal.

Bil je najstarejši sin na veliki gorski kmetiji, nezakonski. Dva brata sta našla delo v železarni, oni mlajši, rojen prvi v zakonu, je bil gospodar. V šestdesetih letih, ko so mladi kmečki fantje prevzemali težaška dela v železarni ali skrivoma odhajali čez mejo, je bil sam za kaj takega že prestar. Okrog štirideset je bil takrat, njegov očim pa nekaj čez sedemdeset in še zelo pri močeh. Kot večina kmetov z več otroki je tudi on pogosto uporabljal preizkušeno zvijačo. Ko je bil na samem s katerim od sinov, je začel: »Veš, tebi bom napisal kmetijo,

samo nikaar tega ne govori drugim, da ne bo prepira. Malo še potrpi, kmalu bom prepisal.« Isto je govoril tudi vsem ostalim. Leta pa so tekla in sinovi, ki jim je bila obljubljena zemlja, so z veliko vneto skrbeli za kmetijo in oče je bil ponosen nanje. Čez leta, na smrti postelji, pa se je odločil. »Ti si že prestar, da bi si ustvaril družino. Kmetija pa rabi otroke, da bodo delali in nadaljevali moj rod. Do smrti imaš svojo sobo in hrano. Pa pomagaj po svojih močeh.« Tisti večer, pozno, je potrkal na naša vrata. »Oče so umrli, mrliške prte in svečnike bi si sposodil,« je tiho rekel, vzel stvari in tiho zdrsnil v noč.

Nikoli ni omenil zamere do očeta, nikogar ni obtoževal, molčal je kot prej in delal od zore do mraka. Ni se pogovarjal o politiki, ni obrekoval sosedov, vsem se je umikal in delal. Doma nekoliko manj. Že prej je rad pomagal, ko so ga klicali sosedje za posebna dela, sedaj še več. Prav užival je v najtežjih delih. Ni bilo trama, ki ga ne bi dvignil, ni bilo tako divjega bika, da ga ne bi ukrotil, in ni bilo tako težkega prevrnjenega voza, da ga ne bi s svojim močnim hrbtom dvignil s ceste. Ni zahteval plačila in niso ga silili, da bi ga vzel. Opravil je in zdrsnil v svoj gozd. Le včasih je rekel z nekim čudnim glasom, da te je kar zmrazilo: »Mati so me pa radi imeli.«

Med potjo v Ljubljano sem ga včasih pogledal. Z desno roko se je krčevito oprijemal ročaja nad vrati, z levico pa je občasno rahlo potegnil čez bolno oko, kjer se mu je na močno otečeni spodnji veki nabirala neka rumena mast. Molčal sem, vse bi bilo zaman. Videl sem, da si je roke temeljito umil, verjetno jih je krtačil s sirkovo ščetko, saj so bile nenavadno rdeče. Le v globokih razpokah, ki so se kot mreža risale po roki in mu prepredale dlani, je bilo nekaj črnega.

»Še deset minut, pa sva pred kliničnim centrom,« sem rekel proti koncu poti. Zdrsnil se je, dvignil pogled in rekel. »Če bo dohtar zahteval, naj se slečem, se ne bom.«

V bolnici so ga lepo sprejeli, nisva dolgo čakala in v ambulanto je odšel sam. Po desetih minutah se je vrnil in rekel: »Domov greva.«

Spet se je krčevito prijel ročaja nad vrati, z levo roko pa je otipaval debelo povezo na očesu.

Pred Trojanami je začel: »Nazaj v bolnico moram, na operacijo. Raka imam na očesu. Tudi mati so imeli isto, samo da smo takrat rekli, da jim divje meso raste na očesu.« Stisnil sem prste okrog volanskega obroča, da so se pobelili. Nato je zopet povzel: »Pa ne grem, ne dam se operirati, doma bom počakal.« Drevesa so tekla ob cesti, nekam daleč, enakomerno, ko da ni nič.

Nekaj dni ga ni bilo k nam. Ko smo povprašali po njem, so nam rekli, da je zaklenjen v svoji sobi in da odpre le patronažni sestri, ki mu redno previja bolno oko. Na zimo se je pričel vračati, ob poznih urah je prihajal. Moja mama mu je pripravljala hrano v shrambi. Ni pustil, da bi ga kdo gledal, ko je jedel. Le globoke vzdihne smo slišali. Ko je prihajal, je v pozdrav rahlo prikimal, še raje pa je izbral čas, ko je bila mama sama v kuhinji. Ko je zapadel sneg, se ni več oglašal. Pa sem ga obiskal. V čisti postelji je ležal ves suh. Čez palca mu je visel molek in ustnice je premikal v molitvi. Ni me pogledal, le s palcem in kazalcem me je rahlo prijel za mezinec.

Pred skednjem se je iz snega videl samo vrh tuala z vdolbino v obliki dlani.

Marija Mercina **DO PAKISTANA IN NAZAJ**

Za potovanje v Pakistan sem se odločila nekega aprilskega dneva med glavnim odmorom. V šolski zbornici sem sedela za računalnikom, zatopljena v pisanje malo pomembnega obvestila, in ujela drobce pogovora o izletu v Turčijo. Že najmanj deset let nisem imela niti malo dopusta, ker sem študirala ali pisala. Sploh pa nikoli več ne bom potovala tako kot некоč.

Ni bilo davno, temveč leta 1969. Nahrbtnikov za potovanja na drugi konec sveta še ne prodajajo, zato si najprej polniš potovalko, ko ugotoviš, da je premajhna, pa kar družinski kovček, mama ti da 10 000 (konvertibilnih) lir in greš v svet. Blizu Trsta stopiš na cesto in dvigneš palec: Barkovlje - Mestre - Padova - Milan -Turin. Tam vaju (prijateljico in tebe) zadnji usmiljeni voznik pelje na železniško postajo in vama kupi karto za del poti proti Parizu, približno do jutra. Tudi on je študiral v skromnih razmerah in ve, kako je z denarjem. Še prej sva slišali zgodbe o vseh ženskah iz njegovega življenja. Samo on je takoj razumel, da sva Slovenki iz Jugoslavije, svojega konja Lorensa je namreč vsaj enkrat letno vodil na treninge dresurnega jahanja v Lipico. Drugi so naju spraševali, kako je v Pragi, kako sva doživljali rusko okupacijo in podobno, vsi pa so dobili boljšo predstavo, od kod sva, če sva imenovali predsednika Tita.

V začetku julija sva prišli v Pariz in ostali tam do septembra. Nisva si upali nadlegovati sina generala Maistra, katerega naslov sva imeli, zato pa sva hodili v kino s častito sestro Margareto Škrinjar. Ni naju spraševala, zakaj hodiva z njo samo v kino, ne pa tudi k maši, skrbela je za slovenska dekleta, da se ne bi izgubila, poiskala nama je delo au pair. Pospravljala in kuhala sem pri imenitni pariški družini – pravniki so bili ded, oče, sin in zet, stanovala na Boulevard de Montmorency, 200 m od Bois de Boulogne, vse nedelje preživela v Louvru, Muzeju moderne umetnosti in na orgelskih koncertih v Notre Dame – za študente vse brezplačno.

Tedaj sem imela dobrih dvajset let. Samo še enkrat, in sicer triin-trideset let kasneje, sem doživela pravo potovanje. Po peščeni obali Nizozemske sem z dvema prijateljicama prepešačila 186 km po pesku, poslušajoč morje in ptice. Udeležencev pohoda je bilo natanko tisoč, z nami še kuharji in šoferji, ki so čez dan prepeljali prtljago v naslednji kamp, kjer smo prespali. Tisoč se nas je tiho premikalo v vetru in megli med morjem in peščenim nasipom – svetle sence z rumenimi zastavicami na hrbtu. Poslušali smo svoje dihanje in korake, šum valov in krike galebov. Rumene zastavice so se zvečer sešle ob večerji in potem v improviziranih ambulantah, kjer je več zdravniških ekip zdravilo naše žulje.

Glasovi kolegov v zbornici mi brnijo v ušesih, potem se zavem, da ogovarjajo mene: »Povej no, zakaj ne greš v Turčijo? Ponavadi hodiš na naše izlete.«

»Glede na to, da ne bo nobene pustolovščine, je potovanje predolgo in prenaporno.«

»Če potrebujete pustolovščino, pojdite z nami v Pakistan.« Kolegica Natalija me vika, saj sem krepko starejša od nje in se bom čez nekaj mesecev upokojila.

Trudim se, da bi se spomnila, kje natančno leži Pakistan. Spomnim se Indije pa Vzhodnega in Zahodnega Pakistana pa Afganistana, Kitajske, nato Himalaje, Karakorama in Hindukuša pa svilnate poti pa imena glavnega mesta Islamabad.

Natalija mi takoj pove datum odhoda in prihoda, ceno ...

»Kako naj grem? S kom naj grem? Ali naj grem sama? Kaj pa kondicija?«

»Z nami. Jaz vedno potujem sama. Pravzaprav v skupini, tokrat z Gregorjem.« Potem mi Natalija v trenutku našteje vse vzpetine okoli Nove Gorice. Pomembno je, da treniram okrog poldneva, ko je najbolj vroče, saj bo avgusta v Pakistanu peklensko. Odpre spletno stran agencije na zborničnem računalniku, takoj natisne program in že potujeva: z letalom iz Evrope do Dohe, končni pristanek v Peshavarju. Potem vožnja z avtobusi in džipi. Berem vabljivo skrivnostna imena krajev: Khyber Pass, Dir, Lowari Pass, Chitral, Bamburet–Birir–Rumbur, to je doline Kalašev, Mastuj, Jassin Valley, Gilgit, Shandor Pass, Fandar, Passu, ledenik Batura, viseči mostovi, Karimabad, Besham, Islamabad, Rawalpindi, ... Najzahtevnejši je šestdnevni Batura trek. Ali se bom v nekaj mesecih utegnila pripraviti? Z Natalijo opaziva, da je število udeležencev omejeno in sta samo še dve prosti mesti. Zato iz šole grede stopim na banko in nakažem aro, popoldne pa izvedem svojo prvo pripravo: povzpnem se na Škabrijel nad Novo Gorico. Od Ravnice do njegovega vrha je po strelnih jarkih iz prve svetovne vojne komaj uro hoda, jaz pa sopem kot kovaški meh.

Še isti večer pokličem Gregorja, da se dogovoriva za srečanje. Živi v Ljubljani, vendar je Novogoričan in pogosto hodi domov. Zanima ga, koliko sem stara. Ni mu prav, ker sem že vplačala, saj bi me moral najprej spoznati, da bi ocenil, če zmorem tako zahtevno potovanje. To me razjezi, pa mu pravim: »In če vam nisem všeč, če sem za vas prestara, ali me boste zavrnil?«

Prvič v življenju se zavem, da mojih skoraj šestdeset let ne pomeni samo prednosti.

Potem se je začela norišnica pred koncem šolskega leta. Finiširala sem s tremi razredi maturantov in skoraj opustila priprave na potovanje. Pri potomcih, ki vedno potujejo z nahrbtniki, sem si jih nekaj zagotovila, ujela pa sem tudi razprodajo, da sem si nabavila »švic perilo« in dobre čevlje po Natalijinem nasvetu. Za darilo sem dobila knjigo *Pakistan & the Karakoram Highway* iz zbirke *Loney planet* in si označila strani s kraji na naši poti. To sem napisala v droben zvezek, ki sem ga kupila v ta namen: *Pakistan, Land of the Spirituality clean and pure*. 132 milijonov. SZ provinca – Himalaja, Karakoram, Hindukuš. Svilnata pot. Kitajska, Tadžikistan, Afganistan, Pakistan, Indija. Leta 1885 ustanovljen Indijski nacionalni kongres, 1906 Indijska muslimanska liga. 14. avgust 1847 neodvisnost Indije in Pakistana. Budizem v 2. stoletju pred n.š., 8. stoletje Arabci z islamom, od 12. stoletja dalje vse islamizirano.

Lonely planet sem nehala prebirati, sploh pa sem računala na dolgo vožnjo z letalom, ko bom imela časa za branje dovolj in preveč.

Na pot

Zame je najbolje, če pred odhodom ne utegnem veliko razmišljati, saj bi sicer ostala doma. Zaradi političnih okoliščin so me svarili,

kako nevarno je, Gregor pa nas je pomiril s pojasnilom, da je severozahodni del Pakistana miren, čeprav je meja z Afganistanom čisto blizu, pa tudi turizem je za revno deželo nadvse pomemben, zato turiste skrbno varujejo.

No, pa gremo!

Avtoceste pomenijo prihranek časa, z letalom priletiš v dvajsetih urah na drugi konec sveta, le na prvo letališče je težko priti. Za pot od Nove Gorice do vzleta v Münchnu sem potrebovala 17 ur in 40 minut, za let od Münchna do Peshavarja z vmesnim postankom v Dohi pa le 16 ur in 30 minut. Nekaj ur smo prihranili, ker smo leteli proti vzhodu in prehiteli čas. Vendar je treba priti do Münchna. Osebnega avtomobila ne moreš za tri tedne pustiti nekje v Ljubljani, zadnji avtobus odhaja iz Nove Gorice 7. avgusta 2007 ob 19.40. Pri Natalijini prijateljici Ani sva v Ljubljani legli za nekaj ur, ob treh zjutraj pa z ljubljanske avtobusne postaje z novimi sopotniki v dveh kombijih že začeli vožnjo proti severu. Čas sem izkoristila za spanje.

Šele zdaj utegnem spoznavati sopotnike. Še preden se predstavimo, pa opazim, da imam najslabšo opremo. Doma sem vzela najboljše, petnajst let star nahrbtnik svoje hčere, s katerim je hodila na taborjenja, smučanje in svoja evropska potovanja, najnovejša prtljaga mojih sopotnikov pa jih je spremljala na vse celine. Govorijo o Južni in Srednji Ameriki, ZDA in so na letališču kakor doma. Seveda molčim o tem, da sem doslej z letalom potovala samo od Dunaja do Amsterdama in nazaj, lahko bi se pohvalila, da živim v Novi Gorici, mestu Edvarda Rusjana, in prej v Ajdovščini, tudi letališkem kraju, zdaj znanem po Boscarolovih lahkih srebrnih pticah. — Natalija in njena prijateljica Ljubljančanka Ana in vsi drugi so takoj vse uredili, za svojo »razsuto« prtljago in palice sem na letališču dobila vrečo iz najlona ter jih spodobno spravila. Vse se je zgodilo hitro, prijazno in neopazno.

Malo me je že mučila potovalna neučakanost, ko so nas spustili na drug hodnik, bliže letalu. Nekaj nadstropij pod seboj smo zagledali sprevid pilotov in stewardes v lepih uniformah. Ekipa našega letala, Qatarjevega airbusa, je korakala ubrano kot v kakšni baletni predstavi. Začnem se veseliti potovanja in ne pomislim, da bom med stotinami potnikov kot sardina. — Res je, podobni bomo sardinam, posebno tisti na srednjih sedežih. Do okna na levi in desni strani letala imam po dva soseda, potem prehod in nato še po dva. Ničesar ne bom videla, če bo vse v redu, bom komaj čutila vzlete in pristanke. Nobenega ikarovskega vznemirjenja ne bo!

Prvi koraki

Bilo je tako: če nas ne bi opozarjali, naj si privežemo varnostne pasove, bi komaj vedeli za vzlete in pristanke. Dobro so nas nahranili in napojili; brala sem *Lonely planet*, spoznavala Pakistan in svoji sosedi. Izstop iz letala v Dohi je bil zame prvo, a šokantno srečanje z azijsko celino. Bila je že noč, ko so se odprla vrata letala. Pričakovala sem nekaj stopinj temperature več, že pri prvem koraku pa me je obilil tako vroč zrak, da sem instinktivno odskočila, prepričana, da puhti vame vroč zrak iz letalskih motorjev. »Joj, kakšna vročina je,« sem zaslišala, se zavedla, da je tako vroč nočni zrak, se hitro zbrala in pohitela v hlajene letališke prostore.

Letališče v Dohi z vsemi svojimi razkošnimi trgovinami in restavracijami izpričuje visok narodni dohodek, to je nafto. Ko smo se po nekaj urah prijetnega sprehajanja in ogledovanja vkrcali na letalo za Peshavar, smo bili takoj bliže drugačnim socialnim razmeram. Naši sopotniki so bili v glavnem moški, med njimi le nekaj žensk in otrok. Namesto z lepimi potovalkami modernih oblik se je prtljažni prostor nad sedeži napolnil s plastičnimi vrečkami in potovalkami, podobnimi mojemu nahrbtniku v trebuhu letala.

Ko najjavljajo pristanek, se tudi me pokrijemo. S seboj imam eno samo ruto, ki naj bi služila različnim namenom. Če si bom zlomila roko, mi bo za opornico, zdaj pa si z njo zakrijem lase. Molče upoštevamo Gregorjev nasvet, da bodimo kar najbolj podobni Pakistancem, s čimer jim brez besed izrazimo spoštovanje. Le ena med nami se ne bo niti enkrat pokrila, a o tem kasneje.

Nihče ne bulji v nas, vendar kažejo zadržano radovednost.

Razlikovanje med spoloma je na letališču zelo očitno: ženske z otroki takoj povabijo v drug prostor in hitro opravijo vse formalnosti, mi pa se pripravljamo na dolgo čakanje, saj je z letalom prispelo nekaj sto potnikov. Kdaj bomo na vrsti? Prijetno nas preseneti prihod in potem spretnost pakistanskega vodiča – Bega. V kratkem času poskrbi, da nas popišejo in fotografirajo, nato menjamo denar in v zgodnjem, a vročem jutru hitimo proti avtobusu, parkiranem pred letališčem. Na streho zložijo prtljago in že se vozimo proti hotelu. Čudim se, od kod se v tako zgodnji uri jemljejo stotine moških okoli letališča. Beg pojasni, da iščejo delo. V hotelu nas pričakujejo nosači, ki jih večinoma zavrremo, češ da prtljago lahko nosimo sami. Nismo se še naučili, da je v Pakistanu potrebno dajati delo in s tem zaslužek čimveč ljudem.

Preseneti me, ker vse teče kot namazano. Receptor izroči ključke Begu, ta pa Gregorju, ki kot pravi strateg pozna svoje moštvo in odloča, kdo bo s kom v sobi. Za cimro dobim Heleno. Da je to posebna sreča, spoznavam vso pot. Glej no, tudi ona ima nahrbtnik v najlon vreči z letališča. Morda bo z njo celo zabavno.

Prava dobrodošlica je dejstvo, da je soba prijetno hladna. Odložim prtljago in skočim pod tuš. Vsa utrujenost kar odpade z mene. Potem ležim, sanjarim in podoživljam potovanje. Helena prihiti iz kopalnice, napne vrvico, razobesi oprano perilo in pove, da odhaja na pohod po mestu. Začudim se njeni obleki – nima rute, na prvi sprehod po muslimanskem svetu odhaja oblečena v kratke hlače in majico brez rokavov. Nimam moči, da bi jo poučevala o pakistanskih navadah. Po njenem odhodu me kar zmanjka.

Ko se zbudim, je še ni. Ker nimam ne ure ne telefona, ne vem, koliko časa sem spala. Tudi lačna nisem, žejna pa zelo. Nikamor se mi ne mudi. Pomislim, da sem najstarejša od vseh, njihova povprečna starost je okrog 30 let, približno polovico mojih. Bo že kako, ko le ne bi bilo tako strahotno vroče. A zdaj sem še pri oknu prijetno ohlajene sobe. Z ulic prihajajo človeški klici in nejasno govorjenje ter hrup gostega avtomobilskega prometa. Na drugi strani ozke ulice je v višini mojega okna terasa. Na njej moški pijejo čaj in najbrž tam tudi spijo, saj so na tleh ležalniki. V pritličju vseh hiš so prodajalne, blago pa se ponuja tudi na cesti pred njimi. Večinoma prodajajo hrano, torej ni ničesar, kar bi kupila. Trdno sem odločena, da bom pazila na vsak grižljaj.

Dobro, pojdimo na Bazar, vendar stran od hrane! Bazar, Bazar, Bazar in na njem tisoče stvari, ki jih ne potrebujemo. Mika nas vrvež med stotinami uličic in prodajalnic. Ponujajo vse, kar pridelujejo in izdelujejo. Ni nam jasno, zakaj nas ves čas spremlja policija – najprej eden, potem po mobiju pokliče še enega. Preden zapustimo Bazar, nas po njem spremlja ali obupano išče pet policajev. Pa naj drugič premislijo, da ne bodo po nepotrebem spremljali žensk med nakupi! Morda pa imajo težave z drugim spolom, ker žensk ne poznajo. Ta izključno moški svet je sicer zelo pisan. Živahno govorijo, kupujejo in prodajajo, v javnosti se brijejo, strižejo, pulijo zobe, pregledujejo oči, popravljajo ljudi in stvari. Pričakuješ lahko marsikaj, vseeno pa smo bili pošteno presenečeni, ko nas je na Bazarju ogovoril kolesar iz Slovenije. Prvi dan v Pakistanu preživljamo skupaj z njim. Ker bo še nekaj tednov kolesaril po Pakistanu, se bomo gotovo še srečali.

Naslednje jutro po zajtrku malo pohajkujemo po mestu, nato pripravimo prtljago. Helena me na srečo zaustavi, da osovražene najlon vreče z letališča v Münchnu ne vržem v koš. Nahrbtnik se bo vozil na stehi avtobusa ali v džipu, če ga ne dam v vrečo, bo poln prahu. »Dobro, da jo sploh imaš!« »Dobro, da imam tebe, Helena!«

Otok v muslimanskem svetu

Budistično svetišče Taht-i-Bahi mi bo trajno ostalo v spominu in srcu. Zgrajeno v 7. stoletju in porušeno med letoma 1907–1913 je bilo kasneje, še pred osamosvojitvijo, vsaj delno rekonstruirano. Na vzpetini nas pričaka skupina kamnitih zgradb, popolnoma ali delno obnovljenih. Sprehajamo se med njimi in se prepuščamo posebnemu občutju, v tišini prisluhnemo glasovom vode in vetra. Spremljajo nas prijazni pogledi čuvaja, muslimana, ki bo po 35 letih zveste službe v budističnem svetišču letos jeseni dosegel upokojitev. Povem mu, da tudi jaz. V svetem kraju živi – tam si kuha in spi na pletenem ležalniku. Ponosen mi pokaže svojo fotografijo v najnovejšem turističnem vodniku. Knjigo kupim. Za ograjo zagledam odlomljeni delec velikanskega kipa – Bude ni več, ostal je le sveti nožni palec z nohtom. Če se ne bi seznanila s čuvajem, bi ga morda sunila in odnesla domov.

Budistično svetišče Taht-i-Bahi je eden redkih otočkov budizma v Pakistanu. Le na poti v Gilgit si bomo čez nekaj dni ogledali velik kip Bude, vklesan v skalo ob svilnati poti.

Potem se vozimo, vozimo. Asfalt se pojavlja in izginja. Dežela je obdarjena z vodo. Povsod nekaj teče – reke, voda v kanalih in prekopih, potoki, s pobočij padajo slapovi, više v gorah pa snežni plazovi. Poletje je. Iz avtobusa opazujemo kopanje otrok, pravzaprav fantkov. Samo dve deklici vidim, kako skačeta v rečico ob naši poti, pokriti z ruto in oblečeni od vratu do pet. Ko se spomnim na veselo, skoraj golo kopanje mojih vnučk, sem divje besna na moški muslimanski svet.

Povsod ob cesti se nekaj prodaja in kupuje – les, kamenje, hrana. Tudi promet je živahen – srečujemo pisane tovornjake, ki vozijo kmetijske pridelke, predvsem vreče s krompirjem. Med njimi v svojem ritmu kopitljajo oslički. Ustavljamo se v naseljih ob poti in kupujemo vodo, banane. Takoj ko izstopimo, od vsepovsod privrejo otroci. »Pen, pen,« nas prosijo. Velikokrat so vsi enako oblečeni. Nosijo šolske uniforme, kajti mnogi poleti obiskujejo privatne šole, financirane iz tujine. Beg nam razlaga, da starši v takšne šole pošiljajo

tudi deklice, saj potem dobijo obleko in hrano. Pove, da ima sedem otrok, tri dečke in štiri deklice. Trudi se, da bi se vsi izobrazili. Po svojih pogledih na šolanje deklic se razlikuje od večine Pakistancev, ki načrtujejo njihove takojšnje poroke. On šola vseh sedem otrok, deklice enako kot dečke. Kasneje, med večdnevno vožnjo z džipom, mi bo zaupal svoje skrbi: bolj kot je dekle izobraženo, teže dobi moža, svojim dekletom pa želi, da bi se omožile.

Zvečer prispemo v Dir.

Samo pike

Vsa naša pozornost je namenjena spoznavanju dežele, le zvečer se posvetimo osebnim opravilom. Kako boš opral perilo? Kako boš posušil oprano? Vsak večer si prtljago prerazporejamo in to delo dokončamo zjutraj, ko je perilo suho ali pa tudi ne.

Večinoma v vsakem kraju spimo po eno noč. Vseh se dobro spominjam: sobe v Peshavarju, ki nas je prva prijazno sprejela in zadnja odslovila, razkošne postelje, prekrite z žametnim pregrinjalom v Diru, pa obeh prenočišč pri Kalaših, sobe v Mastuju, kjer sva s Heleno preganjali škorpionja, pa sob v Chitralu, Gilgitu, v dveh različnih hotelih v Passuju, pa peščenih ali travnatih tal ob ledeniku Batura, kjer so nam nosači postavljali šotore, pa spet hoteli v Gilgitu, Karimabadu, Beshamu, Peshavarju ... Najpomembnejša oprema vsake sobe je klima. Noben hotel ni brez nje, le blizu ledenika smo uporabljali naravno hlajenje. Razen v Peshavarju in Diru bodo vsi hoteli imeli vrtove, kjer bomo zvečer posedali in pili. Ko se bomo med dolgimi vožnjami ustavljali, nam bodo ponosni lastniki kakšnega rodovitnega drevesa – marelice, breskve ali jabolane, prijazno ponujali, naj si utrgamo kakšen sad. Sadje, ki zraste na znanem drevesu, si najprej upam jesti, zadnje dni pa bom tako ali tako jedla vse od kraja.

V Diru je hotel v mestnem središču. Gregor svetuje, naj gremo ven in poskusimo jedi na ulici. Življenje v Diru, sicer najbolj znanem po izdelovalcih nožev, v glavnem poteka na eni sami dolgi ulici, polni trgovin in delavnic. Prodajajo pečeno meso, čapati (jed, podobna palačinkam, ki jo pečejo v posebnih pečeh in jedo namesto kruha), predvsem pa veliko okusnega, čeprav močno začinjenega krompirja. Nismo pričakovale, da se bodo naši moški tako uspešno posvetili nakupom, da se bodo takoj oblekli pakistansko. Že se nam razkazujejo, oblečeni v široke tunike iz svetlega bombažnega blaga, glave imajo ovite v kariraste rute. Prav prikupni so, skoraj seksi. Gregor opozarja, da bomo rute vsi potrebovali med vožnjo z džipom, zato si tudi jaz kupim veliko rdečo. Prav težko sem našla nekaj praktičnega, saj je vse, kar je namenjeno ženskam, načičkano in neuporabno. Hitro pridobivam pakistanske navade. Zavem se, da celo jaz barantom za nižjo ceno. V Peshavarju sem si komaj upala kaj zaužiti, zdaj že jem kar tako mimogrede.

Vseeno mi bo Dir bolj kot po lepi sobi in nakupih ostal v spominu po žalostnem dogodku. Tam se nam je večkrat skušal približati deček, ki je bil vidno duševno prizadet, drugi »berački« pa so ga surovo odrivali, da mu nobeden od nas ne bi ničesar dal.

Zjutraj nas pred hotelom čakajo džipi – morali nas bodo razporediti vanje. Strateg Gregor opravi hitro: v vsako terensko vozilo ameriške znamke pošlje po štiri. Tako dobim nove popotne tovariše, Urško,

Nino in Bega. Zdaj poznam vse člane odprave in prepričana sem, da smo v našem džipu najboljši. Kmalu ugotovim, da je Urška hči moje sošolke iz gimnazije, farmacevtka Nina je s svojim raznovrstnim znanjem koristna vsem, Beg je za nas najpomembnejši Pakistanec, naš šofer Anwar Baig ima najbolj prijazen nasmeh in lepe oči. Kaj pa jaz? Dragocena sem zato, ker bodo zaradi mojih let in počasne hoje vsi imeli občutek večvrednosti.

V naši odpravi so: kvartet iz Železnikov, to je Ajda, Matija/Levček, Andrej/Pajek in Tedi; »družina« s prijateljem, to so Igor in žena Marjana, sin Žiga in Drago, ki v domovini živi od poučevanja tako kot jaz; mlad par — Jakša in žena Mija prihajata s Hrvaške; Samo (Helena ga kliče Samči), lastnik vrtnarije v okolici Ljubljane; Ana, naša lepotica, sicer specialna pedagoginja, in Natalija, katere dolgi skodrani lasje in nedostopnost povzročajo moškim v Pakistanu hude muke, ter že omenjeni Urška in Nina. Urška je pravnica in izkušena popotnica, po mami, ki je medicinska sestra, pa je podedovala skrb za čistočo in nas stalno opozarja nanjo.

V džipih bomo prevozili polovico poti. Do minute in metra natančno bo to vedel Igor, saj ves čas skrbno beleži prevožene in prehojene kilometre, nadmorsko višino, čas in podobno. Kolikor razumem, mu to omogoča neka naprava. Po vrnitvi bo po elektronski pošti vsem poslal natančne diagrame. On je nadčloveški. Ves čas fotografira, nosi največ prtljage, z ženo in sinom bo napravil dva pohoda več kot jaz, oba nad 5000 metrov, kjer Gregorja ali Bega ne bo zraven, pa bo prevzel vodenje. Njegova žena Marjana zmore skoraj enako. Seveda nikogar ne posnemam, naša različnost je tako rekoč zakon, zato imam mir, za tiho opazujem in razmišljam.

Med vožnjo z džipom je dežela nevarno blizu. Ruta ni lepotni ali spodobnostni dodatek k obleki, temveč nepogrešljivo varovalo pred prahom. Ves čas se cesta enakomerno dviguje, ko se vzpenjamo proti Lowari Passu. Odprt je od junija do oktobra. To je cesta za nekaj mesecev v letu, ves preostali čas na njej gospodarijo surove vremenske razmere. Gore niso samo mogočni mnogotisočaki, temveč tudi pobočja s prhko zemljo in peskom, izpostavljene eroziji. Na prelazu, na višini 3118 m, stoji čajnica s prijaznim prodajalcem čaja in piškotov. Pred kamnito hišico čepi deklica, verjetno njegova hčerka, smehlja se nam in pazi na kokoško. Živalca je s tanko vrvico privezana h količku in skoraj gotovo ne bo dočakala sončnega zahoda.

Začenjam opazovati drugače, bolj od daleč. S ceste, vsekane v pobočje, s pogledom zajamem po več kilometrov doline pred džipom in za njim; ko pogledam navzdol, se pogled spušča v globoko strugo reke; pogled navzgor se po strmih pobočjih pomika še nekaj tisoč metrov, preden se dotakne neba. Naš džip je samo pika v prostoru, ki se vrtinči okoli nas.

V znamenju vode

V programu naše poti je napisano: »Že drugi dan v Pakistanu pridemo do Kalašev – magičnega plemena, ki je raztreseno v treh dolinah južno od Chitrala.« Kalaši se po svoji zunanosti in družbeni ureditvi razlikujejo od drugih prebivalcev Pakistana. So svetlooki in svetlolasi in živijo v matriarhatu. Ohranili so se le v treh dolinah – Bumburet, Birir in Rumbur. Nestrpno pričakujemo srečanje s slikovito

naravo in dotik zgodovine. Kalaši naj bi bili namreč potomci vojakov Aleksandra Velikega, ki so na svoji osvajaški poti do Indije tu pustili svoje sledove/potomce/gene.

V Bumburet smo se pripeljali pozno popoldne, v gostišču na drugem koncu vasi naročili večerjo, v slapu nad vasjo načrpali vodo in v vaški trgovinici barantali pri nakupu spominkov. Vas se mi je zdela nekako aranžirana za obisk turistov in razen slapa name ni naredila posebnega vtisa. Po večerji sem takoj zaspala.

Na fotografijah, posnetih tik pred odhodom, sedimo ali ležimo na trati pred gostiščem, kjer smo večerjali in zajtrkovali. Očitno zbiramo moči. Z nami gre na pot krajevni vodič, mlad fant iz vasi. V platneni torbi, manjši od našega najmanjšega nahrbtnika, nosi malico za nas vse. To bo naš prvi resnejši pohod, ki bo pokazal, koliko zmoremo. Počutim se dobro, hodim sorazmerno hitro, vsa ponosna, da zmorem. Sploh ne mislim na hojo, temveč opazujem otroke, ki pasejo, in ob njih podoživljam svoje otroštvo. Nikoli nam ni bilo treba pasti tako daleč od doma, visoko v hribu.

Nenadoma se zavem, da prihaja kriza. Noge imam težke, diham hitro in plitvo, srce mi utripa kot ponorelo. Pogledam po pobočju navzgor. Prehodila nisem niti polovice od načrtovanih 800 m višinske razlike. Opazno zaostajam in vem, da ne bom zmogla. Gregor hodi nekaj časa ob meni, potem pa pohiti naprej. Tedi se mi približa in me prepričuje: »Ne misli, da si slabša kot vsi drugi. Kar nekaj jih ima težave in ti si jim alibi.« Loti se me psihološko, Nina pa ima drugačen, metodični pristop. Najprej mi pove, da hodim tako narobe kot njena mama. Če hočem priti na vrh, moram enakomerno stopicati navzgor in pri tem uporabljati palice. – »Tako preprosto da je,« se ji čudim. Res gre tako bolje. In pridem na vrh.

Kratek postanek, malica in spust na drugo stran, v dolino Birir. Ne mislim več na težave, saj me prevzame pokrajina. Posledice zadnjega močnega potresa so dobro vidne. Od hribov so se odlomile velikanske skale in napolnile sotesko, tako da se zaradi njih naša steza neprestano izgublja. Narava je kljub vsemu prijazna. Ko začne rositi dež, se tik pred nami pojavi skalni previs, pod katerim lahko vedrimo. Vsa vesela opazim, da ob vlažnih robovih skalne odprtine rastejo venerini lasci. Redko rastlino, ki jo srečujem na svojih sprehodih ob Soči v Gorici (v Italiji), pozdravim kot ljubo znanko. Kriza je povsem minila in že hodim vsa lahka.

Po dolgih urah vzpona in spusta pridemo v Birir. Tam doživimo dve neljubi presenečenja, pravzaprav novo katastrofo. Hotela, v katerem naj bi prespali, ni več in most čez rečico je odnesla voda. Bo že kako, si mislim, saj imamo Gregorja in Gregor Bega. Beg telefonira in potem pove, da bomo morali prebroditi reko in počakati džipe, ki nas bodo odpeljali v Rumbur. Ubogamo brez odvečnih besed. Ko me spet zgrabi utrujenost, odmislim misli in vključim samodejno premikanje nog. Ko se potem pripeljejo džipi, mi topli nasmeh našega šoferja pomeni blažilo za vse prestane napore. Med vožnjo nam Beg pokaže šolo, ki so jo po potresu zgradili Slovenci.

Zvečer istega dne prispemo v tretjo dolino.

Ob prihodu v Rumbur sem tako utrujena, da mi je čisto vseeno, kje spim, samo da takoj dobim posteljo. Le-teh naj ne bi bilo dovolj za vse, zato gredo Gregor, Jakša in Mija iskat prenočišče drugam.

Tačas Helena omeni, da lahko spi na terasi, jaz pa, da kjerkoli in s komerkoli, samo da takoj dobim posteljo. Potem Helena, Samo in jaz dobimo isto sobo. Samo je namreč ostal brez cimra in sobe.

Pognalo me je v sanitarije. Moje napenjanje je rodilo uspeh: prvič opravljeno veliko potrebo. Stopim k vratom, da bi iz nahrbtnika v sobi vzela milo in brisačo, a ne morem ven. Vrata so se čudno zaskočila. Butam po njih, kličem na pomoč in s strahom pričakujem, kdaj se bo iz luknje v tleh ali zidu prikazala kakšna podgana. Skozi odprto okno zaudarja po živalskih iztrebkih. Končno me reši Urška. Takoj jo prosim, če smem v njuno (spi skupaj z Nino) sobo prenesti svojo žimnico/slamarico ali vragisigavedikaj in spati kar tam. Seveda, zakaj ne. Ko jo dvignem, pod njo najdem 2600 rupij, to je nekaj več kot 300 evrov, za Pakistance veliko denarja. Zdaj še to! Z denarjem pohitim do Bega in mu ga izročim, spotoma srečam Natalijo in se zmenim, da se pridem tuširat k njej, ker imata z Ano edino spodobno kopalnico.

Zjutraj se težave nadaljujejo. Ko se zbudim, Nine in Urške že ni več v sobi, po njuni prtljagi pa tekajo miške. Zavrisknem in stečem iz sobe. Če bi mogla, bi takoj odpotovala domov.

Pri mizi ni več nikogar od naših. Gospodar mi postreže z zajtrkom, celo s sveže pečenimi piškoti. Najem se in začnem prebirati knjigo gostov. Presenečena v njej najdem podpise več Slovencev, osamljenih popotnikov. Še eno prijetno presenečenje doživim: prikupna deklita, verjetno hčerka, mi gre na vrt utrgat sadje in mi ga opranega ponudi na krožničku.

Včeraj zvečer me je vznemirjalo bučanje vode povsem blizu, zdaj pa od tam slišim ženske glasove. Po stezi se spustim do reke. Več mlajših žensk si je razpletlo kite in si umivajo dolge lase, smejejo se in čebļajajo. Blizu sta še dve, ki pereta. Deležna sem prijaznih pogledov in nasmehov. Zdi se, da se za ta opravke vse nališpajo, saj jim okrog vratu visijo oranžne ogrlice. Tudi jaz bi jo rada imela.

Napotim se po vasi navzgor. Reka teče skozi vas v različnih oblikah – ujeli so jo v kanale in jarke ter napeljali skozi hiše. Danes vsa vas pere in se umiva.

Zarečenega kruha se največ pojje

Nenadoma si zaželim kupiti značilno oglavnico Kalašinj, okrašeno s koralami in školjkami. Vse deklice in ženske jih nosijo. Po njih smo v Bumboretu takoj vedeli, koliko se jih je tam asimiliralo, ker so namesto teh nosile rute. Napotim se v breg, kjer stoji večina enonadstropnih lesenih hiš. Šele tu spet srečujem naše. Večina fotografira zanimive hiše in otroke, ki radi pozirajo in so nadvse veseli, če jim takoj pokažeš posnetke. Ves čas skačejo okoli nas. Pet deklic me takoj vzame medse. Razumem, da mi želijo razkazati vas. Najprej me peljejo na vrh griča in mi pokažejo veliko črno skalo, ki predstavlja zlo božanstvo – »Bad God«, prevedejo, nato pa vodijo k dobremu bogu, in sicer v stavbo na vrhu vasi, v kateri so številne živalske figure iz lesa. Nekaj mi razlagajo o verovanju, ker pa angleško komaj kaj znajo, jaz pa tudi ne preveč, si lahko samo predstavljam, kaj mi pravijo. Ves čas poplesavajo okoli mene in ena med njimi, ki je pravi vražiček, pleza na strehe enonadstropnih stavb, nato pa v bregu na zgornji strani, kjer so strehe bolj nizko, skače dol. Zabava se, ko ugane, da se bojim zanj. Kljub temu me kmalu prepričajo, da

na streho splezam tudi jaz. A kaj naj tu zgoraj počnem? Zato takoj plezam dol, a ne tako spretno kot malčice, zato se vseh pet ob tem nadvse zabava. Vam bom že pokazala, si mislim. Se bomo šle šolo, boste videle, kdo bo glavni. Primemo se za roke in v kratkem času jih naučim peti in plesati Ringa raja. Nenadoma se domislijo, da morajo domov. Prerivajo se, katero bom držala za roko, obešajo se name, skratka, z njimi moram.

Mamo najdemo za šivalnim strojem. Pokažejo ji pravkar naučeni Ringa raja, ona pa me povabi na čaj. Starejši sestri, ki je ostala doma, namigne, naj prinese pecivo. Vljudno ga poskusim in ponudim deklam. Odkimavajo, da ne bodo. Pijem čaj in ob spodbudah vzamem še en piškot. Čez čas, ko se poslavljam, jim mama samo pokima, pa planejo h krožniku in vse pecivo v trenutku izgine. Še prej pa sklenemo kupčijo. Mama nekaj ukaže starejši. Le-ta prinese svojo oglavnico, a vidim, da ji ni vseeno, prav jezen obraz ima. Ocenim, da ji je oglavnica premajhna, torej ima zanjo predvsem simbolno vrednost. Z mamo se sporazumevava angleško. Oglavnico lahko vzamem, nobene cene ne omeni. Dam ji toliko, kolikor so mi najprej računali v Bumboretu, pa oglavnice nisem kupila, ker se mi je zdela predraga. Mama da denar starejši hčerki, sama pa si z vratu sname šest ogrlic in mi jih obesi okoli vratu. Kako ve, da si jih želim? Nato odločno odkima, ko ji ponujam denar zanje.

Koliko daril sem pravzaprav dobila? Nikoli ne bom vedela, ali sem tisti dan poceni ali drago kupovala, zagotovo pa nas je srečanje povežalo. Doma se bom ob pogledu na oglavnico neštetokrat spraševala, kaj je z mamo in punčkami, so zdrave, imajo hrano, mir ... Obsojala bom tiste, ki zaradi pohlepa ogrožajo naravo in s tem največje bogastvo – VODO. Upam, da se bodo moje deklice še dolgo smejale in imele dovolj sreče, da se nobena ne bo omožila z muslimanom. Beg je povedal, da so se Kalaši v Bumboretu in Birirju že precej asimilirali, v glavnem zaradi mešanih zakonov. Spomnim se, da sem tam videla veliko deklic, še otrok, ki so na glavah nosile muslimanske rute, čeprav do spolne zrelosti to ni potrebno. Zakaj taka naglica?

Ko se na vrtu spet vsi sestanemo, mi Beg pove, da je bil denar, ki sem ga včeraj zvečer našla pod žimnico, gostilničarjev. Zelo mi je hvaležen, ker sem mu ga vrnila.

Iz beležnice

V nadaljevanju prepisujem iz beležnice nekaj svojih vtisov in doživetij.

Chitral, 13. 8. 2007

Prikupen hotel z dobro hrano. Lep vrt, čeprav brez sadja, z vodometi. V mestu odkrijem do sedaj največjo in najlepšo mošejo, pijem najboljši čaj. Na koncu glavne ulice najdemo igrišče za polo. Sedimo na visokem zidu, bingljamo z nogami in gledamo konje, Pakistanci pa gledajo nas. Nekaj prazničnega je v zraku. Povedo nam, da je praznik, dan neodvisnosti. Potem sedimo na hotelskem vrtu in se pogovarjamo z drugimi gosti; prvič in zadnjič v Pakistanu srečamo obilne moške. Izžarevajo zadovoljnost in prijaznost. Žensk seveda ni videti.

Naši šoferji poskrbijo, da je na vsakem džipu zastavica Pakistana.

Shandur Pass, 14. 8. 2007

Na visoki planoti so jezera, ob njih ali do kolen v plitvi vodi se pasejo črede – ovce, koze, krave, osli, konji, jaki. Otroci pasejo daleč od vasi. Marsikateri ima s seboj mlajšega, da ga čuva. Mogoče je videti tudi ženske, kako delajo ali kaj nosijo na glavi. Kmečko delo torej za ženske ni prepovedano. V Peshavarju smo na ulicah sicer srečevali samo begunke z otroki, kot nam je razložil Beg. Shandur Pass, 3800 metrov. Najvišje igrišče za polo na svetu. Tekme gledajo stotisoči. Beg pove, da se takrat tu zgoraj tudi poročajo.

Reka Fandar, 15. 8. 2007.

Zvečer prvič jemo ribe, čeprav se ves čas vozimo ob velikih rekah. Loteva se me bronhitis. Kljub temu greva zgodaj zjutraj s Heleno na dolg sprehod. Vso noč sva poslušali šumenje vode, kot bi prav blizu padal veličasten slap. Hodiva že dobro uro – meni je dovolj, njej ne, zato nadaljuje. Vseeno ne pride do njega, ker se mora vrniti zaradi nadaljevanja poti. Tik pred odhodom nam Beg pove, da je ponoči plaz kamenja zasul več kot kilometer ceste. Morali bomo hoditi peš in vsak naj poskrbi za vso svojo prtljago. Na drugi strani bo čakal manjši avtobus, saj džipi ne morejo nadaljevati po isti poti. Pošteno me je strah, saj sem v okolici Ajdovščine videla več zemeljskih plazov. Če se je enkrat sprožil, se lahko spet in spet. Kaj če ne pridem živa čez? Adijo mirno uživanje zaslužene pokojnine, branje vseh neprebranih knjig, igranje z vnučkami ... Rada bi živela vsaj še nekaj let. Ne dovolim, da me v Pakistanu odnese plaz. Oprtam si oba nahrbtnika, večjega zadaj, manjšega spredaj, v roke vzamem palici, zatulim nekakšen taborniški ali bojovniški klic in stečem. Prva pridem na drugo, varno stran. O bronhitisu ni več niti sledu.

Vožnja, vožnja. Budov spomenik ob svilnati poti. Veličastno kitajsko pokopališče, kjer počivajo žrtve tega civilizacijskega dosežka. Vse poti v Pakistanu so strašne in obenem »svilnate«. Kaj vse morajo ljudje narediti za preživetje!

Svilnata pot, dolina Hunza, 16. 8. 2007

Spet v džipih. Naš zanesljivi šofer Anwar Baig je poročen in oče dveh punčk. Opazim, kolikokrat med vožnjo pogleduje navzgor po pobočju. Mi se s strahom oziramo v globino, koder tečejo reke, njega pa bolj skrbijo skale tam zgoraj. Naši džipi zmorejo vse – prepeljejo nas čez brezpotja, potoke, prenehala pa sem šteti, kolikokrat smo se ustavili, ker so popravljali gume. Šoferji vedno pomagajo drug drugemu.

Ob prvih pogledih na vrhove Karakorama nam zastaja dih ali pa vzdihujemo od lepote.

V dolini Hunza, v Passuju, nas Beg povabi v svoj dom, predstavi nam ženo in pet otrok (dveh ni doma). Mogočna gora, ki v Passuju varuje dolino Hunza, se imenuje Katedrala. Bega nisem nikoli videla moliti, čeprav smo bili skupaj 21 dni, svojo hišo pa nam predstavlja kot molilnico. V njej so živeli vsi njegovi predniki, tu je on sam praznoval svatbo. Pet lesenih, izrezljanih stebrov, ki nosijo streho in pregrajujejo prostor, predstavlja pet prerokov. Sredi edinega prostora v hiši (le kopalnica je prizidana) je ogenj, okrog njega dnevni bivalni del, bolj oddaljen od središča pa nočni za vso družino. Žena in otroci

so se pripravili na obisk, spekli so pecivo in zdaj nam kuhajo še čaj. Našo utrujenost in popotni prah ozdravijo s prijaznostjo in iskrenim nasmehom.

Begova žena skrbi za hišo, dve kravi in otroke, kadar so doma. Več jih že obiskuje šole v drugem kraju. Sprašujem se, kako jih bo Beg preživeljal. Še več, vse jih namerava izšolati. Tudi on ima dokončano fakulteto. Zaradi političnih nemirov prihaja v deželo vse manj turistov. Razen nas in še ene skupine so mu letos vsi odpovedali.

V Passuju, tej majhni vasi pod ledenikom Batura, so trije hoteli. V najnovejšem z imenom Ambassador prenočujemo, v restavraciji ob divji ledeniški reki večerjamo. Najstarejši in najmanjši hotel v vasi pa ima vrt z zreliimi jabolki. Ko hodimo mimo, trgamo tista, ki visijo čez ograjo.

Zgodaj zjutraj vstanem in se sprehajam ob reki.

Pripravljamo se za treak. Prihajajo nosači iz vasi, Gregor in Beg razporejata skupno prtljago, to je šotore za spanje, obedovanje in kuhanje ter hrano za nas. Nosači jo imajo posebej. Po trije skupaj oddajamo osebno prtljago za enega nosača. Izločimo vse, česar na treaku ne potrebujemo nujno. Shranili nam bodo v hotelu. Dobro moram premisliti, kaj moram imeti vedno pri sebi, na primer vodo, prvo pomoč, zaščito pred nenadnimi vremenskimi spremembami ...

Batura, 18. 8. 2007

Prvi dan treaka. Hodimo počasi. Draga muči bronhitis, marsikdo ima težave s trebušnim obolenjem. Meni so bolniki dobrodošel izgovor za počasno hojo. Čeprav nimam nobene zdravstvene težave, sem vedno zadnja. Fotografirati ne morem, ker sem v Gilgitu izgubila fotografski aparat. Zato več vidim. Ugotavljam, da je Pakistan turistično nadvse razvit, saj nas pozdravljajo celo kuščarji ob naši poti. Takoj ko se malo ustavimo, se priplazijo čisto blizu in beračijo za hrano. V nekaj urah dosežemo najvišjo točko pohoda za prvi dan. Kakšnih 200 m niže ali dobro uro hoda zagledamo že postavljeni tabor. Le kdaj so nas nosači prehiteli? Na ledeniku, še eno uro bolj daleč, zagledamo ljubko jezerce. Ne bo nam ušlo! Kopali se bomo!

Batura, drugi dan

Hoja do planine. Več ur hodimo, jaz vedno zadnja, nato presenečenje v obliki čaja in malice. Nosači so spet precej pred nami. Hodimo po pusti, le z redkimi rastlinami posejani pušči vzdolž ledenika. Na njegovi drugi strani je veriga štirinajstih sedemtisočakov, mogočna stena, ki po pobočju pošilja plazove kamenja in snega. Naša stran je skromnejša po višini, in zato varnejša. Zagledamo prve jake in se čudimo, kaj sploh jedo tu zgoraj. Po večurni hoji nas razveseli močan izvir: pada s pobočja in se kot potok vije pred nami po ozki ravnini med goro in ledenikom.

Neustavljivo nas vabi. Planemo k vodi in začnemo odlagati obleko. Pakistancev ni več v bližini, ker so nas spet prehiteli, in že postavljajo tabor za drugo noč. Po umivanju se vzpenjamo še kakšno uro in jih dosežemo. Šotori za spanje so postavljeni v krogu sredi pastirskih staj. V eni od njih, kjer bo kuhinja, se že kuha čaj. Novo veselje: na planino je napeljana voda, razsipno ves čas teče iz vseh pip. Beg nam pove, da je vodovod od »našega« potoka do planine plačala neka Nemka, v spomin na očeta, ki se je ponesrečil v teh gorah.

Večerjamo v »obedovalnem šotoru«. Po večerji imamo kar veliko dela. Skupina se bo razdelila, ker bodo najbolj vneti naskakovali pettisočaka.

En nosač nosi do 25 kg. Po trije pohodniki skupaj plačujemo enega za osebno prtljago. Nas je 18, spremlja pa nas ekipa 24 Pakistancev, poleg nosačev tudi kuhar in vodič. Prav je, da kaj zaslužijo! Turistov bo letos malo. Zvečer priteče na planino ranjeni jak. Beg pove, da ga je najverjetneje obgrizel snežni panter.

V »obedovalnem šotoru« se dekleta pritožujejo, da dobivamo premalo hrane. Večerjo dokonča Beg in potem je vse v redu.

Batura, tretji in četrti dan

Zjutraj skupaj gledamo sončni vzhod. Pred nami je baje najlažji vzpon, komaj do 3600 m. Med zajtrkom Gregor vpraša, katera bi hotela biti bolničarka Dragu. Seveda se takoj javim. Dva dni bom gledala jake in poslušala vodo! Za bolnika bom poskrbela mimogrede.

Na planini je z nama ostal tudi en nosač. Pove nama (kot večina starejših Pakistancev tudi on govori angleško), da ima 70 let, star moč je, ki čaka samo še smrt. No, lepa reč! Med čakanjem nanjo je, obut v prevelike, strgane čevlje, dva dni nosil po 25 kg. Imenuje me madame in mi ne dovoli kuhati. Kako naj skrbim za bolnika? No, vsaj malo me nosač/kuhar tudi uboga. Ko nabere materino dušico, je pripravljen kuhati moj čaj.

Z Dragom tehtava različne kombinacije glede spanja. Edini šotor je seveda namenjen njemu, saj je bolan, vendar tudi jaz ne morem spati zunaj, ker začne rositi dež, pa tudi v naši kuhinji/pastirski staji nočem prespati, ker po njej tekajo miši. In tako imava z Dragom dva dni kar tesno razmerje: deliva si posteljo (pravzaprav samo skupni šotor; kajti spiva vsak v svoji spalni vreči), mizo (jeva, kar nama skuha nosač, ker mene ne pusti k loncem) in celo bereva eno samo knjigo, Tolstojeve Povesti, ki jo Drago nosi s seboj in zdaj posoja tudi meni. Nič zato, če sva jo oba že prej prebrala. Kar zanimiva, ubrana trojica smo, sumim pa, da je naš strateg Gregor samo spretno izločil najšibkejše člene.

Opazujem, štejem in zapisujem ptice: 1 čopasta sinica, veliko vrabcev, 2 pastirički, 2 ptici z rdečim repom, 4 smrdokavre, 1 ptica z rdečo glavico, v zraku ena roparica. Potem me začne zanimati ljubezensko življenje jakov. Samca z belim repom že vse dopoldne razganja — nadleguje samice in napada samce. Dogajanje se potem zgosti v en sam ljubezenski trikotnik. Belorepec z rogovi obdeluje črnega lepotca, samica se obrne stran in leže, tako da ju ne gleda. Ocenim, da zmaguje belorepec. In res, črni stopi nekaj korakov stran, kot da je premagan, tedaj pa o izidu odloči samica: vstane in se približa črnemu. Belorepec odneha. Pa razumi jake, če moreš! Zakaj se samci sploh nabadajo, če tako ali tako izbere samica!

Batura, peti dan

Spet smo skupaj. Hoja čez ledenik je zahtevna in mestoma nevarna. Poti ni. Ves čas moram paziti, da ne zdrsnem v kakšno razpoko. Grozljivo je, ko ti pod nogami šumi voda. Prečenje traja več ur. Beg sproti išče varno pot. Noge mi klecajo, ena palica se mi zlomi. Končno pridem čez, a nisem zadnja. Na drugi strani ledenika nas pozdravi potok. Navajeni smo, da takoj izkoristimo vsak izvir. Umivamo se in

s filtri črpamo vodo.

Pot bo zdaj lažja, vendar ne manj nevarna. Beg svari pred plazovi kamenja. Na nekaterih mestih moramo hoditi previdno, hitro in tiho. Vemo, da je na tej strani ledenika jezerce, videli smo ga prvi dan, in že se veselimo večernega kopanja. Zgodi se nam tudi kakšen padec, vendar brez posledic. Zadnjico imam že vso podpluto, ker padam zares in preventivno.

Tudi če si na smrt utrujen, ti voda povrne moči. Naše jezerce je manj kot uro hoda od tabora, ki so ga nosači že postavili za našo zadnjo noč na Baturi. Ko se kopamo, odkrijemo, da sta jezerci dve – v drugem se kopajo naši nosači. Vsi razen »mojega kuharja« so dokaj mladi, nekateri prav otroško razigrani. Na cilj vedno pridejo toliko pred nami, da najdemo že postavljene šotore in zakurjen ogenj. Beg pazi, da ne zaidemo na isto kopaljšče. V primerjavi z našimi moškimi so veliko bolj vzdržljivi, vljudni in zadržani pred ženskami. Med seboj si izkazujejo prijaznost, pogosto srečam moška, ki se držita za roke, nikoli pa ne vidim, da bi si nežnosti izmenjevala moški in ženska.

Nedelja, 26. 8. 2007, še vedno Karimabad

Izlet v dolino Hoper. Ob poti nasadi marihuane. Opazujemo, kako mlatijo žito. Tik pod zadnjo vasjo se moramo ustaviti zaradi podrtega mostu. Gremo pa peš. Skozi vas nas spremljajo fantiči. Surovo odganjajo stran mlajše. Nespametno sprejemem ponudbo nekega mulca, da mi bo nesel nahrbtnik. Ko mu potem za to ponudim 10 rupij, jih zavrne, češ da je premalo. Potem mu ne dam nič, on pa me zmerja. Neprijetna izkušnja.

Nazaj grede se vse ženske, razen mene ustavijo na »Festivalu žensk«. Vrnejo se navdušene. Škoda, ker nisem šla.

Islamabad in Ravalpindi, 29. 8. 2007

Popoldne se najprej odpravimo po kaotičnem Ravalpindiju, potem spoznavamo moderno prestolnico Pakistana Islamabad z največjo mošejo na svetu. Mesto je kot mnogokratnik moje Nove Gorice – poln je vrtov in rož. Pomislim, da bi bila zdaj raje doma kot v Pakistanu. V Peshavar se pripeljemo ob 23. uri.

Zbudijo naju ob 1.30, ob uri, ko naj bi že odpeljali proti letališču. Gregor priganja, da je kar hudo. Ob 2. 45 se začinja pot domov.

Domov

Na letališčih v Dohi in Münchnu mislim samo še na svojo kopalnico. Z Natalijo se odločiva, da se iz Ljubljane do Nove Gorice takoj odpeljeva s taksijem.

Naslednji dan na Golem Brdu z družino proslavljam upokojitev. Izročijo mi darilo – bon za petdnevno letovanje v Zrečah, da si opomore od Pakistana.

Domnevala sem, da bo potovanje v mojem spominu kmalu zbledelo. Pa ni. Ko prebiram oba dela tega besedila, vidim, da je prvi, napisan po spominu, enako živ kot sproti dnevniški zapis. Ali je bilo to potovanje tisto pravo? Seveda, ker me je spremenilo. Nikoli več ne bom lahkomišelnost ravnala z vodo ali s hrano. Postala sem prebivalka sveta, in sicer v tem, da se sprašujem, kaj je z ljudmi, ki sem jih tam spoznala. Kako živijo moje deklice iz Rumburja? Pa Begovi in An-

warjevi otroci? Ali lahko obiskujejo šolo? Kako živi deklica, ki mi je podarila sponko za lase? Imajo hrano? Imajo mir? Vem, da večina ljudi tega sveta potrebuje ljubezen, ne vojno. Radi bi živeli.

Ne smem pozabiti, kako dobro sem se sporazumevala z ljudmi, tudi ko nismo govorili istega jezika. Spremenila sem svoje zahteve do Slovencev. Bodimo vendar bolj prijazni! Tudi jaz! Pri Pakistancih smo bili vsak trenutek deležni odkritega pogleda in prijaznega nasmeha. Za to, da razumeš sočloveka, niso potrebne besede.

**Aleksandar
Hemon**

Prevod: **Barica Smole**

HARMONIKA

1.

Aleksandar Hemon (1964, Sarajevo) je pisatelj in kolumnist, kot svobodni pisatelj živi v ZDA. Napisal je tri knjige, knjigi kratke proze sta *Življenje* in delo Alphonsa Kaudersa (Sarajevo 1996) in *Brunovo vprašanje* (Beograd 2003). Njegova kratka zgodba *Harmonika* bo letos objavljena v antologiji bosanske kratke proze *Konec stoletja, začetek tisočletja* pri Založbi Goga.

Konji tečejo počasen kas, kočija utrujeno poskakuje, nadvojvodi Francu Ferdinandu pa se veke brezvoljno zapirajo. Skoraj povsem so se že zaprle, potem pa levi konj dvigne svoj rep – ponižujoče podoben okrasu na nadvojvodovem razkošnem šlemu – in nadvojvoda zagleda konjski anus, kako se počasi odpira kot zaslonka kamere.

Kočija pelje med dvema vrstama navidezno vesele množice: mahajo z zastavicami in kričijo v nekem opičjem jeziku. (»Lahko temu jeziku rečemo bosanski?« se vpraša nadvojvoda.) Otroci umazanih obrazov in gnilih, škrbastih zob tekajo gor in dol med nogami množice. Nadvojvoda prepozna agente tajne službe, z urejenimi brki, s strogimi, črnimi klobuki, ki so tako groteskni med temnordečimi fesi – podobni so narobe obrnjenim cvetličnim lončkom s kratkimi cofki – in med ženskami z zavesicami čez obraz. Agenti tajne službe stojijo mrko in poznavalsko pogledujejo postrani, čakajoč na priložnost, da pokažejo svojo pripravljenost. Levi konj se podela, kot bi metal temne, posušene teniške žogice. Plitva, nevidna reka za hrbtom nadvojvodovih tujih, zvitih podanikov smrdi po trohnečem kislem zelju. V sprednji kočiji nadvojvoda lahko vidi le vrh svečanega šlema generala Potioreka: bahavi čop na vrhu idiotsko poskakuje. Odloči se, da se bo Potioreka rešil, takoj ko se bo povzpел na prestol.

Nadvojvoda gleda nadvojvodinjo in vidi, kako se njen obraz krči zaradi gnusa. »Nič kaj primerno ne bi bilo, če bi spet začela bruhati,« pomisli. Dotakne se njene (hladne) roke, pri čemer zelo pazi, da ne bi pokazal svoje močate skrbi, ona pa se obrne k njemu, ne da bi spremenila svoj izraz, poln gnusa, zato se on bliskovito umakne.

Kočija si zdaj utira pot med dvema kordonoma smejoče se množice, ki maha z neumnimi zastavicami, in tajnih policistov praznih, kamnitih obrazov. Nadvojvoda potem zagleda človeka, ki preko svojih prsi razteguje harmoniko. Moški se nasmiha, zdi se, da iskreno – mogoče je prav zares vesel. Videti je, da ne igra na harmoniko, samo drži jo. Nadvojvodov pogled se prebije skozi množico in zdaj lahko vidi možakove močne roke in jermene na harmoniki, ki mu stiskajo močne podlakti. Vidi rumeno-črne tipke in tudi to, da ena izmed njih manjka: videti je teman pravokotnik namesto tipke. Kočija pelje mimo moškega in nadvojvodi se zdi, da lahko čuti njegov pogled na hrbtu. Ima ga, da bi se obrnil, vendar se to ne spodobi. Nadvojvoda razmišlja o teh čudnih ljudeh, o tem človeku, ki je videti, kot da ne čuti niti malo sovraštva ne do njega ne do imperija (vsaj še vedno ne) in se sprašuje, kaj se je zgodilo s to tipko. Lahko odigra pesem brez nje? Kako bi bil slišati Wagnerjev Liebestod, če se ene note ne bi nikoli zaigralo? Mogoče pa ta moški ni nikoli pritisnil na to tipko, morda nikoli v življenju ne bo odigral te note. »Čudni ljudje,« pomisli nadvojvoda. Odloči se, da bo nadvojvodinji povedal za moškega s harmoniko, mogoče jo bo tako spravil v dobro voljo.

»Tam je nek moški s harmoniko,« ji zašepeta na uho. Nadvojvodinja se zdrzne, ko da je povsem znorel.

»Kaj ti je? Kaj praviš?«

Nagne se še bolj proti njej: »Lej, tam je nek moški ...«

Potem pa zagleda pištolo in napeto roko in drobnega mladeniča na drugem koncu roke s tankimi brki in žarečimi očmi. Vidi pištolo, ki kolca in trza, in vidi bliske na ustju cevi. Čuti, kako ga nekaj poriva na sedež, potem pa ga udari v želodec in vsi zvoki izginejo.

Razen hitro naraščajočega, nerazumljivega strahu, pred katerim je nemočen in se ga skuša otresti, je vse, na kar lahko misli, večer v Mayerlingu: nadvojvodinja je prepočasi igrala Liebestod, on pa je sedel v fotelju pred kaminom in čutil toploto v ledjih. Ni poslušal nadvojvodinje, premagoval ga je spanec, potem pa je nepričakovano pomislil – in to misel takoj odgnal – moj Bog, nič ljubka in tudi vulgarna je lepota vojvodinje, Liebestod pa je v resnici neznosno prazen in neumen.

Hotel ji je reči, da mu je zdaj strahotno žal, vendar je na nadvojvodinjinem obrazu skrepenel izraz gnusa; bila je že mrtva.

2.

Večji del te zgodbe je posledica neodgovorne domišljije in brezsravnih ugibanj. (Recimo: nadvojvoda je umrl na zadnjem sedežu avtomobila, potem ko je le-ta zavil v napačno ulico, nato pa se je zadenjsko vrnil in se ustavil natanko pred suhljatim mladeničem, katerega hlače so bile prepojene z urinom.) Nekateri deli pa so vendarle naneseni na mojo obalo, potem ko so dolgo plavali po morju zgodovinskih knjig, prepreženih z otoki črno-belih fotografij. Velik del je prispel do mene potem, ko je prehodil labirinte in predore družinskih spominov in legend. Kajti človek s harmoniko ni bil nihče drug kot moj praded, ki je bil v Bosno pravkar prispel iz Ukrajine. V Sarajevu je bil prvič in zadnjič v življenju, zato, da bi dobil dokument o obljubljenem kosu zemlje – to je bila vaba, ki ga je pripeljala v Bosno – od avstro-ogrškega imperija. Bil je kmet in še nikoli doslej ni bil v mestu. Gneča in zmeda, na kateri je bil naletel v mestu, blagoslovljenem z nadvojvodovim obiskom (potem pa še z njegovo smrtjo), sta ga prevzeli, tako da je zapravljal skoraj petino svojih prihrankov, ko je bil od cigana na Markalamih kupil harmoniko. Ko je prispel na svoj novi dom na hribu Vučjak, se je prva svetovna vojna že doobra začela. V nekaj tednih so ga rekrutirali in poslali v Galicijo, v boj za imperij, kjer je umrl zaradi driske. Harmonika ga je preživela za kakšnih petdeset kakofoničnih let in je medtem izgubila še nekaj tipk. Svoj konec je storila z neharmoničnim izdihom, potem ko se je moj slepi stric Teodor (ki mu je ročna bomba eksplodirala v roki, ko je bil star šest let) vrgel na posteljo, na kateri je harmonika nemočno ležala. Stric Teodor je zdaj obtičal v srbskem delu Bosne. Večji del moje družine je v Kanadi. Zgodbo sem napisal v Chicagu (kjer sedaj živim), v podzemni železnici, po dolgem in utrujajočem dnevu, ki sem ga preživel kot pomočnik na parkirišču leta Gospodovega 1996.

Nikolja Beer: PORTRET TRUBAR, olje / Platno, 2008, 43 x 30 cm
(z razstave OBRAZI PRIMOŽA TRUBARJA)

Marija Mercina

DIALOG KOT POT DO NOVIH SPOZNANJ

V Trubarjevem letu 2008 različne okoliščine spodbujajo razprave o njegovem življenju in delu ter pomenu reformacije. Slovenci ob tem vzpostavljamo novo razmerje do svoje preteklosti, si zastavljamo številna vprašanja in ob tem bolje spoznavamo sami sebe. Sama sem se ob tem zavedla, kako pomemben je dialog med slovenskimi in italijanskimi preučevalci reformacije, med znanostjo in besedno umetnostjo.¹

Vlada Republike Slovenije je na seji 28. novembra 2007 sprejela sklep o določitvi leta 2008 za Trubarjevo. Izšla je knjiga s seznamom prireditev v slavnostnem letu. V njenem uvodniku je predsednik Republike Danilo Turk izjavil: »Zgodovinske okoliščine so povzročile, da ne poznamo dovolj Primoža Trubarja in vseh vidikov njegovega dela. / .../«²

Pomembno kulturno dejanje je razstava v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani z naslovom Primož Trubar 1508 – 1586. Na zadnji strani kataloga je povzetek (napisala Maja Žvanut): »Reformacija je Slovincem dala knjižni jezik. Prvi slovenski knjigi so se v tem obdobju poleg drugih del pridružili še prva slovnica slovenskega jezika, prevod celotne Biblije, prva zbirka slovenskega besedišča, prva pesmarica. Odprta je bila prva javna knjižnica, ustanovljena prva tiskarna in obrat za izdelavo papirja. Protestantski pisci so napisali skupaj 56 del, ki so po vsem svetu ohranjena v blizu 300 primerkih. Najštevilčnejša je Biblija, zaenkrat evidentirana v 79 izvodih. Za njeno ohranjenost je zaslužna doba katoliške preнове oziroma protireformacija, ki ni bila čisto tako barbarska, kot gre o njej ljudski glas. Duhovniki so smeli namreč s posebnim dovoljenjem nadrejenih brati to Biblijo, katoliška prenova pa je prevzela tudi pobude protestantov na področju slovenske knjige in šolstva.«

V katalogu tako pomembne razstave je sklicevanje na ljudski glas neumestno. Resno zanimanje za reformacijo in preučevanje njenega kulturnega pomena že od 18. stoletja dalje je privedlo do splošno sprejetega in veljavnega pozitivnega vrednotenja. Vsak srednješolec v Sloveniji naj bi, po učbenikih sodeč, poznal dejstva o rabi Dalmatinovega prevoda Biblije (iz leta 1584) vse do Japljevega katoliškega leta 1791 in s tem kontinuiteto slovenskega knjižnega jezika.³ Pri pozitivnem ovrednotenju pomena reformacije in Primoža Trubarja je bila najpomembnejši dejavnik literarna veda, ki je poiskala dejstva in argumente, zaradi katerih reformaciji prisojamo narodotvorno vlogo.

1 Simpozij ob petstoletnici rojstva Primoža Trubarja v Trstu (17. maja 2008) sta priredila Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm in Visoka šola modernih jezikov za tolmače in prevajalce. Na njem sem predstavila obsežnejši referat.

2 2008 Trubarjevo leto: str. 3

3 O srednješolcih: Leta 1980 je izšla zanimiva knjiga novogoriškega pisca Joška Humarja Primož Trubar, rodoljub ilirski. Avtor je bil tedaj velikokrat gost po različnih šolah. // Dijaki gimnazije iz Nove Gorice v 1. letniku na celodnevni ekskurziji vsako leto »poromajo« v Gorico in spoznajo prostor Trubarjevega pridigovanja iz leta 1563. // Dijaki liceja Primoža Trubarja« iz Trsta pa so pod vodstvom zgodovinarke Marte Ivašič za Trubarjevo leto dokončali odlično raziskovalno nalogo o Trubarjevih poteh v Trstu.

Radoš Bolčina, igralec SNG Nova Gorica, v vlogi Primoža Trubarja ob odkritju spomenika v Sovodnjah 11. maja 2008. (Foto: Tone Wraber)

Kljub neizpodbitnim dejstvom pa ne bomo nikoli dokončali razprave o njih, tudi ne o delu »očeta slovenske književnosti, predvsem pa utemeljitelja slovenskega jezika«, kakor je Trubarja imenovala Lojzka Bratuž v govoru na Trubarjevi proslavi v Gorici 29. aprila 2008. Pomen Trubarjevega dela sega čez meje Republike Slovenije. Trubarju so posvetili več pozornosti v Trstu in Gorici. V Trstu se je Trubar šolal pri škofu Bonomu in se seznanil s humanizmom, kasneje pa bil deležen njegove dobrohotne naklonjenosti in varstva. V Gorici je nekaj dni zapored pridigal leta 1563 in tam krstil sina plemiča Hanibala Ecka, stanoval pa v gradu Rubijah. 11. maja 2008 so pred vhodom v grad, na zemljišču, ki ga je občini Sovodnje (it. Savogna) v ta namen podaril sedanji lastnik, Slovenec Venko Černic, odkrili Trubarjev spomenik. Kljub pomenu tega zgodovinskega, političnega in kulturnega dejanja pa se otvoritve razen Matije Gogala, podpredsednika SAZU-ja, ni udeležil noben uradni predstavnik slovenske politike, kulturnih in znanstvenih ustanov. Prav tako »ljubljsko« Delo temu dogodku ni namenilo niti vrstice.

***

4 Silvano Cavazza, *La Riforma nel patriarcato di Aquileia: gruppi eterodossi e comunità luterane*. V: *Il Patriarcato di Aquileia tra Riforma e Controriforma*, Udine 1996. (Mercina: Udine, tj. Videm)

KULTURA
Rast 5 / 2008
383

Reformacija in protireformacija sta zanimivi tudi za italijanske preučevalce zgodovine. Dialog med slovenskimi in italijanskimi poznavalci v duhovno odprtem prostoru ob večji dostopnosti nekaterih virov (cerkvenih in posvetnih arhivov), odprtost in izmenjava znanstvenih dognanj v večjezičnem in večkulturnem okolju privedejo do zanimivih novih spoznanj. Brez njihovega dela moj današnji prispevek ne bi bil mogoč. V njem omenjam dve zanimivi študiji Lojzke Bratuž in nato primerjam Budalovo in Rebulovo pripoved o slovenskem reformatorju Petru Kupljeniku. »Vedenje o njem so znatno razširili izsledki raziskave, ki jo je v vatikanskih arhivih opravil zgodovinar Silvano Cavazza. Objavil jih je leta 1996.⁴

Lojzka Bratuž na začetku svoje študije, *Echi della Riforma nella letteratura slovena*, piše: »Quello della Riforma protestante rappre-

Spomenik Primožu Trubarju v Sovodnjah (Savogna). (Foto: Matija Gogala)

5 Lojzka Bratuž, s. 23

senta per gli Sloveni un periodo di rilevanza innanzi tutto letteraria e culturale: come movimento religioso ebbe infatti una vita relativamente breve, essendosi affermato e quasi del tutto esaurito nel corso di alcuni decenni.»⁵ (Obdobje reformacije se je kot versko gibanje končalo v nekaj desetletjih. Prev. M. Mercina)

V študiji predstavi delo reformatorjev in nato usodo njihovih del v protireformaciji; zanimanje in pozitivno vrednotenje v Zoisovem krogu in kasnejše znanstveno preučevanje v 19. in 20. stoletju. S tem nazorno pokaže/razloži, kako je prišlo do današnjega vrednotenja. Kot primer pozitivnega vrednotenja Trubarjevega dela v 19. stoletju tudi v visokih katoliških krogih omenja odnos Antona Martina Slomška. V njeni študiji sledi pregled reformacije in protireformacije kot snovi literarnih del. Za literaturo najzanimivejši je lik Primoža Trubarja, omeni pa tudi več upodobitev Petra Kupljenika. Za razliko od strokovno-znanstvenih pogledov na zgodovinske dogodke in osebe, ki so bolj enotni, in sicer pozitivni, se literarne upodobitve istih likov močno razlikujejo med seboj, od pozitivnih do negativnih.

Tudi študija Lojzke Bratuž Usoda Petra Kupljenika v Budalovi leposlovni upodobitvi in v arhivskih virih je bila najprej objavljena v

6 I. t. s. 5

italijanščini, v zborniku *Chiese di frontiera*, Gorizia 1999, 393–398; avtorica jo je prevedla in objavila v knjigi *Iz goriške preteklosti* (str. 125–132). Knjiga je izšla leta 2001 v počastitev 150. obletnice ustanovitve Društva sv. Mohorja. To je 14 študij, povečini že objavljenih, a teže dosegljivih besedil v različnih zbornikih, tudi v italijanskem jeziku. Vsebujejo zaokroženo podobo kulturne zgodovine v Posočju od srede 16. stoletja do danes. Citiram iz uvoda, ki ga je napisala Marija Pirjevec: »Pri svojih dokumentiranih in pronicljivih raziskavah se je Bratuževa naslanjala na arhivske vire in vestno upoštevala dosedanja dognanja književne in jezikovne znanosti, ki jih je včasih dopolnila, včasih pa ovrgla v luči lastnih analiz in spoznanj.«⁶

Pri razkrivanju Kupljenikove usode je Lojzka Bratuž upoštevala dognanja več italijanskih avtorjev. Pisatelj Andrej Budal (1889 – 1972) pri pisanju Križevega pota Petra Kupljenika ni poznal prispevka Gian Carla Menisa o neobjavljenih dokumentih in v njem navedenega dela *Liber Sententiarum* s prepisom sodbe proti Kupljeniku z datumom »2. avgust 1587«, saj je Križev pot Petra Kupljenika bil objavljen že leta 1911, več desetletij pred Menisovo objavo. Vedenje o usodi slovenskega reformatorja je z novimi spoznanji še obogatil italijanski zgodovinar Silvano Cavazza in o tem leta 1996 objavil študijo *La riforma nel patriarcato di Aquileia: gruppi eterodossi e comunita luterane*. (Reformacija v oglejskem patriarhatu; skupine heretikov in luteranske skupnosti – prev. M. M.) Po zaslugi omenjenih odkritij je postalo znano, da so Petra Kupljenika ponovno ujeli, z ladjo odpeljali v Benetke in Ancono, mu sodili v Rimu in izvršili obsodbo 20. maja 1595. Z njim so bili v zaporu Aurelio Vergerio, nečak koprškega škofa, Tomasso Campanella in Giordano Bruno. Prva dva sta se rešila s priznanjem in odpovedjo, Giordano Bruno je bil sežgan 17. februarja 1600, Peter Kupljenik že pred njim, in sicer 20. maja 1595.

Ta znanstvena dognanja (Menis, Cavazza in Bratuž) so spremenila pogled na usodo reformatorjev na Slovenskem. Nič več ne velja, da nobeden ni bil kaznovan s smrtjo. Lojzka Bratuž je v študiji napisala:

»Arhivski viri so dokončno osvetlili zadnje desetletje Kupljenikovega življenja. Verjetno je bil med Slovenci edini, ki je v času razkola med katolištvom in protestantizmom zaradi vztrajanja v novi veri doživel več obsodb na italijanskem ozemlju in v Rimu dočakal takšno smrt. / ... / Tragična zgodba iz 16. stoletja, zdaj celovitejša in verodostojnejša, bo morda zamikala še kakšnega besednega ustvarjalca.«⁷

Podobno je o zanimivosti tega lika v že omenjenem uvodu napisala Marija Pirjevec: »To znamenito zgodbo, ki kar kliče po novi leposlovni upodobitvi, Bratuževa predstavlja nazorno, naslanjajoč se – kot rečeno – na pred nedavnim odkrito gradivo.«⁸

Delo Lojzke Bratuž je dragocen, nedogmatski prispevek k poznavanju slovenske kulturne preteklosti v tem prostoru. Poteka v sodelovanju z drugimi poznavalci tega obdobja in nedvomno je prav dialog med zgodovino in literarno vedo privedel do novih spoznanj. V nadaljevanju dialoga, in sicer med literarno vedo in literaturo, se je porodilo novo literarno delo Alojza Rebule. Njen pomen za njegov nastanek je nedvomen. To dokazuje pisateljevo lastnoročno posvetilo Lojzki Bratuž.

7 I. t. 129

8 I. t. s. 10 Nanjo sem se spomnila ob branju Kataloga in v njem omenjenega »ljudskega glasu«.

Vprašajmo se, zakaj odkritje o smrtni obsodbi in sežigu slovenskega protestanta na Campo dei Fiori v Rimu »kar kliče« po novi upodobitvi. Gre za vprašanje zgodovinske resničnosti oziroma zgodovine kot literarne snovi. Zakaj bi bilo nujno na novo napisati prozo o sežigu na grmadi, saj literatura ni publicistika, ki mora bralcu ponujati vedno nove senzacije? Res je literatura svobodna pri oblikovanju likov in dogodkov, vendar pisca obvezuje, kar je o zgodovini splošno znano. Drugo pomembno dejstvo je izključno pozitivno vrednotenje reformacije zaradi njenega kulturnega in narodotvornega pomena. Prav zato se moramo vprašati, kako je mogoče, da so simpatije v Budalovi povesti izrazito na katoliški strani, kar v svoji študiji omenja tudi Miran Hladnik v zadnji izdaji Križevega pota Petra Kupljenika leta 1994. Hladnik piše o ambivalentnem odnosu do reformacije kot poraženega, osovraženega krivoverstva, ki pa je izjemno pomembno za slovensko kulturo. Ugotavlja, da je lik duhovnika predhodnik Pregljevih likov.

Budalov Križev pot Petra Kupljenika ima tri dele, s presledki so razdeljeni skupno na 15 še krajših, kar približno ustreza (14) postajam križevega pota. Dogajalni čas je eno leto po Trubarjevi smrti, torej leta 1587, dogajalni prostor se spreminja, koder vodijo Kupljenika po zaporih: v Tolmin, Gorico in Videm. V vsakem delu se sreča s fevdalcem in z verskim oblastnikom. Mučijo ga tudi huda notranja nasprotja. Od njega zahtevajo, naj se odpove luteranstvu, med zaslišanji mu lažejo, da se je hči Štefanija pridružila verski sekti, kasneje se potrdi sum o njenem ljubezenskem razmerju z duhovnikom, saj imata otroka. Zaprti Kupljenik se boji za življenje svoje žene Katre in sinčka Primoža.

Ne Miran Hladnik ne Lojzka Bratuž ne omenjata vloge pripovedovalca, prav v tej luči pa se v delu pokaže vrednotenje reformacijskega gibanja z različnih perspektiv. V prvem odstavku besedila tretjeosebni (fiktivni) pripovedovalec izjavi: »Tisti čas, pred več kot tristo leti, je segla kriva vera v deželo, od severa doli, vera hladne krvi in prevejane pameti, in nekaj stebelc se je prerilo skozi špranje domače ograje tudi k nam. / .../« S tem določi točko pisanja oziroma pripovedovanja sredi 19. stoletja. Lojzka Bratuž ta stilem omenja kot posnemanje stereotipnih začetkov v starejših besedilih. Fiktivni pripovedovalec dogajanje vrednoti kot človek iz (najkasneje) sredine 19. stoletja. Kasneje se ne opredeljuje do reformacije, to prepusti osebam, ki o njem razpravljajo v dialogih. Le-tega je zelo veliko, kot sta opazila Miran Hladnik in Lojzka Bratuž. Po Gorici krožijo govornice o skorajšnjem prihodu »hudega luterana, nepoboljšljivega krioverca, kranjskega predikanta Petra Kupljenika«. Arhidiakon ga v trenutku neobvladnosti imenuje: »krivoverski srakoper s pristriženimi perutmi«. Med zaslišanjem ima župnik Nepokoj »satanski nasmeh«. To bi lahko bila ambivalenca v pripovedi, ki jo omenja Hladnik. »Prekleti luteran,« mu očita oskrbnik, a zato, ker je po njegovem mnenju preveč pojedel. Stražniki odrivajo »tolpo, ki se je nagnetla pred vrati«. Nevedna je in ima Kupljenika za Turka.

Kupljenika sramoti predvsem anonimna množica. Sprašujem se, ali je kaj podobnega mislila avtorica na začetku omenjenega Kataloga, ko omenja »ljudski glas«. Kakšno je torej anonimno slovensko ljudstvo, ki v interesu oblasti sramoti posameznike, ki dvignejo glavo iznad

povprečja? V nasprotju s tolpo in oblastjo je Peter Kupljenik resen: od prizora na začetku, ko bere Lukov evangelij, in v vseh svojih izjavah, od začetka do konca besedila.

»Peter Kupljenik, ali priznavate in prekličete zmoto?«

»Resnico priznavam. Zmote si nimam v svesti, zato je ne morem preklicati.«

Konec besedila je pomensko odprt, opazno pa je, da se je Kupljenik notranje spremenil. Opisana je njegova stiska, ko se čuti odgovornega za zapor in javno sramotitev prijatelja Gompa, boji se za ženo Katro, sina Primoža, hčer Štefanijo in njeno usodo. Kako naj bralec razume in sprejme njegov spremenjeni odnos do Cerkve? Kaj se v Kupljeniku dogodi proti koncu besedila, kaj ga privede do spravljivega pogovora s patriarhom? Njun pogovor izkazuje medsebojno spoštovanje, patriarhu prisluhne, ko mu slikovito opisuje njegovo dilemo, ali naj se odloči za veliko ali malo kupico življenja. Mala kupica je Kupljenikova navezanost na posvetno.

»V duhovnem pastirstvu je ena sama prava pot, visoka in omotična: moško delo v neskajenem, moštva polnem devištvu.«

Če bi ga pripustili k sojenju, bi samo ugodili njegovemu napuhu. Kupljenik se ne boji trpljenja, vendar patriarhu obljubi, da bo razmišljal o njegovih besedah. Na koncu se izroči v božje roke: »Zgodi naj se božja volja.«

Slog kot odliko besedila so takoj po izidu opazili tedanji kritiki pa tudi Miran Hladnik in Lojzka Bratuž. Menjavanje pripovedne perspektive med pripovedovanjem in dialogi, posnemanje starejše slovenske proze v pripovednih delih besedila, impresionistični in ekspresionistični stilemi v opisih in oznakah pa vabijo k podrobnejši analizi in s tem k drugačnemu razumevanju sporočila.

***

Rebulovo besedilo Peter Kupljenik je izšlo leta 2002 v knjigi Arhipel. To je časovno urejeni niz 22 izsekov iz manj znane slovenske zgodovine ? otočki, posamezne slike, dogodki in prizori. Budal ni poznal dokumenta o sojenju Kupljeniku v Vidmu 2. avgusta 1587, ponovnem prijetju, zaporu in njegovi smrti na grmadi, zato se pripoved konča, ne da bi bila znana Kupljenikova nadaljnja usoda. Pripoved se konča pomensko odprto. Usoda glavnega lika ni znana, vendar je nakazano spravljivo razmerje z ljudmi in vero.

Rebula pripoveduje o dogodkih, kot bi nadaljeval Budalovo besedilo: sodbi v Vidmu sledi Kupljenikov beg iz ječe, nato ponovno prijetje, nekajletna zaporna kazen v Rimu, sojenje in sežig na grmadi. Navedeni so iz raziskav znani datumi sojenja in izvršitve.

Od pisca so novoodkrita zgodovinska dejstva zahtevala drugačen razplet dogajanja, ob tem pa je nastalo novo umetniško besedilo. Če primerjamo obe besedili, zgodovinsko povest Križev pot Petra Kupljenika in Rebulovo novelo Peter Kupljenik, ugotavljamo, da imata povsem različen smisel. V Rebulovi noveli gre predvsem za Kupljenikov odnos do vere kot temeljnega bivanjskega vprašanja. Kupljenikov odnos do Cerkve je zapleten in spremenljiv, obsoja jo, ker je zaradi dopustitve nemoralnosti v svojih vrstah kriva za to, da je izgubila moč, ki izvira iz Kristusa; pozna Lutrovo in Trubarjevo delo, a je do obeh kritičen.

»Ah, povedati tistim ljudem, da Bog je, da je Kristus edini odrešenik in da pride sodit poslednji dan. Vse drugo, tako papež kakor Luter da je brez pomena.« (s. 111)

Dogodki so zgodovinsko resnični, navedeni so datumi, zdaj znani iz arhivov. Peter Kupljenik se je po begu iz zapora vrnil domov, vendar so ga prijeli, ker je nadaljeval svojo versko dejavnost. V 1. poglavju 24 strani dolge pripovedi ga srečamo na vožnji od Devina proti Anconi. Tako znan predikant je, da pride na pogovor z njim plemič Rajmund Devinski.

V 2. poglavju, ki je edino retrospektivno, beremo o njegovem otroštvu in mladosti. Že tedaj je hrepenel po »zavesti, luči, sreči«. Heretik je postal, ker mu »jalova cerkev« ne more dati čudeža – ozdravitve bolnih in oživljanja mrtvih. Spominja se zapora v Gorici in procesa v Vidmu, bega čez obzidje, vrnitve k ženi Mini in Primožku. Ker je še naprej pridigal, so ga ponovno prijeli in zaprli.

V nadaljevanju pripovedi na ladji inkvizicije Arbor crucis (Drevo križa) pluje proti Rimu, ko jih blizu Ancone zajamejo razbojniki. Ker se Kupljenik upira oblasti prav tako kot oni, ga sprva nameravajo izpustiti, vendar si razbojniški poveljnik Ridolfo premisli ob spoznanju, da Kupljenik kot »luteran« ne časti Device Marije. Vpraša ga:

»Si privrženec severnega preroka, honos sit auribus?«

»Privrženec resnice sem.«

»Veruješ, kar je treba verjeti de beatissima Vergine?«

»Častivredna, a navadna ženska.« (str. 113)

Krivoverca so znova izročili oblastem. Sledijo poglavja o ječi in njegovih pogovorih s sozaporniki V ječi sreča zgodovinske osebe: Avrelija Vergerija, Tomassa Campanello in Giordana Bruna. Vzljubi Tommasa, »srce, zmožno ljubiti«. Giordano Bruno ga sprva prezira zaradi skromne izobrazbe.

Pogovori v celici pomenijo za bralca razgled po evropski antični, krščanski in humanistični misli. Zaporniki razpravljajo o verskih in filozofskih vprašanjih ter pri tem razkrivajo duhovni svet evropskega izobraženca 16. stoletja.

Še enkrat se vprašajmo, zakaj novo odkrita zgodovinska dejstva »kličejo« (Marija Pirjevec) po novi literarni obdelavi lika Petra Kupljenika. Njegovo vztrajanje in zvestoba idealom do smrti na grmadi so ga izoblikovala v tragičnega junaka v najstrožjem pomenu besede. Peter Kupljenik bi bil v dramskem besedilu protagonist karakterne tragedije, kot jo v Dramaturškem vademekumu (str. 128) označuje Vladimir Kralj,:

»Karakterna tragedija je igra, kjer sta tragično izhodišče in tragični poudarek dejanja v karakterju. Dramski junak sam povzroča tragične okoliščine, ki ga pogube. Dosledna karakterna tragedija je bila mogoča šele v času avtonomne človeške zavesti, osvestitve človekovega individua, tj. v času evropske renesanse /.../« .

Naj sklenem zapis z ugotovitvijo, da je dialog med italijanskimi in slovenskimi preučevalci reformacije privedel do novih spoznanj o njej. Predivanje vedenja med literarno zgodovino in literaturo je bilo odločilno za nastanek novega dela o Petru Kupljeniku, ki ga je napisal Alojz Rebula. V Budalovi pripovedi razbiramo večobrazen tako pozitiven kot negativen odnos do reformacije v 19. stoletju, Alojz Rebula pa je izoblikoval lik reformatorja in humanista skozi pogled

VIRI IN LITERATURA:

Andrej Budal, *Križev pot Petra Kupljenika*. Spremnja beseda Miran Hladnik. Ljubljana 1994.

Alojz Rebula, Peter Kupljenik. V: *Arhipel, panorama slovenskih stoletij*. Ljubljana: Slovenska matica 2002, str. 105 – 129.

Lojzka Bratuž, *Usoda Petra Kupljenika v Budalovi leposlovni upodobitvi in v arhivskih virih*. V: *Iz goriške preteklosti*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2001. s. 125 – 132.

Lojzka Bratuž, *Echi della Riforma nella letteratura slovena*. V: *Studi in memoria di Neva Godini*. Udine: Forum, 2001. s. 23 – 30.

Cavazza, *La Riforma nel patriarcato di Aquileia: gruppi eterodossi e comunità luterane*. V: *Il Patriarcato di Aquileia tra Riforma e Controriforma*, Udine 1996.

Vladimir Kralj, *Dramaturški vademekum*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984.

Primož Trubar 1508–1586. Razstava ob petstoti obletnici njegovega rojstva v Narodnem muzeju Slovenije. 6. marec – 31. december 2008.

2008 – Trubarjevo leto. Ljubljana: Koordinacijski odbor za državne proslave, 2008.

Zgodovina slovenskega (knjižnega) jezika in jezikoslovja. V: *Na pragu besedila, Učbenik za slovenski jezik v 4. letniku gimnazij in tehniških šol*. Ljubljana: Rokus, 2002.

sodobnega kristjana. Iz tega zornega kota so tedanja verska nasprotja manj pomembna, ideal ostaja Kristus, ki je podlaga krščanski, ne samo katoliški veri. Ateizem, kot ena od možnosti, značilna in razširjena v našem času, pa v tem besedilu ne obstaja. Le rahlo jo v dialogih nakazuje znanstvenik Giordano Bruno.

Naj se na koncu še vprašam, ali sem v Trubarjevem letu prišla do novih pogledov in razumevanja slovenske resničnosti. – Vsekakor. Zaradi poznavanja študij Lojzke Bratuž se močneje zavedam pomena reformacije za Slovence, pa tudi dejstva, da je po zaslugi literarne vede prevladalo mnenje o velikem, predvsem pozitivnem pomenu reformacije za Slovence, pa tudi o slovenskem ambivalentnem odnosu do nje, kot je upodobljen v besedni umetnosti, o čemer piše tudi Miran Hladnik. Iz študij Silvana Cavazze sem spoznala, da je bila zmaga protireformacije predvsem politično, bolj posvetno kot versko vprašanje. O tem niso odločali domači prebivalci, tako imenovano ljudstvo, temveč fevdalci.

Moja zadnja beseda pa slavi literaturo kot posebno obliko resničnosti. Samo literatura lahko ponovno ustvari spremenljivo resničnost, polno protislovij, in je zato resničnejša od zgodovine, še bolj pa od politike. Najboljši dokaz za to naj mi bo literarno delo, ki ga doslej še nisem omenila. To je Tavčarjeva Visoška kronika, eden najboljših slovenskih romanov. V obliki kronike, ki jo piše Izidor Kalan, to je fiktivni pripovedovalec, pripoveduje o rekatolizaciji v 17. stoletju. Fiktivni pripovedovalec je izrazito privrženec katolištva, njegov oče Polikarp, nasilnež in zločinec, pa luteran. Povrhu vsega pa se je pisec Ivan Tavčar v slovensko zgodovino zapisal kot eden najbolj zagrizenih liberalcev in nasprotnikov (katoliške) Cerkve.

Naj se vrnem k Primožu Trubarju. V slovenski zgodovini je malo likov, ki jim tako znanost kot umetnost priznavata največji pomen. Primož Trubar je med njimi prvi in obenem najvišji. V zvezi z njegovim delom sem se ponovno zavedla, da smo kot narod bili podobni beraču iz Cankarjeve Bele krizanteme: njegovo edino bogastvo je bila umetnost. Posledica je, da si temeljna dela, po katerih smo narod in zdaj nacija v samostojni državi, za pomembne razstave sposojamo od Nemcev (to velja za Brižinske spomenike) in iz Vatikana, kar velja za Trubarjevo najpomembnejše delo *Cerkovna ordninga*, zaradi katere je bil dokončno izgnan iz domovine. Duhovna kultura je trajnejša in pomembnejša od materialne, vendar se nadvse veselim vsake nove pridobitve. V Trubarjevem letu smo po prizadevanjih Mihaela Glavana pridobili/ kupili eno od pomembnih Trubarjevih del.

Bomo kdaj dovolj premožni in vplivni za pridobitev najpomembnejših? Ne! Zato bi bilo pravično, če bi nam jih podarili. Za nas so neprecenljive, za ustanove, ki jih hranijo, pa samo razstavni eksponati.

ARHEOLOŠKA PODOBA DOLENJSKE

Ob novi stalni arheološki zbirki Dolenjskega muzeja v Novem mestu

Predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Turk je 13. junija, še v času slovenskega predsedovanja Evropski uniji in v sklopu prireditev ob njem, odprl novo stalno postavitve arheološke zbirke v Dolenjskem muzeju. Namenjen ji je večji del pritličja in celotno nadstropje Križatije, nekdanje hiše nemškega križarskega reda, v kateri je Dolenjski muzej leta 1951 začel s svojim muzeološkim poslanstvom. Hiša je kulturni spomenik, prenovljena pa skupaj z eno najbogatejših in najpomembnejših arheoloških zbirk predstavlja veliko obogatitev tako Novega mesta in Dolenjske kot seveda vse Slovenije. Že projekt celovite prenove stavbe je bil zelo zahteven, škoda je le, da ob tem ni uspela še izvedba panoramskega dvigala na dvoriščni strani, ki bi omogočila dostop tudi ljudem z omejenimi gibalnimi zmožnostmi in ki jo bo, verjetno ob dodatnih stroških, v prihodnjih letih vsekakor potrebno izvesti.

Dosedanja razstavna zbirka je dolgo klicala po prenovi. Za tako bogat fundus, kot je arheološki v Dolenjskem muzeju, je bila že ob postavitvi utesnjena in natlačena, nekako depojska, tega smo se zavedali že tedaj. V novi, ki je rezultat dela in prizadevanj vseh v prostoru in času delujočih strokovnih delavcev, to že moramo poudariti, arheologov, dokumentalistov, tehnikov in restavratorjev in seveda tudi najnovejših velikih projektov, vključno z avtocestnim, je jasno mesto prvič dobila tudi zbirka kamnin in fosilov Dolenjske z zgoščenim prikazom naravne dediščine, redkih in ogroženih živalskih in rastlinskih vrst v gozdovih, vodah in kraškem podzemlju, kar je pripravila geologinja novomeške enote Zavoda za varstvo narave Andreja Škedelj Petrič. Gre za zelo dobrodošle informacije obiskovalcem, ki v to področje, razen v strokovni literaturi, niso imeli celovitega vpogleda. V pokrajinski muzej kompleksnega tipa sodi tudi ta segment, kombinacija z arheologijo pa je gotovo še najbolj posrečena, saj tako lažje razumemo poselitvene danosti in zmožnosti, kar se odraža v bogastvu in pestrosti posameznih obdobj in kultur.

Želja avtorja postavitve, Boruta Križa, in strokovnih sodelavk, Petre Stipančič in Majce Rudolf Markovič, je bila predstaviti čim več arheoloških najdišč Dolenjske, pa čeprav le s posameznim predmetom, vključenim v ustrezen kontekst. Pri tem smo arheologi izven muzeja pripomogli zlasti z novimi, izbranimi, tudi še nepubliciranimi najdbami, ki smo jim pri obdelavi zaradi tega dali prednost. Postavitve je kronološka, razvojna, obsega pa klasična obdobja arheologije od paleolita in neolita preko prazgodovinskih kovinskih obdobj (bronasta, starejša in mlajša železna doba) do antike, pozne antike in zgodnjega srednjega veka oziroma obdobja preseljevanja ljudstev in končne naselitve Slovanov, v letnicah torej od 120.000 pred našim štetjem do 11. stoletja našega štetja. Razumljiv, samoumeven je poudarek na arheološkem bogastvu Novega mesta, ki se ga kljub vsemu še vedno premalo zavedamo. Naselitev današnjega mestnega prostora v času pozne bronaste dobe je dosegla svoj vrh in razcvet v

starejši in mlajši železni dobi in postopoma izzvenevala preko antike v mlajša stoletja. Žal v zbirki z arheološkimi najdbami niso dokumentirana kasnejša stoletja v razvoju mesta, »ab urbe condita«, a to bo moral zajeti koncept nove kulturnozgodovinske zbirke mesta, ki jo že dolgo pogrešamo.

»Cvetočemu halštatatu«, obdobju največje moči v gospodarskem, trgovskem, tehnološkem in kulturnem smislu, je na razstavi dan poseben poudarek, pri čemer bi osrednjo dvorano v prvem nadstropju lahko označili kot zakladnico. Prav ta del uvršča zbirko med pomembne evropske prazgodovinske zbirke in škoda je, da zaradi spleta okoliščin v preteklosti niso v Novem mestu shranjene vse originalne najdbe (bronast oklep in obredni trinožnik iz Kandije). Z nekaj strokovne širine (izven Novega mesta) bi se tudi to moralo preseči.

Prikaz življenja v pretelosti, kar je poslanstvo arheološke interpretacije najdb, je v novi zbirki razdeljen v logična poglavja (naselitev, gospodarstvo, duhovno življenje, trgovina, situlska umetnost, način pokopavanja...) z razumljivimi, zgoščenimi besedili na spremljevalnih panojih in v Vodniku po stalni arheološki zbirki. Postavitev v vitrinah je čista, predmeti so dobro osvetljeni in stopajo v prvi plan. Obiskovalcem, zlasti skupinam, domnevam, pa delajo težave legende razstavljenih predmetov, ki jih je res težko ustrezneje postaviti, vendar jih je včasih potrebno prav poiskati. Tudi zaradi tega zbirka kliče po celovitem katalogu, za skupine pa bi morda bili dobrodošli didaktično prilagojeni sumarni sezname razstavljenih predmetov, ki bi jih dobili (in vrnili) ob vodenju po zbirki. Razstavljene najdbe in besedila dopolnjuje bogato fotografsko gradivo, posrečeno kombinirano s poskusi risarskih rekonstrukcij prizorov iz življenja v preteklosti. Na voljo so tudi zloženke v slovenskem, hrvaškem, francoskem, nemškem, italijanskem in angleškem jeziku, izšla pa je tudi tretja (dopolnjena) izdaja knjižice Novo mesto, mesto situl.

Mlada arhitektka, oba Novomeščana, Gregor Gutman in Jurij Kocuvan, ki sta več kot korektno opravila svoj del v projektu, bi povprašal o možnosti čeprav samo občasnega vizualnega stika muzejskih prostorov arheološke zbirke z mestom. Mislim na možnost pogleda skozi enega od južnih oken v smeri grobišča v Kandiji, skozi vzhodnega proti Glavnemu trgu in zahodnega proti Kapitlju.

Kot pri skoraj vsakem projektu v kulturi tudi pri tem ni šlo brez pomoči sponzorjev, ki so v zbirki prisotni s subtilno navedbo v prehodih med sobami.

Za dopolnitev celotne podobe o preteklosti, ki jo bodo obiskovalci dobili s sprehodom po zbirki, bi jih kazalo opozoriti še na možnost ogleda nekaterih pomembnih točk v ožji okolici mesta. Seveda mislim na možnost ogleda gradišča na Marofu z mogočnimi nasipi nad Kettejevim drevoredom, na možnost ogleda še ohranjenih halštatskih gomil v Portovalu in Mačkovcu, na ogled rimskih lapidarnih spomenikov na muzejskem vrtu in v vhodni veži Križatije in grmskega gradu, še posebej pa na arheološko pot na Cvinger pri Dolenjskih Toplicah.

S takim gradivom, kot prihaja na dan ne le na bajno bogatih grobiščih Novega mesta, temveč kar vse Dolenjske, je z zbirko dano primerno mesto arheološki stroki in prikazani rezultati dela vseh, ki so v več kot stoletni zgodovini raziskav v njej sodelovali, obenem pa daje nov zagon pri prezentaciji in interpretaciji najdb.

LATINŠČINA NA STAVBAH IN SPOMENIKIH NOVEGA MESTA

Za marsikoga so latinski napisi našega mesta povsem obskurna in zaprašena tema, ostanek neke sive davnine brez vsakršnega pomena, nerazumljive črke s smetišča zgodovine. V pričujočem sestavku bom skušal dokazati, da napisi niso pomembni že sami po sebi, ampak da si zaslužijo tudi večje pozornosti nas, meščanov, ki vsak dan hodimo mimo njih, a jih nikdar ne opazimo. Neme priče preteklosti so postale neme zaradi naše slepote. Mi smo jim zamašili usta, ki skušajo govoriti to, kar govore že stoletja. Mi smo postali nedostopni za njihova sporočila. Zato jih moremo samo mi zopet obuditi v življenje.

Zakaj je torej še do nedavnega veljalo, da se mora vsaka pomembna stavba ponašati z latinskim napisom? Napis v latinščini je bil v prvi vrsti statusni simbol, ki je prinašal stavbi večji ugled. Kakor je latinščina neumrljiv in večni jezik, takšna naj bo tudi stavba, večna in neuničljiva. Kakor je latinščina jezik višje kulture in omike, takšna naj bo tudi stavba, ki bo služila višjim ciljem. Poleg tega je latinščina nadnacionalni in nevtralni jezik, last celotne zahodne civilizacije, in zato še primernejši za sleherno okolje. Celo naš Rotovž se je nekoč kital z latinskim kronogramom¹, pa še izredno zanimivim povrhu. Na njem je pisalo:

anno VInI CorrVptI aeDIſſCata sVM
Zgrajena sem bila v letu pokvarjenega vina.

Baje je bilo leta 1720 vino tako zanič, da so ga pri zidanju uporabili namesto vode. Cviček je torej že v samih temeljih naše mestne oblasti!

Naj samo za pojasnilo dodam, da je vseh latinskih napisov v Novem mestu seveda več kot v tem sestavku. Omejil sem se le na tiste, ki stojijo na stavbah in spomenikih, pri čemer sem izpustil nagrobne napise. Tudi novejše (nehistorične) zapise sem izpustil, med drugim tudi latinske grafite, ki jih je v našem mestu tudi nekaj. Vsekakor pa so latinski napisi dokaz, da naše mesto kar poka od (neodkrite) zgodovine. Naj priče te zgodovine sedaj spregovorijo.

D) Napis nad portalom Knjižnice Mirana Jarca:

UNI TRINA:
AEDIFICATA SVM IN SILVIS;
IGNE COMBVSTA DEIECTAQVE FATALI;
IAM CVRIS LEOPOLDIS ABBATIS RENOVATA GLORIOR

ENEMU TRI:
ZGRAJENA SEM BILA V GOZDOVIH,
POŽGANA IN PORUŠENA V POGUBNEM POŽARU,
ŽE SE PONAŠAM PRENOVLJENA S SKRBJO OPATA LEOPOLDA.

¹ Kronogram je oblika zapisa, v katerem so z velikimi črkami poudarjeni latinski glavni števniki (M= 1000, D= 500, C= 100, L= 50, X= 10, V= 5, I= 1). Seštevek v vrstici da bralec ustrezno letnico.

Ozadje:

Latinski napis so skupaj s portalom po drugi svetovni vojni prenesli iz propadajočega gradu Ruperč vrh in ga po načrtih arhitekta Marjana Mušiča vzdali na pročelje knjižnice. V literaturi splošno velja, da je napis prvotno krasil pročelje kapele sv. Jožefa, ki je stala zraven gradu. Sodeč po napisu je bila kapela zgrajena leta 1665, v požaru leta 1763 je bila požgana in porušena, dve leti kasneje pa prenovljena. Prenovo je financiral lastnik gradu, cistercijanski samostan v Kostanjevici z opatom Leopoldom Bussethom na čelu.

Toda napis se kmalu izkaže za bolj skrivnostnega, kot se zdi na prvi pogled. Najprej se pojavi četrta vrstica. Novinarja Bartelj in Splichal namreč navajata še četrto vrstico, ki naj bi bila sestavni del napisa.² Toda novinarja sta napisala več, kot bi smela, saj je današnji napis sestavljen le iz treh vrstic. Četrta vrstica, o kateri ni danes na plošči nikakršnih sledov, naj bi se glasila tako:

IN HONOREM BEATI JOSEPH LEOPOLDVS PRAESVI FIERI FECIT

V ČAST BLAŽENEGA JOŽEFA ME JE DAL ZGRADITI OPAT LEOPOLD.

Prepis vsebuje napako v besedi PRAESVI, kajti končni I je bil gotovo L (PRAESVL). Šele potem da kronogram logično letnico 1766, torej eno leto po prenovi, ko je bila kapela posvečena sv. Jožefu. Četrta vrstica vendarle odpira nova vprašanja. Nedvomno lahko izhajamo iz dejstva, da je bil prvotni napis sestavljen le iz treh vrstic, saj o tem govori sam naslov (enemu tri). Možno bi bilo, da so četrto vrstico prvotnim trem dodali kasneje, torej ob posvetitvi. Če je to res, potem se lahko upravičeno vprašamo, kam je vrstica izginila. Kdo in s kakšnim razlogom jo je odstranil?

Če pa četrta vrstica, ki se edina od vseh nedvomno nanaša na kapelo, sploh ni bila del prvotnega napisa, in je morda na kapeli stala samostojno, potem se odpirajo nove možne razlage, ki postavljajo

2 Gradovi in usode, Ruperč vrh, Dolenjski list, št. 10, 6. 3. 1975.

dosedanje vedenje o gradu na drugačne temelje. Če podrobneje analiziramo vsebino napisa, se nam drugačna razlaga ponudi kar sama. Prve tri vrstice namreč na nobenem mestu ne omenjajo kapele. Poleg tega tretja vrstica govori o prenovi (renovata), četrta pa o izgradnji (fieri). Napis nad novomeško Študijsko knjižnico bi se potemtakem lahko nanašal na grad, ki je bil prenovljen, in ne na kapelo, ki je bila na novo zgrajena. Vemo, da je požar leta 1763 zelo poškodoval grajsko poslopje, tako da ga je bilo treba prenoviti. In končno, na bakrorezu Valvasorjeve Topografije iz leta 1679 ni nikjer kapele, ki naj bi sodeč po napisu stala že 14 let. Iz tega sledi, da je bila kapela po požaru postavljena povsem na novo, in sicer tam, kjer je na Valvasorjevem bakrorezu kašča. O tem dogodku priča skrivnostno izginula četrta vrstica. Proti omenjeni tezi pa govorita predvsem dve dejstvi. Zgodovinar Ivan Vrhovec navaja, da je bil grad zgrajen leta 1657, letnica z napisa pa nastanek stavbe datira v leto 1665.³ Tudi za sam napis, ki je nad portal postavljen nekako nenaravno (napis zakriva polica), se zdi, da to ni njegovo originalno mesto in da je bil prinesen od drugod.

II) Napis nad vrati Glasbene šole Marjana Kozine.

AEDES PIETATI LITTERISQVE PRIVILEGIO
AVGVSTISSIMAE REGINAE THERESIAE EXSTRVCTAE

STAVBA, ZGRAJENA ZA GOJENJE POBOŽNOSTI IN ZNANJA
PO POOBLASTILU PREVZVIŠENE KRALJICE TEREZIJE
Kronogram da letnico 1746.

Kasneje dopisano: REN. 1864 (prenovljeno 1864).

Ozadje:

Napis stoji v spomin na ustanovitev novomeške gimnazije leta 1746, ki je imela vse do leta 1912 sedež v današnji glasbeni šoli. Ustanovila jo je avstrijska vladarica Marija Terezija.

III) Napis nad vhodom v frančiškansko cerkev:

LARGE RENOVATA DECORA AVLA
DEO BEATOQVE LEONARDO SACRA

ZELO PRENOVLJENA KRASNA DVORANA,
POSVEČENA BOGU IN BLAŽENEMU LENARTU.

Kronogram da letnico 1865.

Ozadje: leta 1865 so povsem prenovili in okrasili pročelje in
notranjost cerkve sv. Lenarta.

IV) Napis nad vhodom v frančiškanski samostan:

Conv. PP.Francisc. 1 4 7 2 Piorum eleemos. Fund

Conv. PP.Francisc. 1 4 7 2 Piorum eleemos. Fund
[razvezano: Conventum patrum Franciscanorum, 1472 piorum
eleemosinis fundatum]

Samostan očetov frančiškanov, ustanovljen leta 1472 z
miloščinami pobožnih ljudi.

Ozadje:

Ko so Turki zavzeli Bosno, je veliko tamkajšnjih frančiškanov bežalo proti severu. Osem jih je sprejelo tudi naše mesto in jim leta 1470 dodelilo staro cerkvico sv. Lenarta. Dve leti kasneje so frančiškani sezidali tudi samostan, predvsem s premoženjem pobožnih ljudi.

V) Napis na portalu gradiča Novi dvor (Neuhof).

AVLANOVA OTIOSO MARTI VENERIQVE ADVLANTI EXTRVCTA

AVLa noVa otIoso MartI VenerIQVe aDVLantI EXTRVCTA
Nova dvorana, zgrajena za brezdelnega Marsa in prikupno
Venero.

Kronogram da letnico 1744.

Ozadje:

Leta 1744 je gradič prenovil in dozidal polkovnik grof Germanik von Petazzi, ki se je vrnil z bojnih pohodov ter se oženil s prelepo grofico Leopoldino Svibensko. Očitno je, da je Mars v napisu polkovnik Germanik, ki je daleč stran od bojišč užival mir dolenske dežele, Venera pa prikupna Leopoldina. Naj kot zanimivost dodam še dve napaki, na kateri sem naletel pri brskanju po literaturi o tem gradiču. Prvo je zagrešil Ivan Vrhovec, ki je pri prepisu napisa izpustil kar celo besedo, in sicer EXTRVCTA, zaradi česar mu je kronogram dal napačno letnico 1629, ko naj bi bil po njegovem mnenju grad tudi zgrajen.⁴ Drugo, skorajda neverjetno napako pa je zagrešil Ivan Stopar.⁵ Ne le da je pri sicer pravilnem prepisu napisa ponovil napačni izračun letnice soimenjaka Vrhovca. Pri opisu gradiča Novi dvor se mu je - očitno zaradi terminološke zmede - zgodila zamenjava z bližnjim gradičem Kamen. Medtem ko pri obeh gradičih naštevava pravilne lastnike, napis na Novem dvoru (Avla nova ...) pripiše kar gradu Kamen, napis na gradu Kamen (Deposito pellicio ...), ki ga prepíše z dvema napakama, pa gradiču Novi dvor. Da Stoparju bližina gradičev dela veliko preglavic, dokazuje tudi dejstvo, da smo v njegovi knjigi pod Novi dvorom prisiljeni občudovati slike Kamna in - vice versa - pod Kamnom slike Novega dvora.

4 Ibidem, str. 5, Ljubljana, 1891.

5 Stopar, Ivan, Grajske stavbe v osrednji Sloveniji - Dolenska, porečje Krke, str. 162 - 166, Viharnik, Ljubljana 2000.

VI) Napis na portalu gradiča Kamen.

1741
DEPOSITO PELLICIO ILLUSOQUE PALLIO
ORNATU GLORIOR ISTO

POTEM KO SEM ODLOŽIL KOSMATI IN ZASRAMOVANI PLAŠČ,
SE PONAŠAM S TEM TVOJIM OKRASOM.

Ozadje:

6 Vrhovec, Ivan, Zgodovina Novega
Mesta, str. 5, Ljubljana 1891.

Ivan Vrhovec piše, da nam napis pove, da je grad postavil duhovnik.⁶ Ni ravno lahko ugotoviti, na podlagi česa je prišel do te ugotovitve. Ker napisa žal ni prevedel, lahko samo sklepamo, da se je Vrhovec očitno zapičil v besedo pallio. Resda je pallium oblačilo najvišjih cerkvenih dostojanstvenikov, papeža in nadškofov, toda po meni znanih podatkih ni med lastniki nobenega nadškofa ali celo papeža. Beseda plašč je v napisu metafora za zunanost, za pročelje, ki pred prenovo očitno ni bilo najlepše, še več, bila je celo predmet posmeha. Več kot sam napis nam pove letnica 1741. Tega leta je gradič kupil baron Franc Adam Zierheimb, nekdanji lastnik hmeljniškega gradu. Mogoče je istega leta baron olepšal zunanost gradiča Kamen.

VII) Napis nad vhodom v interni oddelek bolnišnice.

NOSOCOMIUM
IMP. FRANCISCI JOSEPHI I.
1898

BOLNIŠNICA
CESARJA FRANCA JOŽEFA I.
1898

Ozadje:

Prvotna stavba novomeške bolnišnice, nekdanja moška bolnica, je bila dograjena leta 1898 in se je sprva imenovala po cesarju Francu Jožefu I.

VIII) Napisa nad vhodom v škofijo:

CLEMENS PAPA X INSTANTE LEOPOLDO I
ROM I SEMPER AVGUSTO SEXTODENUM RUDOLPH. PRAEPOSITUM
GERMANICUM SACRI COMITEM A TURRI ET VALESASINA
CUM SUCCESSORIBUS SUIS INFULA EXORNAVIT 1673

PAPEŽ KLEMEN X. JE PO PRIZADEVANJU VEČNO VZVIŠENEGA
RIMSKEGA CESARJA LEOPOLDA I. LETA 1673 Z INFULO OKRASIL
ŠESTNAJSTEGA NOVOMEŠKEGA PROŠTA GERMANIKA, GROFA
SVETEGA RIMSKEGA CESARSTVA IZ RODBINE THURN-VALSASSINA,
IN NJEGOVE NASLEDNIKE.

Ozadje: Napis pove, da je papež Klemen X. leta 1673 podelil kapiteljskemu proštu Germaniku in vsem njegovim naslednikom veliko čast, da smejo nositi infulo, pokrivalo najvišjih cerkvenih dostojanstvenikov. Za to čast so si prizadevali že Germanikovi predhodniki.

DEO, SIBI ET POSTERIS
1623

BOGU, SEBI INPOTOMCEM.
1623

IX) Napis pod podobo Matere Božje:

ConCeptae
sIne Labe
fILiae
patrIs aeternI
MatrI
fILII VnIgenItI
&
habItaCVLo
splrItVs sanCI
eXstrVCta

ZGRAJENO ZA HČER VEČNEGA OČETA,
SPOČETO BREZ MADEŽA,
ZA MATER EDINOROJENEGA SINA
IN ZA BIVALIŠČE SVETEGA DUHA.
Kronogram da letnico 1746.

Ozadje:

Kot poročča Ivan Vrhovec, so napis skupaj s podobo dali postaviti meščani v spomin na cerkev sv. Katarine, ki je nekoč stala na tem mestu in je pogorela v velikem požaru leta 1794.⁷ Zanimivo je, da kronogram nosi letnico 1746.

7 Ibidem, str. 36, Ljubljana 1891

X) Napis na hiši (Kapiteljska ulica 5):

1660
MICHAEL IELSHAVER
VIGILIARUM PRAEFECTVS
FVNDATOR

MIHAEL JELŠAVER,
POVELJNIK MESTNE STRAŽE,
USTANOVITELJ.

Ozadje:

Mestni stražmojster Miha Jelšaver je leta 1660 ustanovil bratovščino Sv. rožnega venca in ji med drugim podaril hišo, na kateri še danes stoji omenjeni napis.

Na koncu bi lahko zaključil, da so latinski napisi pomemben del zgodovine Novega mesta in neodtujljiv del njegove identitete. Žal je bil ta del doslej prezrt in zanemarjen. Pogosto se sliši, da želi Novo mesto postati turistična točka, ki bi privabljala domače in tuje obiskovalce v samo mestno jedro in jih tam zadržala več kot zgolj pol ure. Dolenjska metropola danes ponuja obiskovalcem daleč premalo. Načinov, kako zadržati turiste v mestu, je seveda veliko. Najmanj, kar bi lahko storili, je to, da bi najpomembnejše stavbe, med katerimi so nedvomno tudi zgoraj omenjene, bolje predstavili javnosti. Glede latinskih napisov se ponuja zelo preprosta in učinkovita rešitev, ki bi vsaj nekoliko popravila bled vtis novomeškega turizma. Pred stavbe bi postavili table s transkripcijo latinskega napisa, z njegovim prevodom ter osnovnimi podatki o zgodovini. Takšna predstavitev pa ne bi služila samo turističnim ciljem, ampak bi v prvi vrsti nudila prebivalcem Novega mesta možnost, da bolje spoznajo mesto, v katerem živijo. Kako bomo namreč predstavljali mesto drugim, če ga ne poznamo niti sami?

**Darja
Peperko Golob**

NOVOMEŠKI SLIKAR FRANC KSAVER SKOLA

Franc Ksaver Skola je bil rojen 22. oktobra leta 1791 v Novem mestu kot prvi sin priseljence Josepha Skole z Moravske, po poklicu krojača. Umrl je kmalu po letu 1867. Kot amaterski bidermajerski slikar iz prve polovice 19. stoletja na Slovenskem je bolj malo znan. Vidnejše je ime njegovega brata, p. Otona Skole (1805 – 1879), frančiškana, misijonarja v Ameriki, pesnika in prav tako slikarja, avtorja znanega akvarela Pogled na Novo mesto, ki ga hrani Dolenjski muzej.

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto hrani v Posebnih zbirkah Boga Komelja precej obsežno slikovno zapuščino Franca Ksaverja Skole (del zapuščine novomeškega tiskarja Janeza Krajca): dve majhni broširani skicirki oziroma bloka, dva trdo vezana bloka pokončnega formata ter tri oljne slike na industrijskem platnu, več posameznih risb, nekaj načrtov, zapiskov in pisem. Vse te risbe, narejene s svinčnikom, tušem, črno oziroma rdečo kredo, s čopičem ali peresom ter pogosto akvarelirane, so nastajale štiri desetletja in ne po vrstnem redu, marveč ves čas hkrati v različnih skicirkah, slikar jih je večkrat tudi dodajal na deloma že porisane strani. F. K. Skola je skicirke nosil s seboj in danes poznamo vsaj celoten časovni razpon njegovega slikarskega dela, če že ne vseh njegovih del. Risbe so namreč v večini primerov tudi datirane in opremljene s topografskimi podatki. Njegove najstarejše znane datirane risbe so iz leta 1806 (modno oblečene ženske figure s tipičnimi pričeskami iz začetka 19. stoletja).

F. K. Skola je v letih 1805–1808 obiskoval novomeško gimnazijo, bil leta 1809 oskrbnik na gradu Grm pri Novem mestu, v letih 1820 in 1821 na gradu Grmače pri Litiji, leta 1824 je bil spet v Novem mestu. Nato je bil cestni in navigacijski asistent v Ljubljani, v Gmündu na Koroškem ter daljše obdobje v Krškem, Radečah in Litiji. Okrog leta 1850 se je vrnil v Novo mesto in se po zapisih novomeškega kronista Leopolda Picigasa leta 1866 preselil s hčerjo na Vrhniko.

Imel je zelo razvito sposobnost opazovanja, njegova dela se odlikujejo zlasti po veliki natančnosti in risarski spretnosti. V pregled slovenskega slikarstva prve polovice 19. stoletja sodi tudi ime Franca Ksaverja Skole, saj je njegovo slikarsko delo zelo pomembno kot zgodovinski dokument, kot dokumentarni slikovni pogled na (predvsem) življenje pri nas v tem času.

F. K. Skola se je ves čas, predvsem pa v dvajsetih in tridesetih letih 19. stoletja, ukvarjal s portreti. Te je slikal po modelih, tudi posebej za naročnike, pa tudi prerisoval iz časopisov in predlog. To so risbe mnogih znanih in neznanih ljudi, vključno s slikarjevim avtoportretom, in sicer: krškega knezoškofa Jakoba Peregrina Pavliča, poštnega mojstra iz Gmündu von Platzerja, Terezije Glanzer iz Gmündu (1825), kneza Porcie, grofice Julije v. Auersperg, grofice Marije Terezije v. Auersperg (verjetno sestre pesnika Anastazija Grüna), slikarjevih staršev, brata p. Otona Skole, sorodnika Maksa Skole, Franca Karla Kovačiča, lastnika gradu Poganeč pri Litiji in njegove žene Marije, okrajnega sodnika Radičoviča, ranocelnika Glaserja, Marije Pavič pl. Pfaunenthal, lastnice gradiča Vrh (Auenthal) na Dolenjskem (1826),

Franc Ksaver Skola: AVTOPORTRET.

Franc Ksaver Skola: RISBA.

Franc Ksaver Skola: BARVNA RISBA.

Napoleona in cesarja Franca I (kopiji po predlogi) ter številnih drugih. Njegov najstarejši znani portret je upodobitev Josipa Resslera (1816, danes poznana samo po litografski prevedbi), nastala v času njegovega bivanja na Dolenjskem. Te Skolove risbe kažejo vse značilnosti bidermajerskega portretnega slikarstva ter slikarjevo izjemno preciznost in risarsko spretnost.

Druga pomembna skupina njegovega likovnega ustvarjanja so pokrajinske risbe in vedute.

Pokrajino je F. K. Skola upodabljal v letih, ko je bil grajski oskrbnik in ko je služboval na Koroškem, kasneje pa ga je prevzela zlasti motivika prometa na Savi. Najstarejši primer Skolove vedute je medaljonska kolorirana upodobitev gradu Grmače pri Litiji. Likovno najbolj dognan in najzanimivejši pa je akvareliran prikaz slapa v dolini Malte (1824) s slikarjevim avtoportretom – zgovoren izraz avtorjevega tedanjega odnosa do narave. Gre za stvaren, izključno topografsko natančen prikaz narave, povsem brezoseben, nepesniški in deskriptiven, torej še bolj razsvetljevski kot pa romantičen. V to skupino spadajo na primer še risbe: Nöring pri Gmündu (1824–1825), Pogled na predmestje Gmünd in hrib Černek (1824), Gornji trg v Olomucu, Grad Kolovrat (1837), Zalog ob Ljubljani (1834), Na Donavi, Niagarski slapovi in drugi pokrajinski motivi.

V tridesetih in štiridesetih letih 19. stoletja, ko je Skola prebival v Zasavju, se je poleg »savskih motivov« posvetil tudi okoliškim krajem, Dolenjski in Novemu mestu, kamor se je kasneje preselil oziroma vrnil. Upodobil je Novo mesto – Iz Novega mesta proti Božjemu grobu (veduta – risba s svinčnikom), Trško goro, samostan v Stični.

Skolovo »savsko« obdobje je prineslo risbe, ki so pomembne predvsem kot zgodovinski dokument, a številne iz tega sklopa so tudi likovno najbolj dognane. To so upodobitve Save, prometa in regulacijskih del na reki Savi. Namreč, slikar se je motivom reke Save najbolj posvečal in nam zato ti rečni motivi odpirajo vpogled v vse razsežnosti njegovega slikarstva. Med likovno najbolj dovršene sodijo na primer: akvarel (1845) in risba Save pred Krškim, Razbijanje skal v Savi blizu Dolnjega Loga (1836), Koren ali »pri ploheh« na Savi (1834), Videm ob Savi (1845), Vrbina pri Krškem (1833), Stari zidani most na izlivu Savinje v Savo (1832), Ostre skale ob Savi (1835), Na Savi (1833), Prusnik ob Savi (1837), Trgovska ladja na Savi (1836), Pogled na železniško stavbo v Zidanem Mostu s kranjske strani (1851) in druge.

V zvezi s svojim poklicem cestnega in navigacijskega asistenta je F. K. Skola risal in prerisoval načrte ter tehniške risbe, ki najbolj verodostojno kažejo njegovo praktično, pikolovsko natančno naravo, izostreno oko za detajle in mirno roko. Pomembna sta zlasti njegova katastrska načrta graščinskega posestva Grmače pri Litiji z medaljonsko kolorirano upodobitvijo gradu in lepo kartušo (1820 – prikaz realnega stanja in 1821 – idealna ureditev posestva). Ohranjeni so tudi njegovi načrti oziroma risbe okolice gradu Lichtenstein, trdnjave Veliki Varadin in drugih vojaških utrd, pariškega Panteona in Dome des Invalides (1825), rimskega Panteona, katedrale v Reimsu, načrti mostov – na primer lesenega metliškega mostu (1825), novega mostu v Ljubljani (1841), načrti železnice, kurilnice, strojev, cerkve-

nih zvonikov, vodnjaka, ceste, fasade itd. Vzporedno s tehničnimi risbami so nastajali tudi njegovi zapisi, beležke o raznih tehničnih in naravnih zanimivostih, novostih in redkostih, ki so ohranjeni v njegovi skicirki.

F. K. Skola se je seveda zanimal tudi za umetnost kot tako. Vrsto umetnin je prerisal iz časopisov, precej pa jih je ustvaril tudi sam, a jih likovno ni mogoče primerjati z drugim njegovim slikarskim delom. Odlikujejo se predvsem po avtorjevi prefinjenosti in risarski potrpežljivosti. Med prvimi so tri kopije plemiških portretov iz 17. stoletja, Robbova angela z glavnega oltarja v šentjakovski cerkvi v Ljubljani (1833), kasneje klasicistični paviljon v Zidanem Mostu, akvarel neznanega (fiktivnega) mesta, vrsta upodobitev svetnikov, na primer Marija s prebodenim srcem, prerisana s freske v zazidanem oknu kapiteljske kripte na zunanji strani kapitlja v Novem mestu, Trška gora z Materjo božjo v oblakih, risba kipa sv. Janeza Nepomuka v Zidanem Mostu (1832), risba Rembrandtove matere, narejena po portretu, ljubke miniaturne kopije bidermajerskih lovskih motivov ...

Z vidika dokumentarnosti Skolova najmanj pomembna, a (večinoma) samostojna ustvarjalnost pa so njegove risbe naravoslovnih posebnosti, anatomije in raznih zanimivosti, detajlov. Tudi ta se, tako kot vsa njegova risarska dejavnost, odlikuje po dosledno natančni, obrtno visoko kvalitetni izvedbi. Med njimi posebej izstopa risba cvetoče agave z gradu Dol pri Ljubljani (1832). V to skupino sodijo še risbe, kot so: idilični prizor dečka s kozo, izletniški prizor s Kuma, motiv pokrajine s kapelico in puščavnikom, številni motivi živali, ki bi lahko krasili vsako enciklopedijo narave, študijske risbe človeških mišic, kosti, raznih delov telesa, na primer oči, ušes, glave, lobanje, rok, nog itd. Posebej zavzeto se je Skola posvečal tudi risanju modnih oblačil in pričesk, zlasti ženskih, risal je scenske slike za gledališki oder, s filigransko natančnostjo posnel grbe plemiških družin, na primer grb barona Grimschitza, ter izklesal v kamen napis oziroma spominsko ploščo v kapiteljski cerkvi – ob ponovni ustanovitvi kapitlja v Novem mestu leta 1818 (1817 in lapidem scripsit Franc Xav. Skola).

Še bi lahko naštevali različne motive, ki se jih je risarsko loteval Skola. Vseh skupaj v knjižnici hranjenih njegovih slik in risb je sto štiriindevetdeset.

Slikovna zbirka Franca Ksaverja Skole je pomembna dokumentarna zapuščina Novega mesta, Dolenjske in Zasavja v 19. stoletju. Franc Ksaver je glede na svoj poklic potujočega cestnega uradnika tja do Koroške sicer bolj malo in s presledki živel v Novem mestu, prav tako ni, vsaj ne ohranjenih, prav veliko novomeških motivov v njegovi slikarski ostalini. Največ upodobitev je namenil reki Savi, to je v času svojega bivanja v Krškem oziroma v Zasavju. Podobna ugotovitev velja tudi za njegove portrete. Upodobil je kar nekaj ljudi, ki jih je srečeval na svojih življenjskih postajah in kjer Novomeščanov, razen njegovih sorodnikov, pravzaprav ni, v zapuščini pa se nahaja tudi nekaj portretov, za katere žal ne vemo, kdo so.

Vsekakor je dejstvo, da je slikar izhajal iz novomeške obrtniške družine Josepha Skole, po rodu Čeha, ki je leta 1786 kot priseljence kupil hišo v Novem mestu (leta 1931: ulica Mej vrti 5) in se poročil z Novomeščanko Francko Frelihovo. (Danes v Novem mestu ponovno obstaja Školova ulica, imenovana po slikarjevem bolj znanem bratu

Franco Ksaver Skola: BARVNA RISBA.

Darja Peperko Golob NOVOMEŠKI
SLIKAR FRANC KSAVER SKOLA

Viri in literatura.:

Milček Komelj, Franc Ksaver Skola – zapuščinski portret bidermajerskega slikarja,

v: Zbornik za umetnostno zgodovino, separatum, Ljubljana 1979,

Meta Matijević, Pisma misijonarja Otona Skole, v: Rast letn. XVII, febr. 2006, št. 1

Felicijan Pevec, P. Oton (Karel Nikolaj) Škola, v: Rast letn. XVI, okt. 2005, št. 5

Meta Matijević, Novomeške hiše in ljudje : s poudarkom na obdobju od srede 18. do srede 19. stoletja, Gradivo in razprave 31, Ljubljana, Zgodovinski arhiv, 2007

http://www.nm.sik.si/e_knjiznica/biografski_leksikon/bioleks/

frančiškanku Otonu Skoli.) Delo F. K. Skole je prava mala slikovna kronika nekega daljnega časa in prostora, ujetega s svinčnikom, čopičem in peresom na papir, pa najsi gre za deskriptivne posnetke realnih in znanih krajev, dogodkov in ljudi ter raznih zanimivosti in detajlov, od modnih oblačil do fizionomije in anatomije človeka ter živali, ali pa za že kar umetniške (fiktivne) upodobitve umetnin, zgodovinskih osebnosti, krajev in narave. Upamo si domnevati, da je F. K. Skola naslikal še kaj več, za kar je seveda škoda, da se ni ohranilo.

Zaradi predstavljenega pomena Novomeščana Franca Ksaverja Skole smo celotno njegovo slikovno zbirko v knjižnici digitalizirali, s čimer smo na prvem mestu zaščitili originalno staro in vredno gradivo. Krajša predstavitev zbirke je na ogled na spletnem medregijskem portalu Kamra (www.kamra.si), v letošnjem letu pa jo bo možno pregledovati tudi v celoti kot digitalno zbirko novomeške knjižnice. Dražljivo spoštljiv in romantičen občutek ob listanju skoraj dvesto let starih risb, slik, skicirk in načrtov novomeškega prednika, ki ga že davno ni, bo tako zamenjala še prijetnejša zavest, da smo njegovim krhkim originalom »podaljšali življenje« ter jih v novi obliki pokazali ljudem, bodisi kot nezamenljive zgodovinske dokumente bodisi kot nekaj starega, lepega in zanimivega.

Franc Ksaver Skola: PORTRITI.

KULTURA
Rast 5 / 2008
403

VALVASOR KOT TEHNIK IN NARAVOSLOVEC

(Nadaljevanje)

Valvasorjevo računalo

Valvasor je postavil Marijin kip v času ljubljanskega škofa Jožefa Rabatte (* 6. februar 1620, Gradišča – † 28. februar 1683, Ljubljana), ki je že slabo leto pozneje umrl. Pri svojem delu je uporabljal računalo Organum, ki ga je Kircher poslal na Dunaj tedanjemu Rabattovemu varovancu, nadvojvodi Karlu Josefu.

Rabatte so bili toskanski priseljenci, na furlansko-goriški družbeni lestvici pa so se povzpeli v 15. stoletju. Jožef je bil sin grofa Antona Rabatte (* okoli 1590 – † 1650), ki se je 2. septembra 1618 v Gorici poročil s plemkinjo Felicito Colloredo. Antonov oče Jožef Rabatta starejši (* okoli 1560) je bil guverner Senja, vendar so ga uporni Uskoki ustrelili na silvestrovo 31. decembra 1601 v zaroti, ki naj bi bila po beneških virih nadvse kruta (Morelli di Schönfeld, 2003, 2: 331, 333). Anton je sinu Jožefu Rabatti omogočil izobraževanje pri malteškem viteškem redu. Leta 1634 je družina dobila grofovski naslov. Pet let pozneje je Jožef po očetovem posredovanju dobil položaj priorja na Češkem (Morelli di Schönfeld, 2003, 2: 110, 338), nato pa se je leta 1641 in 1642 vojskoval proti Turkom.

Po očetovem nalogu je Jožef potoval po Italiji in tam spoznal cesarjevega svetovalca grofa Piccolominija. Ottavio Piccolomini Aragonski (* 1599, Firenze¹ – † 1656, Dunaj) je v Haagu spoznal tudi 17. 1640 imenovanega dvornega svetnika grofa Janeza Vajkarda Turjaškega, Volfovega mlajšega brata, rojenega na gradu Žužemberk. V naslednjih letih je Piccolomini tako Žužemberčanu Janezu kot Jožefu veliko pomagal pri vzponu v sam vrh dunajske politike. Piccolomini je 1. februarja 1634 postal feldmaršal tik pred smrtjo generalisimusa Wallensteina, ki ga je na novoletni dan 1648 zamenjal kot generalisimus cesarske armade; leta 1638 je postal grof, leta 1654 knez in nato vojvoda Amalfi. Jožef Rabatta se je ob takšnih zvezah hitro uveljavil na španskih in nemških dvorih. V spremstvu Piccolominija je odjadril iz Genove in 21. oktobra 1643 prispel v Zaragozo, kjer ga je kralj Filip IV. ljubeznivo pričakal. Septembra 1644 se je Jožef Rabatta odpravil v Flandrijo, leta 1645 pa se je vrnil na Dunaj in postal stotnik-poveljnik osebne straže prestolonaslednika Ferdinanda IV. Tam je sodeloval s pet let starejšim Žužemberčanom Janezom Vajkardom Turjaškim, ki je medtem postal »ajo (majordomo)«, višji dvorni mojster Ferdinanda IV. Ob Ferdinandovi izvolitvi za kralja Češke 21. junija 1646 je Žužemberčan Janez postal član tajnega sveta.

Jožef Rabatta je dodobra spoznal škofovski poklic kot vzgojitelj Ferdinandovega mlajšega polbrata, škofa Karla Josefa (* 7. 8. 1649 – † 27. 1. 1664, Linz). 22. decembra 1659 je cesarju poslal osebna navodila za vzgojo mladega nadvojvode, zapisana po cesarjevih smernicah, januarja 1664 pa se je udeležil državnega zbora v Regensburgu (Morelli di Schönfeld, 1855, 2: 338, 339). Rabatte so z jezuiti sodelovali še leta 1711, ko je Jožef Rabatta (* 1661, Gorica – † 1738, Dornberk) plačal izdajo petdesetih bogato ilustriranih

¹ ali Siena (Mann, 1971, 672).

izpitnih tez goriškega jezuitskega profesorja filozofije, poznejšega škofa Daniela Sarmede (* 1676, Videm (Udine) – † 1743, Gorica) (Pascoletti, 1998, 94, 100).

Grof Jožef Rabatta je bil član bolniškega reda sv. Janeza Hierosolymitanijskega z Malte, zaupnik v šlezijiškem Lossenu na današnjem Poljskem (Losina) in na Vrhniki ter cesarski komornik. V duhovnika je bil posvečen takoj po smrti Karla Josefa. Poltretji mesec pozneje je bil aprila 1664 imenovan, 23. junija 1664 potrjen od papeža Aleksandra in 11. novembra 1664 ordiniran za ljubljanskega škofa. 12. septembra 1664 ga je na meji ljubljanske škofije slavnostno pričakal stolni dekan Janez Ludvik Schönleben; kljub temu pa je novi škof Rabatta v Ljubljano prišel kar na tiho (Schott, 1668, 42, 44, 51; Morelli di Schönfeld, 1855, 2: 339–340; Valvasor, 1689, 8: 673, 9: 71; Gratzky, 1901, 69; Miklavčič, 1960, 1).

Jožef Rabatta se je najraje zadrževal na svoji graščini Dornberk v Vipavski dolini, imel pa je tudi vilo z lepim vrtom v Kanalu. Prvo tri strani dolgo žalostinko za pokojnim nadvojvodo je že kot ljubljanski škof sestavil na domačem Dornberku in jo objavil v uvodu k Schottovim navodilom za uporabo Kircherjevega računalna Organum. V žalostinki je svojega pokojnega varovanca predstavil kot nedolžnega angela. Nato je Schott natisnil nagrobni napis nadvojvodi, v katerem je Rabatta omenil pokojnikovega očeta Ferdinanda III. in mater Leopoldino. Rabatta se je v avli poslovil od rajnega, med okrasjem pogrebnega obreda pa je opisal rože narcise in hijacinte. V zadnjem nagrobnem zapisu je slavil pokojnikove vrline, še posebno poznavanje sintakse, poetike in retorike. Ob študiju aritmetike je spoznal položaj Zemlje v vesolju, geografijo vse do ekvatorja ter pojave na nebu. Znal si je dobro predstavljati kroženje nebesnih teles. Zanimal se je celo za tedanje okultno umetnost tajnopisa (steganografije) in vojaške vede.

Enajst strani hvale nadvojvode Karla Josefa izpod Rabattovega peresa so nadaljevale žalostinke domačega učitelja umrlega nadvojvode, Gottfrieda Aloisa (Aloys) Kinnerja z Löwenturna iz šlezijiškega Reichenbacha (Schott, 1668, 51), ki je bil po svoji funkciji Rabatti podrejen. Kinner je svoj govor-osmrtnico za nadvojvodo objavil še v posebni dunajski izdaji na tridesetih straneh pod naslovom Stella Matutina. Schott je isti govor natisnil na pol manjšem številu strani večjega formata (Schott, 1668, 17–41). Tako je znanstveni del svoje knjige začel šele na strani 53. Rabattov prispevek je bil seveda dodaten vzrok, da je Mayr prodajal Schottova navodila za uporabo Organuma, Valvasor pa jih je nabavil za svojo knjižnico. Oba sta se hotela prikupiti škofu Rabatti, ki pa je umrl prej, preden bi morda lahko skupaj s turjaškim knezom nagovoril kranjske deželne stanove, naj dodelijo večjo podporo Valvasorju ob izidu njegove Slave ali pa naj vsaj odkupijo njegovo knjižnico.

Valvasor je Rabatti leta 1679 posvetil svojo prvo Pasijonsko knjižico (Reisp, 1983, 118–119), nato pa je Ovidovo *Metamorphoseos icones* (1680) posvetil svojemu vrstniku Volfu Engelbertu Turjaškemu (* 1641) (Reisp, 1984, 199), sinu bratranca deželnega glavarja Volfa. Baron Jožef Krstnik Garzarolli je Rabatti posvetil svoja filozofska razglabljanja o nesmrtnosti leta 1681. Franc Jožef Garzarolli pl. Garzelhoffen je bil ljubljanski generalni vikar škofa Rabatte leta 1680.

2 Knjige jezuita Juana Eusebia Nieremberga (Niremburg, * 1595, Madrid – † 1658, Madrid) je nabavil tudi deželni glavar Volf Turjaški.

Jožef Rabatta je imel že vsaj leta 1681 v lasti graščino Wildhaus v selniški župniji sv. Marjete (Uršič, 1975, 135; SBL; 1: 301), v svoji knjižnici pa je hranil tudi Schönlebnova pastoralna dela (1668). Delo jezuita Juana Eusebia Nieremberga o bogoslovju in duhovnosti iz leta 1642 je nabavil trideset let po izdaji.² Vanjo je vpisal svoj ekslibris v gornjegrajski škofovski južnoštajerski knjižnici, kjer je Filip Terpin (Trpin, * 1603 ali 1604, Selca nad Škofjo Loko – † 23. junij 1683, Šmartno pri Kranju) kot generalni vikar slabo desetletje pred Rabattovim prihodom leta 1655 katalogiziral 994 del. Knjige iz gornjegrajske knjižnice so pozneje prešle v ljubljansko licejsko knjižnico. 27. julija 1671 je Rabatta izdal dovoljenje za gradnjo cerkve sv. Florijana v Ljubljani, tri dni pred Valvasorjevo poroko pa je 7. julija 1672 na gradbišče slavnostno peljal procesijo iz stolnice sv. Nikolaja.

Kircherjevo dopisovanje z Rabattovimi sodelavci

Rabattov dunajski sodelavec, v Žužemberku rojeni Janez Vajkard Turjaški, je bil glavni vzgojitelj Ferdinanda IV., polbrata Rabattovega varovanca nadvojvode Karla Josefa. Žužemberčan Janez je leta 1645 prevzel vzgojo Ferdinanda IV. od grofice Susanne Veronike Trautson, ki je Ferdinanda vzgajala od rojstva. Podobno je Karla Josefa sprva vzgajala grofica Eva Maria Brantiss († 1678), leta 1659 pa je njene dolžnosti prevzel Rabatta. Ker je grof Janez Ferdinand Portia iz Ljubljane med letoma 1652–1665 vzgajal bodočega cesarja Leopolda I., so imeli plemiči s slovenskega narodnostnega območja na skrbi kar vse tri cesarjeviče. Podobne najvišje vzgojiteljske dolžnosti sta pozneje na Dunaju opravljala jezuit grof Sigmund Anton Hohenwart (* 1726, Kolovec – † 1820, Dunaj) in Jožef Kalasanc Erberg.

Žužemberčan Janez si je veliko dopisoval s Kircherjem, ki mu je posvetil celo del svoje knjige (Kircher, 1652, 2: 139–248), seveda proti plačilu. Kircherjeva pisma Žužemberčanu Janezu žal (še) niso na voljo, ohranilo pa se je šest njegovih latinskih pisem Kircherju (Gramatowski, Rebernik, 2001, 8, 112, 136), med njimi zadnje poslano iz Ljubljane.

Preglednica: Pisma turjaškega grofa, pozneje kneza, Žužemberčana Janeza Vajkarda, poslana Kircherju v Rim

Datum	Kraj	APUG
30. 5. 1651	Dunaj	556 ff., 214r, 215v
9. 2. 1654	Regensburg	556 ff., 212r, 213v
27. 10. 1655	Dunaj	556 ff., 204r, 205v
3. 5. 1661	Dunaj	562 ff., 25rv
12. 11. 1665	Dunaj	555 ff., 212rv, 213v
23. 4. 1671	Ljubljana	565 ff., 70rv

Dobro leto po zadnjem pismu Janeza Vajkarda Turjaškega se je njegov imenjak Valvasor poročil in ustalil na Kranjskem. Vseskozi je bil v tesnem stiku s Turjačani, ki so ga navdušili za Kircherjevo računalno Organum. Kircher je Rabattovemu varovancu, mlademu nadvojvodi Karlu Josefu, poslal svojo napravo Organum, s katero je

lahko opravljal matematične operacije za vseh devet vej znanosti, ki jim je Schott pozneje posvetil svoja navodila. Ob stroju je Kircher nadvojvodi 7. avgusta 1661 na Dunaj poslal še spremno pismo, namenjeno predvsem nadvojvodovemu učitelju Kinnerju z navodili za uporabo računalu, imenovanega »matematične orgle«. Kinner je bil doktor teologije in prava, Kircher pa se je nanj v pismu obračal kot k sebi enakemu (Schott, 1668, 54/55, 59, 63).

Kircher je pismo Kinnerju in nadvojvodi Karlu Josefu opremil s skicami za lažje razumevanje delovanje računalu. Nadvojvoda Karl Josef in Kinner sta Kircherju odpisala 31. decembra 1661. 5. januarja 1667 je Kinner kot dekan praške univerze pisal Kircherju v Rim eno od devetindvajsetih ohranjenih pisem, poslanih med letoma 1652–1669 (Gramatowski, Rebernik, 2001, 62–63). 13. junija 1655 je sloviti Nizozemec Christiaan Huygens poročal Kinnerju v Prago o svojem odkritju Saturnovega prstana. Huygens in Kinner sta si dopisovala že od leta 1652, Kinner pa je bil obenem prijatelj praškega profesorja in cesarjevega zdravnika Johannes Marcusa Marcija (* 13. 6. 1595, Landškroun (Kronland, Landskron) – † 10. 4. 1667, Praga).

Valvasor uporablja Kircherjevo računalo

Valvasor je Kircherjevo računalo *Organum* uporabljal za geodetske meritve na Dolenjskem in drugod, obenem pa za preračunavanje najboljšega razmerja med prostornino ulivnega sistema in prostornino forme kipa v odvisnosti od debeline ulitih sten. Pred oblikovanjem je moral namreč določiti razmerje med maso voska, potrebnega za načrtovano debelino sten kipa, in maso voska za voščene dovodne kanale. Kanale je premazal z »dobro, gladko glino, da bo kasneje kovina lažje tekla«. Debelino sten ulitka je spreminjal s plastjo voska, ki ga je nanesel na jedro in obložil z glino. Po glini je razporedil velike in majhne dovodne kanale, ki jih je pri vrhu združil v lijak. Pod pritiskom staljene kovine je zrak iztekal skozi zgornji cevi, stopljeni vosek pa skozi spodnji (Paulin, Trbižan, 1996, 267).

Kircher je z zmogljivostmi svojih »matematičnih orgel« v svojem rimskem muzeju še posebej presenečal obiskovalce. Uporabljal je posamezne dosežke Galilejeve nove znanosti, ne da bi sprejel njene idejne temelje (Torrini, 2005, 3, 17). Užival letno cesarsko podporo za vzdrževanje muzeja v Rimu (Lo Sardo, 2001, 43), ki je deloval do 19. stoletja. Svoje »matematične orgle« je pošiljal na znamenite evropske dvore v lesenih zabojih, velikosti 44 cm x 29,5 cm x 25 cm. Zunanjo podobo »orgel« je krasil astrolab kastiljskega plemiča Juana de Rojas Sarmienta (* Palencia – † Tracia), učenca Gemma Frisiusa na univerzi Leoven, ki je svojo knjigo o astrolabih in njihovih izboljšavah v planisferah objavil v Parizu (Miniati, 2001, 214). Kircher je uporabil devet zbirk štiriindvajsetih različno obarvanih Napierjevih (Neper) palic, povezanih z registri za mehansko sukanje številok na vrtljivih valjih. Računske operacije je opravljal za devet različnih področij znanosti (Daxecker, 2002, 29; Schott, 1668, 134/135). Napierjeve palice iz leta 1617 so bile prednik logaritmičnega računalu, ki sta ga leta 1620 in 1622 sestavila londonski profesor Edmund Gunter in William Oughtred.

Organum iz nekdanje zbirke redkosti ingolstadtskega jezuita Ferdinanda Orbana (* 6. 5. 1655, Landau – † 30. 12. 1732, Ingolstadt) danes

hranijo v Münchnu (BNM). Organumi so tudi v Muzeju zgodovine znanosti v Firencah, v knjižici vojvode Avgusta v mestu Wolfenbüttel, dva primerka pa sta v muzeju vojvode Antona Ulricha v Braunschweigu (Vollrath, 2003; Daxecker, 2002, 27). Tako so jezuiti dejavno posegli v zgodnji razvoj mehanskih računal nekaj let po Pascalovi iznajdbi podobne naprave med letoma 1641 in 1644.

Karl Josef je tri leta uporabljal Organum ob pomoči svojega glavnega vzgojitelja Rabatte in učitelja matematike Kinnerja. Rabatta je v ta namen moral biti dovolj podkovan v uporabnih matematičnih vedah kot vodja nadvojvodovih vzgojiteljev. Ko je za svojega varovanca dobil Kircherjev Organum na Dunaj (1661), je bil star 41 let. Njegov varovanec Karl Josef je umrl tri leta pozneje za »oslabelostjo« v Linzu, kjer je zaman skušal okrevati; ob natisu navodil za uporabo Organuma leta 1668 bi dopolnil osemnajst let. Karl Josef je bil edini otrok Ferdinanda III. iz njegovega drugega zakona s sorodnico, ob porodu umrlo nadvojvodinjo Mario Leopoldino Tirolsko. Po stricu Leopoldu Wilhelmu (* 6. 1. 1614, Dunajsko Novo mesto – † 20. 11. 1662, Dunaj), upravniku španske Nizozemske, je Karl Josef nasledil škofije v Passauu³ in Olomucu, knežjo škofijo v Vroclavu (Wrocław, Breslau),⁴ 14. maja 1662 pa še položaj velikega mojstra tevtonskega reda ivanovcev.

3 Dne 13. 4. 1662 je bil imenovan za pomožnega škofa; dne 1. 9. 1662 so imenovanje potrdili, dne 20. 11. 1662 pa je postal naslednik svojega pravkar umrlega strica škofa Leopolda Wilhelma.

4 Oboje 23. 4. 1662.

Schottova navodila za uporabo Kircherjevega računalja

Valvasor bi lahko kupil Schottov opis Kircherjevega računskega stroja Organuma v novi Mayrjevi knjigarni, kjer je bil naprodaj desetletje po natisu. V Ljubljani so imeli deset Schottovih del, ki so danes v NUKu, vendar med njimi ni navodil za uporabo Organuma. Gaspar Schott (* 1608 – † 1666) je prvi zvezek navodil za Organum posvetil avstrijskemu nadvojvodi Karlu Josefu, polbratu cesarja Leopolda I. (Schott, 1668, 2). Karl Josef († 1664) je pri dvanajstih letih (1661) dobil Organum za učni pripomoček na Dunaj, vendar je, tako kot Schott († 1666), umrl že pred natisom Schottovih navodil za uporabo Organuma leta 1668.

V prvem zvezku navodil za uporabo Organuma so odtisnili bakrorez portreta Karla Josefa. Schott je v uvodu navodil za odtenek preveč optimistično napovedal čase, ko bodo morali celo vladarji, knezi in plemiči poznati matematične discipline, med njimi tudi habsburški »domus austriaca« (Schott, 1668, 1–2). V nadaljevanju je zapisal posvetilo cesarju Leopoldu I., katerega moč je povezoval z novimi kometi in mrki Sonca; tako so naši predniki slavili vladarja podobno kot Kitajci svojega cesarja. Schott je častil tudi umrla Ferdinanda III. in IV., očeta in brata Leopolda I. (Schott, 1668, 23).

Schott je na skici računalja dvakrat naštel znanost steganografije, astrologijo pa je predstavil kot »astronomijo gibanja planetov« (Schott, 1668, 54/55, 59, 63). V drugem zvezku navodil za uporabo Organuma je nadaljeval s paginacijo prvega dela. Drugi del je posvetil knezu Johannu Kasparju, generalu milice hierosolymitanskih viteзов, tajniku pruskega tevtonskega reda za Nemčijo, Italijo in prekomorske dežele. Knez Johann Kaspar je bil kot tajnik tevtonskega reda podrejen nadvojvodi Karlu Josefu, imel pa je gradova Freudenthal in Eilenberg. Schott je njegovo ime navedel v naslovnici prvega zvezka, na začetek drugega zvezka pa je dal gravirati knezovo sliko; s tem si

je zagotovil petičnega mecena.

Schott je knjigo o Organumu začel z razlago seštevanja, odštevanja in geodetske geometrije, ki jo je Valvasor s pridom uporabljal pri risanju zemljevidov Dolenjske in drugih krajev. Nadaljeval je s tabelami vojaških utrd, kronologijo za izračun datuma velike noči, horografijo sončnih ur, astronomijo gibanja Sonca, astrologijo gibanja planetov, tajnopisom s številkami, prirejenimi posameznim črkam, in s komponiranjem glasbe v zadnji (deveti) knjigi. Tako je od čiste matematike prehajal vedno bolj na področje njene uporabe v fiziki in sorodnih vedah.

Organum za uporabno matematiko

Schottova knjiga je bila napisana kot zbirka navodil za uporabo Organuma namenjena nadvojvodi in drugim uporabnikom. Z »matematičnimi orglami« so lahko izvajali osnovne računske operacije, vključno s kvadrati in kubi števil, podobno kot z nekoliko starejšim Pascalovim izumom, ki ga Schott sicer ni omenjal (Schott, 1668, 134/135), saj Pascal nikakor ni spadal med jezuitske prijatelje. V drugi knjigi o praktični geometriji je Schott znova priobčil številne tabele (Schott, 1668, 172/173). Dodal je praktične skice viziranja in geodetskih meritev s kvadranti za določanje višin stolpov, razdalj ter razsežnosti jezer (Schott, 1668, 186, 189, 198, 202, 204, 212, 219, 222, 230, 233). S Kircherjevim kvadrantom je bilo mogoče z vrha stolpa izmeriti globino bližnjega vodnjaka. Pri meritvah si je Schott pomagal tudi z dolžino sence, ki jo je Kircher še posebno natančno preučil med svojimi raziskovanji sončne ure.

V tretji knjigi o utrdah je Schott postregel z zvezdastimi predvsem šestkotnimi, petkotnimi in štirikotnimi oblikami, podobnimi poznejšim Vaubanovim. Schott je podal natančna navodila za računanje. Zanimali so ga problemi velikih in majhnih utrd (castellum) različnih dimenzij, ki jih je razvrstil v priročne tabele (Schott, 1668, 227, 250, 254, 275, 282, 293, 264–266, 283–284, 292). Tako je Schottova knjiga lahko služila celo kot vojaški priročnik, dokler niso ljubljanski rektor Christian Rieger in drugi jezuiti v naslednjem stoletju objavili bolj podrobnih opisov vojaških arhitektur. Kircher resda ni bil posebno znan vojaški inženir, vendar se je kot jezuitski matematik kar moral lotiti tudi tega paradnega konja jezuitskih ved. Seveda je s tem marsikomu hodil v zelje, podobno kot s svojimi posegi v medicino in farmacijo v 1660-ih letih.

Drugi zvezek Organuma je bil domala dvakrat daljši od prvega, vendar brez lastne paginacije ali naslovnice. Posegel je predvsem v fizikalne in astronomske vede. Najprej se je lotil časa, predvsem računanja datuma velike noči. V peti knjigi je obravnaval sončne in druge ure iz Kircherjeve optike (Kircher, 1646), ki so jo ljubljanski jezuiti uporabljali domala celo stoletje. V šesti astronomski knjigi je natančno opisal astronomsko uro; astronomijo je znova priporočil za razvedrilo plemičev in celo vladarjev. Meritve je priredil za zemljepisno dolžino Dunaja. Sonce je vrtel okoli Zemlje v skladu s Claviusovimi komentarji Evklida (Schott, 1668, 301, 395, 446, 499, 580, 581, 592, 603, 600), ki sta jih Valvasor in deželni glavar Volf Turjaški nabavila v izdaji iz leta 1612. Volf je imel štiri Claviusova dela, Valvasor pa le zbrana dela Opera mathematica, saj so bila za

Valvasorja dela jezuita Claviusa že nekoliko zastarela.

Po Schottu je astronomija določala zakone, razmerja, velikosti in razdalje nebesnih teles, astrologija pa je obravnavala njihovo premikanje, pričakovane lege, napovedi, spremembe na nebu, pravila medicinskih vplivov na spremembe človeška telesa, vetrove in predvidljive padavine. Schott je tabeliral napovedi leg planetov za obdobje 1660–1680 upoštevajoč Argolijeve efemeride za leto 1668. Kljub kritiki Kopernikovega sistema je pri razlagi tabel upošteval celo Keplerjeve Rudolfinske tabele, ki jih je Ljubljčanom prodajal Mayr.

Schott je posebej opisal vire in pomen znakov egipčanskega zodiaka, tudi glede na domnevnega pisca Mercuria (Hermesa) Trismegista. Po astroloških pravilih je v tabelah drugega razreda položaje Lune povezoval z lastnostmi in značilnostmi ljudi, kar je bilo gotovo tudi Valvasorjevo prepričanje. V preglednicah tretjega razreda je Schotta zanimala predvsem narava planetov, med katere je štel tudi Sonce z Luno vred. Glede epiciklov ob vrtenju je upošteval Cardanove misli. Posebno zanimivi so bili navidezni stiki med planeti, ki naj bi neposredno vplivali na padavine, temperature in vlažnost. Seveda je Schott zastopal mnenja praktičnih astrologov, ki jim je Valvasor prav tako docela verjel. Schott je obravnaval naravo in lastnosti Lune ter posameznih planetov, njihove navidezne stike, napovedovanja vremena na osnovi barv okoli Lune, napoved padavin iz lastnosti mavrice in mrkov oziroma navideznih prekrivanj nebesnih teles (Schott, 1668, 631–632, 634, 646, 654, 662, 668–671, 673, 681–683, 686, 689). Četrty razred tabel je Schott sestavil na osnovi leg Sonca v zodiaku.

Jezuitske knjige pri Valvasorju

Jezuitski tajnopis in glasbena teorija v Valvasorjevi knjižnici

Leta 1658 je Kircher poročal na Dunaj cesarici, (že nekaj mesecev) vdovi Eleonori II., in nadvojvodi Leopoldu Wilhelmu o novih izboljšavah Kinnerju v Prago poslanega tajnopisa. Leta 1663 je Kircher poslal bratu Karla Josefa, cesarju Leopoldu I., stenografska navodila v svoji knjigi Polygraphia Nova. Schott je menil, da vladarji nujno potrebujejo tajnopis (steganografijo); zato je njegovo poljudno priredbo že leta 1665 poslal Kinnerju. Ta je 13. februarja 1666 iz Prage poslal Kircherju svoje ugotovitve o tajnopisu. Kircher je pogosto pisal v Prago svojemu prijatelju in učencu Johannesu Marcusu Marciju. Schott je med svoje predhodnike štel Trithemiusa, Cardana in Porto, pa tudi svojo knjigo Tramaturgo Physico. Volf Turjaški je kupil Trithemiusovo Steganografijo in Kircherjevo Polygraphijo, Valvasor pa ne. Zato pa je Valvasor nabavil Fridericijevo prvo hamburško izdajo sodobnejšega dela s podobno vsebino (Friderici, 1684).

Schott je navedel tri naloge o tajnopisu in še posebej izpostavil primer kodiranega sporočila guvernerju, ki je bilo poslano iz utrdbe sv. Jakoba v Mainzu 14. julija 1666. Opisal je primer šifriranja cesarjevih načrtov vojne proti Turkom (Schott, 1668, 696, 697, 703–704, 710, 723–724), ki je bilo poldrugo desetletje pred drugim turškim obleganjem Dunaja še posebno aktualno. Schott je povzel celo tajnopis v starogrškem jeziku, kot ga je uporabil kraljevi svetovalec baron Julius de Blume v pismu, poslanem iz Prage na Dunaj leta 1657. Schott je za tajnopis uporabljal eno ali dve tabeli, kjer je vsaki črki abecede

priredil zaporedno številko. Seveda to ni bila zapletena koda, ki je sovražnik ne bi znal zlahka razvozlati. Šifrirni stroj je sestavil že Galilejev učenec Vincezo Viviani (Miniati, 2001, 215), tajni zapisi pa so še stoletja mikali številne znanstvenike, vojake in seveda tudi Valvasorja. Kircherjev Organum je deloval kot šifrirni stroj, uporaben za razreševanje tajnih kod sovražnika.

Tudi sloviti španski cistercijanec Juan Caramuel Lobkowitz (* 1606, Madrid – † 1682, Vigevano) je leta 1635 priobčil knjigo o tajnopisu. Leta 1644 je objavil knjigo o astronomiji in horoskopih s pismi Gas-sendiju, jeseni leta 1665 pa je v Frankfurtu oziroma Kölnu objavil štiri knjige o lastnem Apparatus Philosophicus (Schott, 1668, 729, 737, 741–742, 746, 750–751), ki so jih jezuiti visoko cenili.

Zadnjo knjigo je Schott posvetil glasbi; poznejši rodovi so vseskozi brez rezerv priznavali pomembnost teorije glasbe svojega učitelja Kircherja. Schott se je skliceval na okultno filozofijo Corneliusa Agrippe, Portovo Naravno magijo, Kircherjevo Musurgijo in Theatro Vitae humanae verbo Musica (1631) Laurentiusa Beyerlincka (* 1578 – † 1627), ki jo je kupil Volf Turjaški. Upošteval je Mendozovo knjigo Viridario ob lastnih raziskovanjih, objavljenih v delu o univerzalni magiji in antičnih dosežkih. Zanimale so ga misli Boëthiusa (Boecij), ki so jih tudi v Ljubljani dobro poznali, saj je njegovo Filozofijo leta 1682 ponatisnil ljubljanski tiskar Mayr. Schott je za vpisovanje melodij že uporabljal petčrtni notni sistem (Schott, 1668, 752, 819, 821, 824, 826, 839, 856), podobno kot Kircher v Musurgiji (1650), ki jo je Valvasor prav tako nabavil.

Dela Kircherjevih učencev pri Valvasorju

Valvasor je imel v svoji zbirki tudi druge Schottove knjige. V indeksu na začetku Slave vojvodine Kranjske je Schottovo delo iz leta 1663 citiral kot »Opera Varia Mathematica«. Poleg Schotta je navajal še osem del Schottovega učitelja Kircherja, saj sta bila oba v Valvasorjevi knjižnici kar najbolj zastopana. Kircher je bil, podobno kot Francoz Mersenne, pomemben predvsem zaradi pisnih stikov s številnimi evropskimi znanstveniki in jezuiti po vsem svetu. Med njegovimi študenti na Rimskem kolegiju je bil jezuit Francesco de Lana (* 13. 12. 1631, Brescia – † 26. 2. 1687, Rim), ki si je kot tretji otrok iz družine Lana nadel priimek Terzi. Ob študiju pri Casatiju in Kircherju na Rimskem kolegiju se je navdušil nad Kircherjevimi poskusi. Med letoma 1656 in 1658 je poučeval filozofijo v mestu Terni in Rimu, nato v Benetkah in od leta 1675 matematiko v Ferrari. Leto pred smrtjo je odšel na Akademijo »Filesotici« v Brescii. Postal je član londonske Kraljeve družbe, tako kot pozneje Valvasor.

Valvasor je kupil prva dva dela Lanovega Pouka naravoslovja (Magisterium), Bernard Ferdinand Erberg pa je za ljubljanske jezuite nabavil vse tri dele šestdeset let po natisu. Lana je natančno opisal Torricellijeve, Boylove (Lana, 1692, 3: 238–239, 262, 551) in druge poskuse s plini in vakuumom. Zaupal je mnenjem Kircherja in Schotta, kritiziral pa je Galileja (Lana, 1684, 1: 175, 177–178; Lana, 1686, 2: 176; Lana, 1692, 3: 214–215, 297).

Jezuit Lana je zaslovel z načrtom okroglih zrakoplovov iz bakrene pločevine, iz katerih je izčrpal zrak (Lana, 1670). Opisal je štiri krogle iz bakrenih plošč, v katerih je zrak veliko težji od bakrenega ogrodja.

S črpalkami bi iz krogele izčrpali zrak in jih z jermeni pritrdili na leseno napravo v obliki ladje. Ladja bi morala biti čim lažja, opremljena z vesli, jabolki in jadri. V njej bi se posadka lahko vozila podobno kot na vodi. Lana je menil, da bi napravo lahko sestavil s stroški 100 zlatnikov, vendar ni mogel preskrbeti niti te razmeroma majhne vsote. Dubrovniški jezuit Brne Zamanja je po šolanju v Rimu sestavil pesem *Navis Aeria* o Lanovi ladji. Leta 1784 je pesem ponatisnil na Dunaju s predgovorom in opombami madžarskega jezuita Michaela Paintnerja (* 1753 – † 1826), naslovnega škofa in svetovalca dunajskega dvora za verska vprašanja. Lana se je zavzemal za trdne izpraznjene krogele, uspešne polete pa so izpeljali šele z mehкими baloni, napolnjenimi z lahko paro ali plini, bratov Montgolfier stoletje pozneje. O Lanovi zračni ladji so pisali tudi praški jezuitski profesorji, Volf Engelbert Turjaški pa je Lanovo delo kupil za svojo ljubljansko knjižnico. Šest let po natisu ga je ocenil Sturm, docent na univerzi v Jeni, pridigar in profesor matematike v Altdorfu, v knjigi, ki jo je dve leti po izidu Mayr ponujal v Ljubljani. Leibniz je kritiziral Lanovo idejo. Menil je, da bi se vakuumska kroglja sesula sama vase, kot se je že Guericcku zgodilo med poskusi, pri katerih mu je pomagal ljubljanski knez Žužemberčan Janez Vajkard Turjaški (Južnič, 2004). Tako so tudi Kranjci že zelo zgodaj brali in razmišljali o balonih in praznem prostoru.

Fournierjev opis Kranjske

Valvasor je v Slavi omenjal tudi jezuitskega opisovalca Kranjske Georgesa Fournierja (* 1595, Caen – † 13. 4. 1652, La Flèche) (Valvasor, 1689, 1: stran 4 nepaginiranega kazala).⁵ Fournier je leta 1643 v Parizu objavil knjigo o Evklidovih elementih (1644), Valvasor pa je kupil prvo izdajo Fournierjeve knjige o utrdbah iz leta 1649. Volf Turjaški je kupil dve drugi Fournierjevi knjigi v posmrtnih izdajah: ponatisno izdajo Hidrografije (1667) in Geografijo (1668). Fournier je bil sin univerzitetnega profesorja v domačem mestu. Kljub očetovemu nasprotovanju je vstopil med jezuite v Flandriji, kjer so že od leta 1338 izdelovali topove in strelivo za francosko ladjevje. Fournier je pet let poučeval gramatiko in sedem let matematiko na kolegiju La Flèche že po koncu Descartesovih študijev (1606–1614), dokler ni postal prefekt v Caenu. Od leta 1633 je delal za mornarico v vojaškem spremstvu poveljnika nadškofa Henrija d'Escoubleau de Sourdisa. Kardinal Richelieu je d'Escoubleauja Sourdisa imenoval za pomorskega poveljnika, Fournier pa se je ob njem dodobra naučil mornarskega poklica med vojskovanjem v Španiji in proti uporniškimi armadam Condé. Večkrat je bil celo ranjen v bojih, med tridesetletno vojno pa se je izuril v hidrografiji. 20. junija 1636 je potoval z manjšo ladjo Corail bretonske eskadre, ki je imela 600 ton nosilnosti, trideset topov in dvesto petdeset mož na krovu. 13. avgusta 1638 se je armadi generalporočnika d'Escoubleauja Sourdisa pridružila povsem nova ladja La Couronne, Fournier pa se je vkrcal na ladjo Le grand Saint-Louis. Februarja 1640 je Sourdis postal vrhovni poveljnik Provanse na kopnem in na morju, vendar je bil avgusta 1641 odstavljen po porazu v Terragone. S tem je bilo konec Fournierjeve aktivne vojaške službe in se je odslej posvetil pisanju. Svoje poznavanje bojnih ladij je izkoristil pri objavi zajetnega priročnika na 708 straneh A4 formata, ki je služil več generacijam francoskih mornarjev. Objavil je deset

5 V indeksu na začetku Slave je citiral še Ricciolijevo *Onomast. Geographiae Reformatae, Agricolo* (1530) *De natura fossilium*, Baconovo *Silva Silvarum*, Janssonov *Atlas Minor*, Francisco Belloforestijevo (1575) *Cosmografijo*, Gorolama Cardana (1556), *Beschreibung Americae Philipa Cluveriusa*, tri knjige Matthäusa Meriana, *Cosmografijo Sebastiana Münsterja* (1425, 1544), *Oldenburgove Phil. Trans.* (1669), Schickfusiusovo *Schlesische Chronik*, Strabojevo *Geografijo*, Joh. Heinrich Seyfiedovo *Medullam Mirabiliam Naturae, Theatrum oder Schau-Spiegel der gantzen Welt*, Mela Pomponiusa v komentarju *Joachima Vadianusa*, D. Joan Jacobi Wagnerjevo (1680) *Histor. Natur Helvetiae Curiosa in Olai Wormovo* (1655) *Additamenta ad Monumenta Danica*, Ejudem *Musaeum de Liter Runic* (Kranjc, 1989, 223–225).

6 *Illyridis maritima* (Fournier, 1649, 509).

knjig, neobjavljen pa je ostal njegov rokopis predavanj o matematiki (Sommervogel, 3: 909–911). Vsekakor je bil spomin na Fournierjevo vojaško kariero še dovolj živ, ko je poldrugo desetletje po njegovi smrti Valvasor obiskal Pariz leta 1667 (Reisp, 1983, 84).

Fournier je najprej objavil nedatirano Geografijo, nato Sfero (1642), Novi opis Azije (1656) in Opazovanje mrkov po Ricciolijevem *Almagestumu* (Riccioli, 1651, 1. del, zvezek 35), ki so ga nabavili ljubljanski jezuiti. Volfov izvod Fournierjeve Geografije, ki so jo kupili tudi ljubljanski avguštinci, je bil drobna knjižica s 651 stranmi, visoka komaj 6 cm. V njej je Fournier po vrsti opisal evropske dežele. V deveti knjigi o Italiji je opisal Istro s Puljem in Trstom ter Dalmacijo (Fournier, 1649, 507, 508, 510). Istro in Dalmacijo je imenoval kar »obmorska Ilirija«,⁶ kar priča o dovolj dobrem poznavanju narodnostnih razmer.

V enajsti knjigi je Fournierja zanimala dolina Donave, Moravska in Ogrska (Fournier, 1649, 577–578). V dvanajsti knjigi je pripovedoval o Dravi, »Iliriku«, Kranjski in Štajerski. Kranjska se je širila od Save do Koroške. Ob Kranju, Ljubljani in Vrhniki je posebej izpostavil Trst ter nenavadne ribiške možnosti Cerkniškega jezera ob povodnji »komaj miljo daleč od Postojne« (Fournier, 1649, 591). Branje Fournierjevega priročnika je pripomoglo k Valvasorjevemu opisu Kranjske.

Fournier je hvalil Kircherjeve zgodnje meritve Luninega mrka 28. avgusta 1635, čeravno sicer ni ravno cenil rimskih astronomov. Utemeljel je jezuitska raziskovanja navigacije, ki so navduševala tudi Valvasorja kot enega redkih kranjskih obiskovalcev Tunisa in Libije (Reisp, 1983, 82–83; Miladinović Zalaznik, 2001, 100–101).

Sklep

Valvasor je bil pomemben popisovalec dolenskih šeg in kartograf. Svojo pot k učenosti je pričel kot jezuitski dijak. To je bil gotovo eden od povodov, da je svoje livarske izkušnje uporabil za olepšanje prostora pred vhodom v jezuitsko cerkev sv. Jakoba, čeravno ga jezuitski letopisec ob opisu dogajanja niti ni posebej omenil (Baraga, 2002, 319). Zato pa beremo v tedanjem zapisniku deželnih stanov: »Delo bo hvalilo mojstra mnogo sto let«. Valvasor je opis Marijinega kipa objavil v Londonu in Leipzigu, tako da je postal prvi mednarodno priznani kranjski izumitelj. Pri svojem delu je uporabljal najsodobnejše pripomočke svojega časa, med drugim Kircherjevo računalno.

Valvasor resda ni končal višjih jezuitskih študijev, uporabljal pa je številna jezuitska tehniška dela. Med turškimi vojnama leta 1683 je bil celo nekakšen poveljnik Kranjcev, vendar zaradi izjemne vsestranske nadarjenosti med manj talentiranimi rojaki ni bil ravno priljubljen (Lajovic, 1987, 157). Vneto je nadaljeval zbiranje znanstvenih knjig svojega vzornika, deželnega glavarja Volfa Engelberta Turjaškega, ki je bil še posebno velik dobrotnik ljubljanskih jezuitov.

VIRI

APUG – Arhiv Pontificia Università Gregoriana, Rim.

ARS, Diar. – Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani, Zbirka rokopisov, Diarium p. ministri..., I/34r.

BNM – Bayerisches Nationalmuseum, München.

The Royal Society of London Archive, Early Letters.

LITERATURA

- Adams, R., Jardine, L. (2006): *The Return of the Hooke Folio*. Notes & Records of the Royal Society 60. London, 235–239.
- Baraga, F. (ur.). (2002): *Historia annua*. Ljubljana, Družina. Prevod: 2003: *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)*. Ljubljana, Družina.
- Bogoljubov, A. N. (1984): *Robert Hooke*. Moskva, Nauka.
- Boistel, G. (2003): *Inventaire Chronologique des ouvrages imprimés et manuscrites du père Esprit Pezenas (1692–1776), jésuite, astronome et hydrographe Marseillais*. Revue d'Histoire des Sciences 56/1. Pariz, 221–244.
- Büchen, W. (1986): *100 Jahre Aluminium und Aluminium Formguss*. Gießerei 73/13. 390–396 in *Gießerei* 73/18. 528–533.
- Carmichael, C. D., Šumrada, J. (1993): *Pismo Edmonda Halleyja Valvasorju*. *Zgodovinski časopis* 74/1. Ljubljana, 85–87.
- Clavius, C., Evklid (1612): *Christophori Clausii Bambergensis e Societate Iesu Commentaria in Euclidis Elementa geometrica & in Sphaerica Theodosij*. 6. izdaja. Mainz (Moguntiae), Anton Hierat.
- Daxecker, F. (2002): *Die Zeitberechnung und die Astronomie in Athanasius Kirchers Organum mathematicum*. *Beiträge zur Astronomiegeschichte* 5. 26–39.
- Dolinar, F.-M. (2004): *Knjižnice skozi stoletja*. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Dular, A. (2002): *Valvasorjeva knjižica*. *Theatrum vitae et mortis humanae* (ur. Lozar Štamcar, M., Žvanut, M.). Ljubljana, Narodni muzej. 259–275.
- Fournier, G. (1643): *Pariz, Michel Soly*. Ponatis: (1667): *Hydrographie contenant la théorie et la pratique de toutes les parties de la navigation*. Composé par... Georges Fournier... seconde edition. Revedě, corrigée & augmentée par l'auteur... Plus, la navigation du Roy d'Écosse Jacques cinquieme... au tour de son royaume sous la conduite d'Alexandre Lyndsay. Pariz, Jean du Puis. Ponatis: (1679): *Pariz, Antoine Dezallier*.
- Fournier, G. (1649): *Traité des fortificationis, ou Architecture militaire, tiré des places les plus estimées de ce temps*. Pariz, Jean Henault. Ponatis: (1661, 1668). Nemški prevod: (1671): Mainz.
- Fournier, G. (1648–1651): *Pariz, J. Henault*. Ponatis: 1668: *Geographica orbis notitia per litora maris et ripas fluviorum*. Tomus II. Frankfurt.
- Friderici, J. B. (1684): *Cryptographia, oder Geheime schrift-, mund- und würrckliche Correspondentz: welche lehrmassig vorstellet eine hoch-schätzbare Kunst...* Hamburg, Georg Rebenlein.
- Friess, P., Langenstein, E. (ur.). (2000): *Mechanik aus der Wunderkammer – die Vorläufer der Computer*. München, Weltkunst.
- Godec, I. (1996): *Valvasor in Slovenci danes*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Golec, B. (2007): *Der Polyhistor J.V. Valvasor (1641–1693), seine nahen und fernen Nachkommen: neue Entdeckungen aus übersehenen Archivschätzen*. *Pravotvornost v evropski zgodovini* - Sergij Vilfan, arhivist in pravni zgodovinar (ur. Kambič, M., Škrubej, K.). Ljubljana: SAZU, ZALj, Pravna fakulteta.
- Gramatowski, W., Rebernik, M. (ur.). (2001): *Epistolae Kircherianae index alphabeticus index geographicus*. Rim, Institutum historicum S.I.
- Gratzky, O. (1901): *Repetitorium zu J.W. Freiherrn von Valvasor »Die Ehre des Herzogthum Krain«* (1689). Von Dr. Oskar Gratzky Edlen von Wardengg k.k. Professor der VIII. Rangklasse, Schriftleiter der »Mitteilungen des Musealvereines für Krain«. Erhaltend ein alphabetisches Namens-, Orts- und Sachregister und im Anhang eine Inhaltsübersicht. Unter Subvention der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. *Mitteilungen des Musealvereines für Krain* 40. Ljubljana, 1–80.
- Hirai, H. (2007): *Interpretation chimique de la création et origine corpusculaire de la vie chez Athanasius Kircher*. *Annals of Science* 64. 217–234.
- Južnič, S. (2004): *Zgodovina raziskovanja vakuuma in vakuumskih tehnik*. Ljubljana, Društvo za vakuumsko tehniko Slovenije.
- Južnič, S. (2006): *Kopernik v Turjaški in Licejski knjižnici*. *Knjižnica* 50/2. Ljubljana, 7–34.
- Južnič, S. (2006): *Fizikalne knjige v Turjaški knjižnici*. *Knjižnica* 50/3. Ljubljana, 23–52.
- Južnič, S. (2007): *Knjige iz turjaške "knežje" zbirke v sodobnih slovenskih knjižnicah*. *Knjižnica* 51/1. Ljubljana, 27–49.
- Južnič, S. (2007): *Naravoslovno-matematična in glasbena dela v turjaški "knežji" knjižnici*. *Zgodovina za vse* 14/1. Celje, 5–36.
- Južnič, S., Prosen, M. (2007): *Janez V. Valvasor in astronomija*. Ljubljana, Jutro.
- Kircher, A. (1646): *Athanasii Kircheri Fuldensis Bvchonii e Soc.IESU Presbyteri Olim in*

Herbipolensi, & Avenionensi Societatis IESU Gymnasiis Orientalium linguarum, et Mathesos, nunc huius in Romano Collegio Professoris Ordinarii Ars Magna Lucis et Umbrae... Rim, Sumptibus Hermannii Scheus, ex Typographia Ludovici Grignani.

Kircher, A. (1650): ... Musurgia universalis... Rim, Corbelletti.

Kircher, A. (1653): Athanasii Kircheri Soc. Jesu Oedipi Aegyptiaci Tomi secundi Pars altera Complectens Sex posteriores Classes. Felicibus Auspiciis Ferdinandi III. Caesaris. Rim, Vitalis Masscardi.

Kircher, A. (1663): Athanasii Kircheri e Soc Jesu Polygraphia nova et universalis, ex combinatoria arte detecta... Rim, Varesi.

Koestl, G. (1868): Mariin spominek na šentjakopskem trgu v Ljubljani. Ljubljana, Mestnofarno predstavništvo.

Kovačič, L. (1996): Cerkev svetega Jakoba v Ljubljani. Ljubljana: Župnijski urad sv. Jakoba.

Kovačič, L. (1996): Cerkev svetega Florijana. Ljubljana.

Kranjc, M. (1989): Valvasorjevi krasoslovní viri. V: Valvasorjev zbornik (ur. Vovko, A.). Ljubljana, SAZU. 220–225.

Lajovic, A. (1987): Delo bo hvalilo mojstra mnogo let. O Valvasorjevem izumu ulivanja tankostenskih predmetov. Livarski vestnik 34/5. Ljubljana, 157–160.

Lambrozzi, E. (1994): Casting From the Beginning Up to Present-Day Technology. Ceramic Engineering and Science Proceedings 15/1. 93–94.

Lana, F.T. (1670): Prodomo ovvero saggio di alcune invenzioni nuove premesso all'Arte Maestra... Brescia.

Lana, F.T. (1684, 1686, 1692): Magisterium Naturae et Artis. Opus Physico-Mathematicum P. Francesci Tertii de Societatis Jesu Brixielensis. I, II del: Brescia, Ricciardi. III del: Parma.

Lebar, Barbara (2006): Vsebinska struktura in današnja vrednost knjig iz Valvasorjeve knjižnice iz obdobja od 1680 do 1691. Diplomaska naloga pri mentorici Anji Dular in somentorju Mihi Kovaču. Ljubljana, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete.

Stephen, L., Lee, S. (1937/1938): The Dictionary of National Biography. Oxford, University Press.

Malačič, V. (1994): Astronom Halley v Trstu in Bakru leta 1703. Annales 4/4. Koper, 215–218.

Mann, G. (1971): Wallenstein. Sein Leben erzählt von Golo Mann. Frankfurt na Majni, S. Fischer.

Mayr, J. K. (1678): Catalogus Librorum qui Nundinis Labacensibus Autummalibus in Officina Libraria Joannis Baptistae Mayr. Ljubljana, Mayr.

McCombe, C. (1983): Whitechapel Bells Ring Clear. The Foundry Trade 155/3270. London, 228–242.

Miklavčič, M. (1960): Rabata Jožef grof (geslo). SBL 3/1. Ljubljana, 1–2.

Miladinović Zalaznik, M. (2001): Eine Geschichtsschreiber, der wissenschaftlich Romanen für Historien aus gibt... "Johann Weichard Freiherr von Valvasor. Querschnitte ... Der wissenschaftlich Romanen für Historien aus gibt..." Deutsch-slowenische Kultur und Geschichte im gemeinsamen Raum. München, Verlag Südostdeutsches Kulturwerk. 91–124.

Miniati, M. (2001): Cassetta matematica o Organum Mathematicum. V: Athanasius Kircher – Il Museo del Mondo (ur. Lo Sardo, E.). Rim, De Luca. 214–216.

Morelli di Schönfeld, C. (1855): Istoria della Contea di Gorizia. Gorizia, Paternolli. Ponatis: (2003): Mariano del Friuli, Laguna.

Nieremberg, J. E. (1642): Ioannis Eusebii Nierembergii Madritensis ex Societate Jesu de Adoratione in Spiritu et veritate libri quatuor. Antwerpen, Balthasar Moret.

Pascoletti, M. M. (1998): Ex universa philosophia. Stampe barocche con le Tesi del Gesuiti di Gorizia. Gorizia, Edizioni della Laguna.

Paulin, A., Trbižan, M. (1996): Zakaj je Valvasor lahko ulival tankostenske kipe iz medi. Rudarsko-metalurški zbornik 43/3-4. Ljubljana, 261–269.

Paulin, A. (1998): Metalurgija neželeznih kovin na Slovenskem. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 13-14. Ljubljana, 53–76.

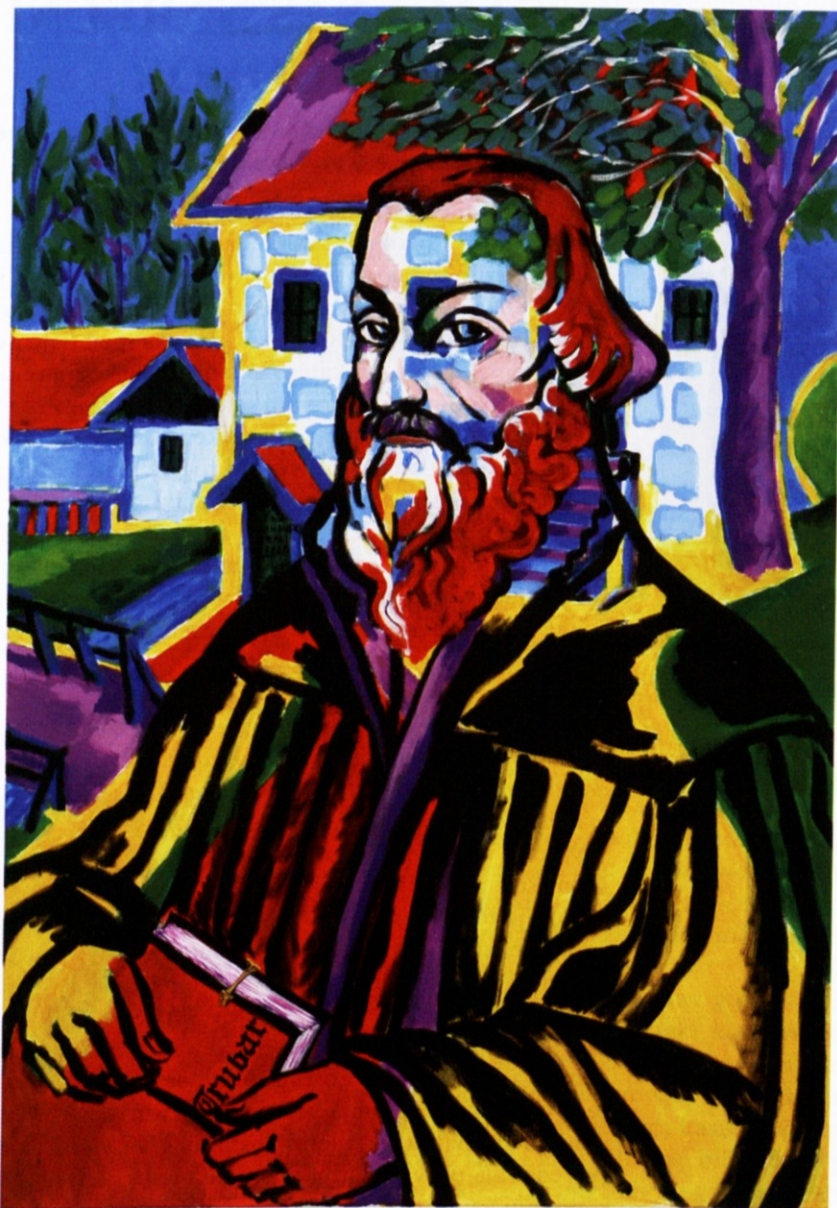
Puhar, A. (14. 4. 2005): Zdrava Marija, s cinkom obogatena. Delo-Znanost 47/86. Ljubljana, 19.

Radics, P. (1910): Johann Weikhard Freiherr von Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Ljubljana, Krainischen Sparkasse.

Reisp, B. (1983): Janez Vajkard Valvasor. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Reisp, B. (1984): Valvasorjev izdaja Ovidijevih Metamorfoz. V: Ovidij, P.N.: Metamorfoze.

- Ljubljana, Mladinska knjiga. 197–203.
- Reisp, B. (1987): Korespondenca Janeza Vajkarda Valvasorja z Royal Society. Ljubljana, SAZU.
- Riccioli, G. B. (1651): *Almagestum Novum astronomiam veteram novamque complectens observationibus aliorum...* Bologna, Hearedis Victoris Benatis.
- de Rojas Sarmiento, J. (1550). *Commentariorum in astrolabium, quod planisphaerium vocant, libri sex.* Pariz.
- Ruschitzka, L. (1985): Die Entwicklung des Eisengusses in Mitteleuropa. *Gießereitechnik* 31/2. 48–54.
- Lo Sardo, E. (ur.). (2001): Athanasius Kircher – Il Museo del Mondo. Rim, De Luca.
- Sarmeda, S. (1711): *Assertiones Philosophicae Quas sub Auspicijs Illustrissimus et Excelentissimi Iosephi S.R.I. Com. De Rabatta L.B. in Dornperg, Dni in Canal, Sac. Caes. Maj. Camerarij, Consiliarij Bellici et Actualis Intimi, Generalis Crolostadij et Confiniorum Maritimorum et Croatiae, nec non Haereditarij Stabuli Praefecti Comitatus Goritiensis Domini Domini Patroni Gratosissimi publice defendendas suscepit in Caesareo Soc. Iesu Lyceo Goritiae Anno MDCCXI Mense Die Perillustris Dominus Ignatius Mozzi de Hirschpach, Provincialis Austr(iac)us Viennensis Praeside R. P. Danielle Sarmeda Soc. Iesu Philos. Profess. Ordin. Patron Giuseppe Rabatta.* Gorizia.
- Schott, G. (1663): ... *Anatomia physico-hydrostatica...* Würzburg (Herbipoli), Schönweter.
- Schott, G. (1661): *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum.* Würzburg, Schönweter. *Ponatisa:* (1674): Frankfurt, Cholin; (1677): ... *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum encyclopaedia in libros XXVIII digesta...* Accesserunt in fine *Theoreses mechanicae novae. Additisindicibus locupletissimis.* Bamberg, Schönweter.
- Schott, G. (1668): ... *Organum mathematicum...* Würzburg, Ender.
- Šorn, J. (1984): Začetki industrije na Slovenskem. Maribor, Obzorja.
- Štuhec, M. (2006): Iz Lesc v Ljubljano po francosko. Prispevek k poznavanju jezikovne rabe kranjskega plemstva v prvi polovici 18. stoletja. *Zgodovinski časopis.* 60/3-4 (134): 327–344.
- Torrini, M. (2005): Da Galileo a Kircher: percorsi della scienza gesuitica. *Galileana* 2. 3–17.
- Trbižan, M. (2003): Objava J.V. Valvasorja v glasilu *Philosophical (!) Transactions* leta 1687 o litju kipov s tanko steno – prvi slovenski tehnični dokument. *Livarski vestnik* 50/4. Ljubljana, 175–184.
- Valvasor, J. V. (1687): Part of a Letter written in Latin to Thomas Gale, S.T.D. Secret. Reg. Soc. From Carniola, by Mr. John Weichard Valvasor liber Baro; containing the Method of casting Statues in Metal: together with an Invention of his for making such cast Statues of an extraordinary thinness, beyond any thing hitherto known or practised. *Phil. Trans.* No. 186. London, 259-262. (1692): *Pars epistolae ad Thomam Gale, S.T.D. Secret. Reg. Soc. e Carnioli Parscriptae a Dn. Joh. Weichardo Valvasor, Lib. Barone: qua continetur Methodus Statuas ex Metallo fundendi: una cum ejusdem invento, pro istiusmodi Statuis extraordinariae tuitate conflandis, ultra quam hactenus cognitum aut in praxi visum suit. Actorum Eruditorum quae Lipsiae publicantur Supplementa* 1. Leipzig, 315-319.
- Valvasor, J. V. (1689): *Die Ehre dess Hertzogthums Crain.* Ljubljana/Nürnberg, Wolfgang Moritz Ender.
- Valvasor, J. V., Magič, V. (1995): *Bibliotheca Valvasoriana.* Katalog Knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja. Ljubljana/Zagreb, Valvasorjev odbor pri SAZU.
- Vollrath, H.-J. (2002): *Das Organum mathematicum – Athanasius Kirchers Lehrmaschine. V: Spurensuche – Wege zu Athanasius Kircher* (ur. Beinlich, H., Wittstadt, K., Vollrath, H.-J.). Dettelbach, Röhl. 101–117.
- Vollrath, H.-J. (2002): *Kircher und die Mathematik. V: Magie des Wissens* (ur. Beinlich, H., Daxelmüller, C., Vollrath, H.-J., Wittstadt, K.). Dettelbach, Röhl. 161–168.
- Vollrath, H.-J. (2003): *Das Organum mathematicum-Ein Lehrmittel des Barock.* *Journal für mathematik-Didaktik* 24. 41–58.
- Vrhovnik, I. (1895): *Marijino znamenje na sv. Jakoba trgu v Ljubljani.* *Izvestje muzejskega društva za Kranjsko* 5. Ljubljana, 206–209.
- Waddell, M. A. (2006): *The Word, As It Might Be: Iconography and Probabilism in the Mundus Subterraneus of Athanasius Kircher.* *Centaurus* 48. Kopenhagen, 3–22.
- Winter, E. (1971): *Barock, Absolutismus und Aufklärung in der Donaumonarchie.* Dunaj, Europa Verlag.
- Wubbenhorst, H. (1987): *Jahresübersicht Zur Geschichte des Giessens.* *Gießerei* 74/1. 512–516.

Rahovsky Kralj: PRIMOŽ TRUBAR, akril, olje / platno, 2008, 100 x 70 cm
(z razstave OBRAZI PRIMOŽA TRUBARJA)

Jože Zupan

PRAVI MATERNI JEZIK JE SAMO NAŠ NAREČNI KRAJEVNI GOVOR

Razgovor z dialektologinjo red. prof. dr. Vero Smole s
Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Vera Smole

Dr. Vera Smole, rojena Štrukelj, redna profesorica na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki predava dialektologijo in zgodovinsko slovnico slovenskega jezika in je tudi znanstvena sodelavka v Dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, spada med tiste nekdanje učenke s šentruperske šole, na katero si lahko vseskozi ponosen. Če še tako brskam po spominu, odkrivam same lepe poteze; že v osnovni šoli se je kazala kot tiha, skromna, a vseskozi delavna – njeni zvezki so bili vzorni. Znala je opazovati svet okrog sebe in vsrkavati vase drobno lepoto. Pridna kot mravlja, kot čebelica ...

Ko ji je bilo v življenju dano, da se je seznanila z dialektologijo, s področjem dela, ki je zanjo ena sama ljubezen, se je tako močno polnila tudi zato, ker je v narečju vsak dan znova odkrivala vrednote, dokler ji ni osnovno spoznanje, da je narečni govor edini pravi materni jezik, postalo življenjsko vodilo.

Velikokrat se v življenju sprašujemo, po kom imamo kakšne lastnosti. Res ste svojo nadarjenost podedovali tudi po materi, a zdi se mi, da ste marsikaj dosegli tudi zato, ker Vas je vodila močna volja, da pridete do uresničitve zastavljenih ciljev.

Močna volja in delavnost sta nujni za doseganje ciljev na kakršnem koli področju, vendar sta ti lahko privzgojeni že v otroštvu ali pridobljeni kasneje. Zato imate prav, da je enako pomembna tudi nadarjenost, ki jo ponavadi podedujemo. Mislim, da se imam zanjo zahvaliti svoji stari mami – vedno sem jo klicala mama – po mamini strani, p. d. Štrukljevi ali še prej Škrljevi Micki. Menda je stalno »čebljala« z mano, saj sem bila edina z njo živeča vnukinja. Čeprav sem jo izgubila že pri osmih letih, se živo spominjam večerov, ko je k nam prišla še moja sestrična Joži in sva se k majhni in drobni ženički spravili kar v njeno posteljo, v vznožje, ona pa nama je pripovedovala pravljice toliko časa, da je na Veseli Gori odbilo polnoč – pozimi že od petih popoldne dalje. Žal sem bila premajhna, da bi si kaj konkretnega zapomnila – še danes pa me na primer spreleti srh, ko na nebu zagledam gostosevce, orion ali monštranco, kot je temu ozvezdju rekla mama, saj je to »nastopalo« v eni od ravbarskih pravljič. Bila je izvrstna pripovedovalka, in danes menim, kakšna škoda, da ni k njej zašel kdo od narodopiscev. Verjetno mi je njeno

pripovedovanje vzbudilo željo po branju, vse skupaj pa zanimanje za lepoto jezika, zlasti tistega, najbolj naravnega. Da smo morali takrat otroci poprijeti tudi za vsako drugo delo, pa je bilo tako in tako nekaj samoumevnega. Zlasti rada sem z mami (tako pa kličem mamo) hodila na našo njivo, pa tudi v »tabrh«, če je bilo potrebno komu pomagati ali odslužiti pomoč. Brskanje po mojem dolenjskem vrtičku mi je še vedno največja sprostitev, hkrati pa kraj, kjer se da tako lepo preleteti minulo in načrtovati prihodnje.

Pri uspehi v osnovni šoli so prav gotovo vezani na objave pri novinarskem krožku. Je bila tam tudi kovačnica ljubezni do materinščine?

Pri novinarskem krožku smo se naučili opažanja in občutja ubesediti, tudi kaj raziskati, kar mi je dalo dovolj samozavesti precej kasneje, in sicer takrat, ko sem začela pisati prve strokovne članke. Objav takrat nisem doživljala kot uspeh, ampak bolj kot čisto zadovoljstvo in veselje; ne samo zaradi sebe, tudi zaradi krožka, šole, kraja in domačih. Sicer pa sem lepoto slovenskega knjižnega jezika odkrivala v knjigah in še globlje preko številnih recitacij in igrice, ki smo jih pod Vašim vodstvom pripravljali za proslave. In nenazadnje tudi pri pouku slovenščine – imela sem izvrstne učitelje (gospo Danico Zupan in Vas), ki so znali uravnesiti slovnico in književnost ter na nas prenesli zavest, da je umetnost literature ravno toliko v jeziku kot v zgodbi in zgradbi. Prav tako se spomnim obiskov pesnikov in pisateljev na naši šoli, pa številnih slovenskih narodnih pesmi, ki nas jih je začela učiti že v nižjih razredih Marija Brezovar. In živela sem med krasnimi ljudmi s še lepšim narečnim govorom ter vedno vlekla na ušesa, zlasti ko so modrovali starejši.

Obdobje Vašega srednješolskega izobraževanja je bilo vezano na usmerjeno izobraževanje in takrat je bil dislocirani gimnazijski oddelek celo v Trebnjem. Kot vodja oddelka imam mešane občutke; bilo je nekaj imenitnih predavateljev, ki jih imam še danes v lepem spominu – vendar je bila vsem to le honorarna zaposlitev in nisi 24 ur živel s tem oddelkom; ste čutili v nadaljevanju gimnazije v Novem mestu kakšen primanjkljaj?

Zaradi honorarne zaposlitve učiteljev prav gotovo ne! Povsod so bili krasni ljudje in učitelji ter seveda tudi taki, kjer smo odnesli manj, ker so nam pač manj nudili ali pa nas odbijali s svojim odnosom. Tisti dve leti v Trebnjem imam v zelo lepem spominu – zaradi sošolcev, s katerimi smo se povezali veliko bolj kot kasneje v Novem mestu, zaradi učiteljev, ki to po stroki niso bili, a so bili odlični pedagogi in so nam poleg znanja znali prikazati tudi njegovo uporabnost, poleg tega pa smo imeli šolo popoldne in dosti bližje. Edini »primanjkljaj« je bila nepovezanost z drugimi dejavnostmi šole, v katere se kasneje nismo vključili – morda tudi zato ne, ker smo bili vozači. Zamenjava celotnega učiteljskega kolektiva sredi gimnazije sicer ni bila enostavna, a ker se je popolnoma spremenil program glede na usmeritve, je bilo podobno tudi za druge.

Ste že v gimnaziji točno vedeli, kam Vas bo pot peljala – ali pa je prava pot prišla šele med študijem?

Z mamo in očimom ob sestrinem obhajilu.

Vedela ali bolje: mislila sem, da vem! Moj cilj je bil učiti slovenščino in/ali nemščino, po možnosti kar v Šentrupertu. Potem sem v mislih Šentrupert zamenjala s kakšno šolo v Ljubljani, kjer sem pristala zaradi moža, a službe kljub mnogim prošnjam nisem dobila kar pol leta. Pa je prišel prvi razpis za mlade raziskovalce in na razpisano mesto na Inštitutu za slovenski jezik ZRC SAZU sem se prijavila bolj zato, da izkoristim priložnost, a si s tem zapečatila usodo – menda je bilo odločilno moje dolensko poreklo.

Ne gre drugače, da skupaj obudiva spomin na prof. dr. Tineta Logarja, ki je imel v sebi nekaj očetovskega za vse študente. Ste že v začetku srečanja z njim kdaj pomislili, da boste nekoč njegova dedinja?

Do profesorjev na fakulteti sem imela zelo veliko spoštovanje in si kaj takega ne bi upala niti pomisliti. Profesor in akademik dr. Tine Logar je bil še prav poseben. Takrat se je že odpravljal v pokoj – bili smo njegova zadnja generacija – a so bila njegova predavanja izredno živa in skozi vsako besedo je sijalo njegovo poznavanje in ljubezen do narečij. Strahospoštovanje do zahtevne snovi je znal omiliti ravno s svojim očetovskim pristopom in z ljubeznivostjo, ki sem je bila deležna tudi v času podiplomskega študija in še kasneje. Zelo je spoštoval svojega mentorja, znamenitega Frana Ramovša, ter se trudil uresničevati njegove cilje. Naslediti take ljudi je velika odgovornost.

Kaže, da je morala biti Vaša volja zelo močna, saj skoraj vsa druga polovica prejšnjega stoletja narečjem ni bila naklonjena; znano je, da je učenec na razredni stopnji kaj povedal v narečnem govoru, pa je bil obsojen, da grdo govori. Splošno mnenje je bilo, da se bodo narečja utopila v pogovornem jeziku. Vi pa ste trdno verovali, da narečni govor daje človeku največji občutek pripadnosti svojemu rodu.

Človek je ob tem, da je individuum, tudi socialno bitje. Potrebuje ožjo in širšo skupnost, potrebuje identifikacijo navznoter in navzven, potrebuje domače ognjišče in svet – predvsem pa, vsaj v delu svojega obstajanja, potrebuje svobodo lastnega izbiranja. Zavreči tako prepoznaven del svoje identitete, kot je domači govor v njegovem lastnem okolju, je podobno, kot da bi zatajil mater. Drugače je, če živimo v drugem okolju, v drugem narečnem govoru ali v mestu. A še vedno ti ostane možnost ohranjanja govora v stiku z domačini. Kot se je stoletja nenaklonjenosti ohranjal slovenski jezik v različnih zvrsteh, tako sem verjela, da se bodo ohranila tudi narečja, srž našega jezika.

Še vedno je živ spomin, ko ste skupaj z Blaževo teto Rezi ob dnevu šole predstavili svoje diplomsko delo o šentruperskem govoru, že pred tem pa verjetno pri sebi odkrili, da je to samo prva stopnja raziskovanja jezika Vaše mladosti. Temu je sledil še magisterij in tudi doktorat; šeststo strani gradiva, a vendar, kot ste že velikokrat poudarili, še niste postavili zadnje pike na i.

Narečni govor je tako kompleksen jezikovni sistem, da ga je nemogoče kdaj povsem do konca raziskati, saj se jezikoslovna stroka razvija, ponuja nove pristope, ti pa omogočajo nove poglede in ugotovitve – enako kot v knjižnem jeziku. Ne samo zame, tudi še za koga je v našem govoru še veliko neobdelanih polj.

Zdravica na praznovanju doktorata leta 1995; levo je sedaj pokojni mentor akad. prof. dr. Tine Logar in tedanja predstojnica inštituta prof. dr. Varja Cvetko Orešnik.

Prosim, če bi predstavili osnovne značilnosti šentruperskega govora.

Šentruperski govor je po slušnem vtisu dokaj počasen, nenapet in melodično razgiban. Pravimo, da je tonemski, ker samo po poteku tona razlikujemo na primer med vile »orodje« (rastoč ton) in vile »bajna bitja« (padajoč ton). K počasnosti pripomorejo dvoglasnika ie in uo (ziele, škuoda) ter ja in wa (tjata, kwasa; w je potrebno izgovarjati kot knjižni v ali l v izglasju), k nenapetosti pa ohlapno izgovorjena naglašena i in u (zima, muha, nus), ki spominjata na e in o (»A, iz Šentrooperta si!« / A, iz Šentruperta si! so nas zbadali.), zelo zelo širok e (cesta, mest) in zelo veliko polglasnikov, s katerimi nadomeščamo vse kratko naglašene in nenaglašene i, u (kōp / kup, sōt / sit) in še nenaglašene e. Prav pri nenaglašenem o je naš govor še posebej zanimiv, saj pozna tako imenovano položajno akanje (o v a – dalina), ukanje za k g h p b m v (o v u – kulen) in preglas za č ž š lj nj j (o, a v e/-je/ə – Njes čakulada u hišje! / Nesi čokolado v hišo.). Pri soglasnikih sta najbolj opazna prehod nj v j (Kwaje je kupu. / Konja je kupil. ali Saje sa pawna rōt spaje. / Sanje so polna rit spanja.) in dl v l (Je usje pujela. / Je vse pojedla.). Te glasovne posebnosti se zelo odražajo tudi pri sklanjatvah in spregatvah, kjer je tudi kar nekaj pravih oblikoslovnih značilnosti, na primer srednji spol je prešel v moškega (Naw mest nej glih vjalōk mest. / Novo mesto ni ravno veliko mesto. ali Tjale je ušu. / Tele je ušlo.), v množini lahko tudi v ženskega (Sje vid, da sa akni pumit/akna pumitje. / Se vidi, da so okna pomita.), srednji pa se ohranja le, če skušamo kaj povedati slabšalno oziroma zasmehovalno (Ka buš ti, piščje malu, tu nariedlu! / Kaj boš ti, malo piščje, to naredilo!). Prav tako je že »načeta« dvojina pri moškem spolu (Sma šla sama z atrucōm. / Sva šla sama z otrokoma.), pri ženskem pa je že prešla v množino (Abdvej z mamwo smo šle damu. / Obe z mamō sva šli domov.). Nekatere pridevnike stopnjujemo (ali smo jih) nekoliko po svoje (Je bla širi ku dali. / Je bila širša kot daljša. = Je bila zelo debela. ali Niertamlaj/tanarmlaj/nartamlaj je bla Pepca. / Najmlajša je bila Pepca.). Zelo zanimivo sklapljamo predloge in zaimke ter tvorimo velelnike (Dej dje na-wš prad juo kej čieziga riekū. / Ne reci pred njo nič čezenj. = Ne reci pred njo nič slabega o njem. ali Pet ti pujga! / Pojdi ti ponj! oz. Pojdi ga ti iskat!) Mojstri smo tudi v sklapljanju prislovov (Tlakōdalskus pet,

Jože Zupan
 PRAVI MATERNI JEZIK JE
 SAMO NAŠ NAREČNI
 KRAJEVNI GOVOR

pa buoš prav pøršu. / Tu-le-tja-doli-skozi pojdi, pa boš prišel prav.) Imamo po tudi nekaj zanimivih svojih besed – če boste slišali, da se je kdo »u fratje zafarataw« (zapletel v dračje), boste verjetno precej čudno gledali. Ne preslišite pa prijaznega povabila: Balte/Bøltje søm, nje sje dat prast, ga buomo an glaš spil! Dejte sje kar usødät! / Pridite sem, ne dajte se prositi, ga bomo spili kakšen kozarec! Kar sedite! Že marsikaj od navedenega ni samo šentrupersko, še težje bi našli samo šentruperskim vasem znane besede, saj se te ponavadi razprostirajo na širšem območju. Da pa bi razumeli takole zvezo: Sej buom hmal tam, na Farawškøm hrip! / Saj bom kmalu tam, na Farovškem hribu! = Saj bom kmalu umrl!, moramo poznati lokacijo našega pokopališča. Za bolj vesel zaključek predstavitve našega govora pa tale nagajivka, ki je nadaljevanje (nekoč) pogostega vzklika Lubi buh! / Ljubi bog!: Lubi buh, / kuk je muh, / ka-b bli wal, / tu-p sje bwal, / ka-b bli grill, / tu-p sje bil. / Ljubi bog, koliko je muh, ko bi bili voli, to bi se bodli,

Z osnovnošolskimi prijateljicami na obletnici valetе.

S sodelavci Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU ob praznovanju letošnjega rojstnega dne.

NAŠ GOST
 Rast 5 / 2008

ko bi bili grili (ščurki), to bi se bili.

Kako zveni šentruperski govor, bomo najlaže spoznali tudi skozi dva zapisa:

Posnetek je nastal 27. decembra 2002; Slavka Kovač, p. d. Štrukljeva Slavka, roj. 1940, Vesela Gora pri Šentrupertu; moja mama

Pri eni hiši so najeli dninarje za listje grabit. Pa pravi gospodinja: »Najprej ga boste šli v Breg.« Se je pa gozdu tako reklo. Dninarji pa niso vedeli, so pa listje grabili v breg namesto navzdol.

Potem pa pridejo domov, vsi uničeni, izmučeni, niso mogli nič nagrabit. Pa jih gospodinja sprašuje: »No, ali ste pograbili? Koliko ste kaj nagrabili?«

»O, grabili smo že, grabili, ali kaj, ko nam je vse sproti zletelo v dolino!«

Bar ami xí:š sa tá:barxaje majiel za lí:stje
grá:bet. Pa prá:u guspudí:je: "Pa mapánu ga-u-šie
slí: u brá:k." Se-j pa xúost takú: njá:klu. Tábarxani
pa má:sa wá:del, sa pa u brá:k lí:stje grá:bel, mamá:st
má:du.

Puá: pa pí:deje damú: usí uní:čom, xmu:čom,
má:sa muógel méč magná:bet. Pa-jx sprášú:je guspudí:
dí:je: "Ja, k-stie pugrá:bel? Kú:k stie tej magná:bel?"
"Ó, grá:bel smuo žie, grá:bel, al kaj, k-mam je
usie sprá:š u dalí:ma xstá:u!"

Ke-j Má:raučemaya Xá:ma umónla, pa sa
ní:xtaje bí:l, sjá:stra je pa s Dónsta ponšla, pa sí:m
pa xčienka, je pa takú gledala, kugá:-sje tjá:peje -
in prapuroá:dala. Je rá:lla: "Já:pel sie pa na bústie!"
Pa sa-j dapaudá:l, die má:múo tuot tá:kuo ma-
ná:da, pa usègli:x ná:j postí:la. Puá:l je pa xma:laldí:
xma:mka, sa kár šlí:.

(Povedala Slavka Kovač, decembra 2002)

Ko je Marovčenova Hana umrla, pa so rihtarja bili, sestra je pa s Trsta prišla, pa sin pa hčerka, je pa tako gledala, zakaj se tepejo – in prepovedala. Je rekla: »Tepli se pa ne boste!«

Pa so ji dopovedovali, da imamo tod tako navado, pa vseeno ni pustila. Potem je pa kmalu ljudi zmanjkalo, so kar šli.

Dolenjsko narečje je bilo nekdanj najbolj obsežno. Zanima me, kako se kažejo sorodnosti in razlike med šentruperskim govorom, govorom v dolenjski prestolnici in govorom okrog Velikih Lašč; včasih smo namreč govorili, da je govor okrog ustvarjalcev Trubar – Levstik – Stritar – Jurčič najlepši – čeprav je za vsakogar njegov govor najlepši.

Vsi trije govori so v osnovi res dolenjski, kar pomeni, da imajo dolg skupen zgodovinski razvoj, med njimi niti ni tako veliko razlik. Posebnost novomeškega govora je v tem, da je to mestni govor,

nekako nadnarečni, včasih smo mu rekli pokrajinski pogovorni, ker ohranja samo skupne značilnosti širše območnih narečnih govorov, v tem primeru vzhodnodolenjskih, in je nekakšen »posrednik« do knjižnega (govorjenega) jezika. Raški narečni govor je pravzaprav velikolaški, saj krajevne govore ponavadi poimenujemo po ožjem središču, kjer je sedež župnije kot najstarejše upravne enote, in zato predstavlja tudi komunikacijsko središče. Spada pa med tiste osrednjedolenjske govore, ki poznajo dvoglasnik ej za praslovanski jat, akanje v nenaglašanih zlogih, zelo malo onemitev nenaglašanih i-jev in u-jev (raško Mi nisma hadili u Novu mejstu. bi se po šentrupersko glasilo Mi nesmwo xudil u Naw mest. / Mi nismo hodili v Novo mesto.), kar ga približuje govorom v širši okolici Grosupljega, Šentvida pri Stični vse do Šentlovenca ter oddaljuje od na primer znanega ribniškega, čeprav je podobno zelo pojoč. V primerjavi s šentruperskim bi zanj lahko rekli, da je bolj arhaičen, saj je v šentruperskem govoru zlasti razvoj samoglasnikov in naglasa doživel veliko več nadaljnjih sprememb.

Glede lepote kakšnega narečnega govora je res tako, kot pravite: naš je najlepši, lahko pa so nam všeč tudi drugi. Bolj kot sama glasovna podoba govorov se mi za ta predel Dolenjske, kjer so se rodili naši pripovedovalci – pa tudi Trubar, dozdeva, da je lepa, čista in zelo epska, narativna, skladijsko-leksična plast, da so govorniki tako rekoč rojeni pripovedovalci, in od tod njihova tolikšna izrazna moč. Če se je moral Trubar uklanjati stilu svojega časa, še zlasti zato, ker je pisal predvsem besedila z versko tematiko, pa so Levstik, Stritar in Jurčič bili bolj svobodni in tudi rojeni v času, ki je bil bolj naklonjen njihovemu »naravnemu« stilu.

Tudi govor je del kulturne dediščine – morda se tega v Trubarjevem letu še posebej zavedamo, čeprav se bojim, da bomo po koncu počastitve Trubarjeve petstoletnice rojstva na vse to pozabili. Pa vendar – kje so stične točke med Trubarjevim jezikom in šentruperskim govorom?

V 16. stoletju sta si bila šentruperski govor in Trubarjev jezik, in sicer tisti, ki ga je govoril, to je njegov velikolaški dolenski govor (doma je bil z Raščice pri Velikih Laščah), in tisti, ki ga je ustvaril za knjižnega, še veliko bolj podobna, nato pa je šel razvoj obeh živih govorov naprej, deloma po skupni, deloma po različnih poteh. Dejstvo je, da Trubarjev jezik ni eden izmed takrat živih narečnih govorov, niti ne ljubljanski mestni govor, ampak je zavestno oblikovan kot nadnarečni, torej knjižni, ali pa je morda vsaj zelo podoben že obstajal kot nek osrednjeslovenski vsaj govorjeni cerkveni jezik in morda tudi jezik izobražencev nasploh. Strokovnjaki si o tem še niso povsem na jasnem in dvomim, da bo bistveno drugače po množici simpozijev v letošnjem Trubarjevem letu. Vsekakor je bil Trubar pogumen genij, rojen v bogat narečni govor z dolensko osnovo, ki ga je glasoslovno toliko približal gorenjsščini, da je zamenjal dolenske dvoglasnike z bolj »kultiviranimi« enoglasniki in dopolnil manjkajoče besedje z bolj ali manj posrečenimi prevodi in oblikoglasno poslovenjenimi besedami iz nemščine ali klasičnih jezikov ter tako skupaj z drugimi protestanti slovenščino postavil trdno ob druge moderne evropske jezike tistega časa.

Jože Zupan
PRAVI MATERNI JEZIK JE
SAMO NAŠ NAREČNI
KRAJEVNI GOVOR

Kot promotorka knjige prof. dr. Kosta
Peeva, Skopje 2006.

Med Slovaki in Kozaki, Ukrajina
2001.

Z delom kolektiva Slovenskega ling-
vističnega atlasa, v Budišinu/Bautznu
1997.

Vaš vzpon sega v čas, ko je bilo menjavanje generacij zelo vidno, hkrati pa se je zelo postopoma prebujala zavest o pomembnosti narečij. Kot vodja Dialektološke sekcije na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU ste v devetdesetih letih odločilno pripomogli, da so se slovenski dialektologi spet aktivneje vključili v oba mednarodna projekta Slovanski in Evropski lingvistični atlas, hkrati pa ne opustili prizadevanj za dokončanje Slovenskega lingvističnega atlasa ter slovarjev in monografij o posameznih govorih in narečjih. Ustaviva se pri zadnjem; načrtujete morda izdati šentruperski govor v poljudni obliki? Kako pa bo tudi s številnimi zapisi, ki ste jih uspeli »poloviti« po velikem delu šentruperske fare?

Pred menjavo službe leta 1996 sem nekaj poletij zelo intenzivno zbirala folklorne povedke za poznano zbirko Glasovi, ki jo ureja dr. Marija Stanonik, in zdaj se k temu vračam. Te knjige, če avtorji gradiva niso preveč poknjiževali, niso samo odraz narečnega govora, ampak se skozi njega odraža najgledljiva duševna podoba pripovedovalcev in celotnega kraja. Z območja Dolenjske in Bele krajine jih je že kar nekaj (Mihaela Zajc-Jarc, Duhan iz Višnje Gore, Jože Primec, Okameneli mož, Marija Krejan, Vse sorte je že blou, Ida Dolšek, Kaku se kej narod rihta, Zlata Kastelic in Jože Primec, Krvapivc, ter Bogomira Kure, Zgodbe ne moreš iz žakla zvrnit) – vzemite jih v roke in se prepričajte. Takemu delu še iz šentruperske fare, ki bi bilo skupaj s preprostimi opisom govora namenjeno najširšemu krogu bralcev, se mora pridružiti tudi objava znanstvene monografije o šentruperskem govoru, katere glavnina je zajeta v magistrskem in doktorskem delu ter v več člankih. O drugih načrtih ne upam govoriti.

Kolegi Vam priznavajo kvalitete na vseh področjih; tako pravijo, da je z Vašo zaposlitvijo na Filozofski fakulteti 1996 stroka ponovno zaživela tudi v pedagoškem smislu dodiplomskega in podiplomskega študija, kar je omogočilo njen vsebinski in metodološki razmah. Ne gre drugače, kot da se tudi sami razgovorite o svojem delu.

Kar nerodno mi je ob tako veliki pohvali! Vsak od nas se po svojih močeh trudi prispevati k napredku stroke in organizacije, kjer smo zaposleni. In v spodbudnem, kolegialnem okolju se da tudi več narediti – vesela sem, da je na Oddelku za slovenistiko, pa tudi na fakulteti v celoti, tako. Na univerzi smo kljub določenim učnim načrtom lahko ustvarjalni že v okviru ožjega študijskega procesa, še bolj pa skupaj s študenti pri diplomskih delih in seveda prav tako na veliko višji ravni, pri magistrskih ter doktorskih delih oziroma pri podiplomskem študiju, ki je individualen. Dialektologija je poleg tega zelo široka veja jezikoslovja, saj vključuje raziskave na prav vseh jezikovnih ravninah po vseh obstoječih metodah in postopkih in v toliko krajevnih narečnih različicah, tako da možnosti res nikoli ne zmanjka in vsak lahko najde tisto področje, ki ga še posebej zanima. Ne smemo pozabiti, da narečni govor ni vkalupljen v nikakršna pravila slovnice, pravorečij in slovarjev, ampak se že stoletja (da ne rečem tisočletja) razvija po svojih notranjih zakonih in je zato veliko bolj naraven kot knjižni jezik. Kljub temu pa ima prav vsak krajevni govor svoje zakonitosti, ki jih odkrivamo, opisujemo (nikoli pa ne predpisujemo!) in razlagamo dialektologi. Te zakonitosti nas popeljejo tudi v zgodovino našega jezika, pri določenih pojavih včasih zelo oddaljeno, tudi do

same praslovanščine kot skupnega jezika vseh Slovanov. Zato so narečja bolj kot knjižni jezik zanimiva tudi za primerjalne jezikoslovce, ki se trudijo z rekonstrukcijo, to je z vzpostavitvijo zgodovinskih jezikov iz različnih časov, na primer praslovanščine ali še starejše indoevropsčine. Tako smo dialektologi neke vrste arheologi, ki nas v današnjih živih govorih še posebej zanimajo starejše plasti. Kdo torej ne bi užival v takem delu?! Prav zato imamo tudi vse več ljubiteljskih dialektologov, ki opažajo predvsem hitre jezikovne spremembe in jim je žal, da bi se toliko jezikovnega bogastva pozabilo, zato ga pridno – bolj ali manj uspešno – beležijo.

Pri vsem poglobljenem delu niste bili samo raziskovalka, pač pa ste ubirali tudi nove poti; bi jih lahko predstavili?

Poti nam ponudijo okoliščine, od nas pa je odvisno, katero izberemo. Odločila sem se za podiplomski študij iz narečjeslovja (dialektologije) v času, ko so bila narečja vse prej kot popularna, narečjeslovje pa je začela nadomeščati tedaj aktualna sociolingvistika. V dialektološki sekciji inštituta s takrat dvema raziskovalkama

Z delom bivšega jugoslovanskega kolektiva Slovenskega lingvističnega atlasa, v Arandelovcu (Srbija) 1999 (druga z leve je prav tako Dolenjka dr. Karmen Kenda-Jež).

Mednarodni "zbor" – Srb (prof. dr. Slobodan Remetić), Rusinja (Tatjana Vednina), Slovenka (V. S.) in Hrvat (akad. Dalibor Brozović) prepevajo slovanske narodne pesmi, Pomjan (Istra) 2000.

je bilo po smrti dr. Jakoba Riglerja leto pred mojim prihodom precej neobetavno vzdušje brez nekih konkretnih ciljev. Mentorju, ki je takrat ravno odhajal v pokoj, sedaj že pokojnemu akademiku Tinetu Logarju, sem bila nadvse hvaležna, da me je že prvo leto vzel s sabo v Moskvo na zasedanje mednarodne komisije, ki je pripravljala Slovanski lingvistični atlas. Tako sem videla, da je ta stroka drugod neprimerno bolj živa in cenjena, spoznala sem smetano tedanjih dialektologov slovanskega sveta, ki so me, daleč najmlajšo v kolektivu, zelo hitro sprejeli za svojo in tako sem lahko znanje sprejemala tako rekoč iz prve roke. In to je bil začetek mojih sanj: dvigniti slovensko dialektologijo vsaj na približno raven drugih. Začetni moramo seveda pri sebi. »Okužila« sem se z lingvistično geografijo, to je s prikazovanjem jezikovnih pojavov na zemljevidih, in sklenila, da se Slovenskemu lingvističnemu atlasu – za katerega so gradivo bolj ali manj pospešeno zbirali celo poveljno obdobje, a obupovali nad njegovim izidom – ne smemo odpovedati. Prav tako moramo biti bolj aktivni pri obeh mednarodnih atlasih, že omenjenem slovanskem, pa tudi pri evropskem, ki je bil tudi že v delu. Manjkali so samo ljudje, pripravljeni ne samo delati, ampak garati. Na srečo je omenjena akcija napolnjevala tudi dialektološko sekcijo in leta 1999 sem lahko kot vodja sekcije s petimi raziskovalci na novo postavila njen program, ki je bil pravzaprav samo z novimi nalogami dopolnjen tisti, ki ga je ob ustanovitvi inštituta začrtal veliki slovenski jezikoslovec Fran Ramovš. Cilji so sedaj jasni in se uresničujejo: zaradi stalnih finančnih težav inštituta nekoliko počasneje, a vztrajno. Po 23 letih bom brez težav lahko opustila dopolnilno delovno razmerje v moji prvi službi in si vzela čas, da se intenzivneje vrnem na začetek, to je k šentruperskemu govoru, pa tudi k obdelavi obsežnega gradiva, ki smo ga zbrali in ga še zbiramo skupaj s študenti.

Iskanje novih poti je pomembno, še zlasti za posameznika. Izbrati stare poti, jih dograjevati in na njih vztrajati je nevhvalno, a dostikrat koristno za skupno dobro – ali pa je modro, bo pokazal čas.

Na katero svoje delo ste najbolj ponosni? Tu mislim tako na razvoj stroke kot na dela, ki so z Vašim imenom podarjena ožjemu in širšemu krogu.

S sodelavkami s fakultete v Skopju 2007.

Sama zelo težko ocenjujem svoje delo. Tudi zato, ker se zavedam svoje odvisnosti od okoliščin, sodelavcev, družine. Prav tako vem, kaj vse sem še želela, pa mi tega ni uspelo uresničiti, iz prav takšnih razlogov. A lahko rečem, da sem zelo vesela velikega zanimanja za diplomska dela in tudi za podiplomski študij. Vesela sem, da se v nasprotju s pričakovanji nekaterih tako uspešno razvija Dialektološka sekcija na inštitutu. Prav tako sem vesela razmaha raziskav na nekaterih tematskih področjih, ki sem jih s svojimi objavami (morda) spodbudila – od slovenske lingvistične geografije, prek narečne terminologije do narečne frazeologije. Upravičeno ponosna, kot pravite, pa bom lahko šele takrat, ko bo izšel Slovenski lingvistični atlas, ko bodo vse te moje individualne raziskave (zlasti šentruperskega govora) pa tudi tiste, ki smo jih opravili skupaj s študenti, to sta trenutno predvsem Atlas narečnega tesarskega izrazja (ANTI) in Besedni atlas za domače živali (BADŽ), zagledali luč sveta.

Veliko pohvalnega sem slišal tudi, ko ste bili v preteklem letu potrjeni za redno profesorico. To je za Vas, ki se še niste srečali z

Z makedonsko-slovenske konference – na Ohridskem jezeru, Makedonija 2007 (V. S., Bistrica Mirkulovska*, Vlado Žabot in prof. Lidija Arizankovska**) * slovenska in makedonska pesnica; mlada prof., ki je ustanovila slovenistiko na univerzi v Skopju.

Na slovensko-hrvaški konferenci, Jeruzalem 2008 (prof. dr. Aleksandra Derganc, V. S., prof. dr. Erika Kržišnik in prof. dr. Željka Fink Arsovki iz Zagreba).

abrahamom, prav gotovo lepo priznanje, še posebej, če pomislim, da mnogi na to čakajo precej dlje.

Da sem vložila prošnjo za to zadnje napredovanje, je bila potrebna tudi zunanja spodbuda: delati v korist stroke. Potrditev pa je bila zame doslej res največje priznanje, saj so merila Univerze v Ljubljani stroga glede izpolnjevanja pogojev, hkrati pa tudi pravična, saj upoštevajo celotno kandidatovo delo. Prvič sem zares dobila potrditev, da je predanost delu nekaj vredna. In brez podpore mojih dveh fantov (sina in moža) ne bi šlo: brez ugovora sta prenesla mojo strnjeno trimesečno odsotnost, ko sem »služila tujino«, in prav tako je zanju normalno, da je mama, če je doma, za računalnikom v petek in svetek.

Dober glas seže v deveto vas; pravijo, da ste med pedagoškim kadrom Vi med najbolj priljubljenimi. Študenti so verjetno začutili Vaš žar – in četudi jih morda z nekaterimi nalogami bolj obremenjujete kot drugi – mladi čutijo, kdo je na njihovi strani. Vam takšno mnenje godi – ali ob njem čutite še večjo odgovornost?

Študenti so zame ves čas enakovredni partnerji v procesu izobraževanja; prizadevam si, da jim ponudim čim več, od njihove pripravljenosti za sodelovanje pa je potem odvisno, ali se bodo zadovoljili z minimumom ali bomo skupaj ustvarjali presežke. Sama v delu s študenti resnično uživam – od predavalnice do govornih ur, na izpitih seveda le takrat, ko znajo, predvsem pa v izbirnem seminarju, ko jih pripravljam na terenske raziskave in ko te analiziramo, kasneje ob diplomskih nalogah pa s podiplomskimi študenti ... Nadvse lepo je opazovati, kako se nekateri od povprečnih študentov med študijem pri diplomi, v kateri raziskujejo svoj govor, nenadoma spremenijo v prav zagnane raziskovalce, ki angažirajo celo družino in okoličane. V pedagoškem poklicu poleg strokovnosti enako šteje naša ljubezen do snovi, ki jo posredujemo, in nujno do tistih, ki jim jo posredujemo.

Vaše področje dela je izredno široko; velikokrat predavate na univerzah po slovanskem svetu ter pri sosedih, v letu 2005 ste bili gostujoča profesorica na novoustanovljeni slovenistiki v Skopju. S

Z makedonskimi študenti v Skopju
2005.

Jože Zupan
PRAVI MATERNI JEZIK JE
SAMO NAŠ NAREČNI
KRAJEVNI GOVOR

Skupaj s študenti na Tednu avstrijske znanosti.

Po promociji prve doktorandke, Sevnčanke dr. Melite Zemljak Jontes.

Na potovanju po zahodni Turčiji skupaj s sodelavci Filozofske fakultete.

tem še kako pripomorete k uveljavitve stroke. Ali imate kdaj ob vsem raznolikem delu občutek, kot da sedite med dvema stoloma?

Kar ste našli, je za poklic univerzitetnega profesorja normalno in nujno ter zahteva več kot celega človeka. Še dodatno delo na inštitutu je sami stroki sicer koristilo, moje moči pa dostikrat kar preveč razpršilo. A sodelovanje med inštitutom in fakulteto je nujno in pravzaprav nadaljevanje tradicije, saj je prof. Logar prav tako odšel na fakulteto z inštituta in skupaj s študenti nadaljeval zbiranje gradiva za Slovenski lingvistični atlas, ki je bil in je spet glavni projekt dialektološke sekcije. Sama sem se znašla v času menjave generacij, zato sem tudi po odhodu na fakulteto ostala vodja Dialektološke sekcije, a jo prepustila kolegici dr. Jožici Škofic takoj, ko je bilo to mogoče. Brez sodelovanja pa najbrž ne bo šlo tudi potem, ko se bom povsem poslovila od inštituta: navsezadnje v izbirnem diplomskem seminarju pripravljam študente tudi za raziskovalno delo in vsi trije mladi kolegi, ki so sedaj člani Dialektološke sekcije, so se vanjo izvrstno vklopili, saj so si tako rekoč od tretjega letnika dalje nabirali potrebne izkušnje in znanje. Kolegi z inštituta pa sodelujejo kot somentorji pri diplomskih in podiplomskih delih ter lahko tako svoja specifična znanja našim študentom posredujejo še neposredno. Dialektološko polje je tako veliko, da imamo vsi več kot dovolj dela; zares dober pridelek pa je možen samo v medsebojnem sodelovanju.

Še eno povezavo narediva. Je bilo kaj sodelovanja z izredno članico SAZU prof. dr. Zinko Zorko s Filozofske fakultete v Mariboru, še posebej, ker sta se obe napajali ob istem viru – dr. Tinetu Logarju?

Prof. Zinka Zorko je za prof. Logarjem deset let hodila predavat tudi v Ljubljano. Obremenjena še z organizacijsko dejavnostjo na tedaj mladi mariborski univerzi je po mojem doktoratu in po tem, ko je poslušala moj referat na dialektološki konferenci v Zagrebu, sklenila dati v Ljubljani odpoved. Ker se je leta 1996 upokojila tudi prof. dr. Martina Orožen, sem že z jesenjo dobila na fakulteti polno zaposlitev in katedra za zgodovinsko slovnico in dialektologijo, kjer je leto prej iz asistentke postala docentka kolegica dr. Irena Orel, je namesto dveh rednih profesorjev dobila dve docentki. Tudi »pomlajeni« slovenski dialektologi smo začeli dobro sodelovati, srečevali smo se na domačih simpozijih, ki jih je začela organizirati ravno prof. Zorkova, in skupaj odhajali drugam. Pri drugi petletki oblikovanja programskih skupin sem želela ustanoviti institucionalno mešano programsko skupino, ki bi pospešeno začela izdajati Slovenski lingvistični atlas – kolegi so se strinjali, ne pa tudi inštitucije; začel se je boj za denar, sodelovanje se je začelo pretvarjati v tekmovanje, količina objav je začela nadomeščati kakovost ... Ponovila se je stara pesem: reorganizacije poleg dobrih stvari prinesejo tudi slabe.

Prihodnost je vsak hip sedanost; katere naloge se Vam kažejo v bližnji prihodnosti?

Naslednje šolsko leto začenjamo s študijem po tako imenovani bolonjski prenovi, kar bo kar nekaj let pomenilo dvojno obremenitev in cel kup novosti, zato ne upam delati nobenih načrtov. Vesela bom, če bom uresničila kaj od že davno začetega.

Kako se ob vsem polnite?

Sprememba okolja mi polni večkrat na leto izpraznjene baterije. To so potovanja vsaj dvakrat na leto po kak teden pa klasično »smučanje«, čeprav ne smučam, poleti vsaj dva tedna morja – vse z družino in večkrat tudi s prijatelji ali sodelavci, prav tako mi dajo veliko energije simpoziji doma ali v tujini, saj se tam srečujem s kolegi iz stroke in med njimi so že mnogi pravi prijatelji. Rdeča nit vsega pa je pristna dolenjska zemlja na mojem vrtu. In če lahko skočim še kdaj na pravi teren (ne samo ob računalnik s posnetki, ki jih prinesejo študenti) pa na kakšno kulturno prireditev, sem zelo zadovoljna.

Ali bova za konec rekla kakšno o Vaših fantih, kot ljubkovalno pravite svojemu možu, prof. dr. Francu Smoletu, tudi znanstveniku, in sinu Matevžu, ki je v najlepših letih; bo sin šel po Vaši ali moževi poti – ali pa bo ubral svojo, tretjo pot?

Za sinov prvi rojstni dan.

Z možem.

Kaj naj rečem drugega, kot da sta čudovita. Ker ne moreta nič brez mene, obenem pa mi pustita dihati. Mož, tudi sam profesor na Fakulteti za elektrotehniko Univerze v Ljubljani, razume moje raznovrstno delo in drug drugega spodbujava in si pomagava odločati o pomembnejših stvareh. Sin Matevž, ki je moral in hotel biti zelo samostojen, gre s tem v skladu po svoji poti in se je pravkar vpisal na Pravno fakulteto v Ljubljani. Kljub temu – ali pa prav zato – pa sva zelo velika prijatelja in ne glede na vse ostalo je on tisto pravo sonce mojega življenja.

Verjetno je zdaj pogled v prihodnost veliko bolj optimistično naravnano, saj je ugled stroke tudi po Vaši zaslugi večji kot kdajkoli.

Kanček skrbi ni nikoli odveč, saj se stvari lahko zelo hitro spreni-

Jože Zupan
PRAVI MATERNI JEZIK JE
SAMO NAŠ NAREČNI
KRAJEVNI GOVOR

Tri generacije – z mamo in sinom v
živalskem vrtu.

S sinom Matevžem na morju, Črna
gora 2000.

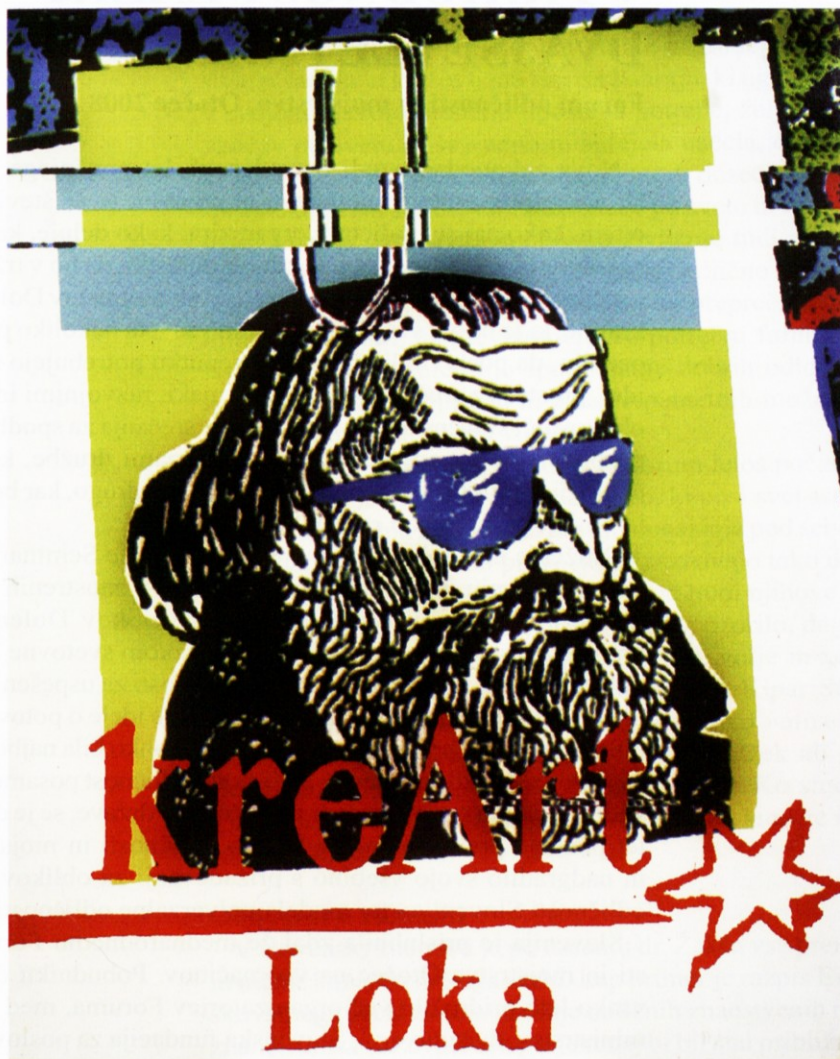

jo. Dialektologija je zahtevna veja jezikoslovja, zahteva široko znanje in veliko časa, kar je v nasprotju s sodobno usmerjenostjo k hitrim in obsežnim rezultatom, večinoma zelo specializiranim. Na srečo pa se vedno najdejo ljudje, tudi vse več mladih v mojem okolju, ki jih ne zadovoljuje samo hiter cilj, ampak jim postajata pomembnejša pot in lastni napredek. Prav to me navdaja z optimizmom.

Torej: Ne sramujmo se svojega domačega govora; drži?

To res ni potrebno! Odseva okolje, iz katerega smo izšli; in karšno koli je bilo, je del nas. Ko se vrnemo domov, se vrnimo z vsem svojim bistvom, sprostim napetosti, ki jih od nas zahtevajo »službeni« položaji. Izrabimo ga tudi zato, da se skozenj čim bolje naučimo skupnega knjižnega jezika. Vsak jezik je bogat šele v vsej svoji zvrstnosti; če bomo opustili najnaravnejšo narečno zvrst, mu bomo spodrezali korenine.

Simon Srnec: TRUBAR Z OČALI, inkjet print / papir, 1998, 112 x 89 cm, last Društva Kreart, Loka
(z razstave OBRAZI PRIMOŽA TRUBARJA)

Joža Miklič

V PRIHODNOST ZAZRT DVAJSETLETNIK

Forum odličnosti in mojstrstva, Otočec 2008

Nova zakonodaja sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja je na široko odprla vrata podjetništvu in pojavila so se številna vprašanja o tem, kako naj se podjetnik organizira, kako deluje, katere vrednote naj ohranja in kako naj se povezuje z oblastjo, da bo v tržnih razmerah uspešen, kakovosten, odličen. Društvo ekonomistov Dolenjske in Bele krajine, ki je bilo v svojem delovanju vsa leta nekoliko pred prakso, je ocenilo, da poslovni ljudje v tem trenutku potrebujejo stičišče novih idej, prostor za srečevanja s strokovnjaki, razvojnimi institucijami in oblikovalci slovenske razvojne poti ter srečanja za spodbujanje sožitja gospodarstva z nepogrešljivimi sestavinami družbe, kot so kultura, ekologija, tehnika, medicina, znanost in vse drugo, kar bogati življenje in omogoča trajnostni razvoj.

Druženje na Otočcu se je najprej imenovalo Seminar o poslovnem napovedovanju in učinkovitem odločanju v zaostrenih gospodarskih razmerah ekonomistov in gospodarstvenikov Dolenjske in Bele krajine. Po svoji vsebini je sledilo dosežkom svetovne inovativnosti, povezovanju z Evropo in iskanju priložnosti za uspešen razvoj Slovenije, postopno pa so se vse bolj uveljavljale ideje o potovanju družbe v odličnost, ki bi s preseganjem standardov lahko bila najboljša identiteta Slovenije. Zaradi spoznanja, da je pot v odličnost posamezne ustanove vedno in nujno povezana tudi z odličnostjo države, se je druženje devet let pozneje preimenovalo v Forum odličnosti in mojstrstva Otočec in nadgradilo svojo vsebino s prizadevanji za oblikovanje »modela odličnosti Slovenije« ter modela univerzalne odličnosti.

Slovenija je prisluhnila zdaj že mednarodnemu Forumu odličnosti in mojstrstva Otočec na več načinov. Pobudniku druženja se je vsako leto pridružilo več organizatorjev Foruma, med drugimi troje ministrstev, dve univerzi, Slovenska fundacija za poslovno odličnost, Gospodarska zbornica in matična občina. Idejo odličnosti so vzeli za svojo najvplivnejši mediji. Posebno mesto pa je Forumu določil predsednik državnega sveta, ki je ocenil, da je Forum pomembno prispeval k razumevanju odličnosti v Sloveniji in sprejetju potrebne zakonodaje s tega področja.

Udeleženci smo imeli v tem druženju priložnost spoznati najbolj pronicljive zamisli, predloge pa tudi dejanja več kot sto tridesetih strokovnjakov, znanstvenikov, kulturnikov in politikov, ki so pomembno vplivali na razvoj slovenske družbe kot tudi za njen ugled v svetu. Spoznali smo tudi zamisli predsednika države, predsednika državnega

zboru, predsednika državnega sveta in predsednika vlade. Redno sta med nami predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter predsednik Gospodarske zbornice, obiskal pa nas je tudi predsednik Javnega sklada RS za kulturno dejavnost.

Letošnji Forum je poudaril, da seje nove ideje, misli in pobude, ki naj bi se uresničevale v globalnih in lokalnih projektih odličnosti, ker le-ta pač ne pozna meja. V tem duhu se je Forum začel s pomembnimi opozorili letošnjega prejemnika Velike nagrade odličnosti in mojstrstva, pisatelja in svetovljana Borisa Pahorja, ki ugotavlja, da Slovenija v svojem razvoju premalo upošteva potrebe, želje in spodbude Slovencev po svetu in še vedno ni sprejela načela, da so Slovenija vsi, ki govorijo slovensko. Slovenija ne more doseči odličnosti, ne da bi spremenila svoj koncept do Slovencev po svetu in razvila tako kulturo delovanja, ki zagotavlja spodobno življenje tudi njim. Odličnost ni vedno samo dobro, tudi diktatura lahko odlično deluje, toda ljudem prinaša zlo. Da bi se izognili slabemu ter preprečili slabim ljudem in njihovim idejam, da prevladujejo, so potrebni forumi, kot je otoški. Njegova glavna naloga je spodbujanje dobrih odločitev za večino, za uveljavljanje idej miru in iskanje pametnih možnosti v svetu, za prevladovanje odličnosti v dobrem.

Ustvarjalec skulpture, s katero je Forum letos počastil nagrajenca, kipar Stopar je svojo umetnino – ptico, ki nosi svet – tudi obrazložil. Ptice so svobodna bitja, ki zaznavajo dogajanja pod seboj, veliki ljudje pa so tisti, ki pravilno in pravočasno zaznavajo tako dobro kot slabo okoli sebe, iz njih kot ptice poletijo med ljudi njihove ocene, nasveti in ideje. Ena od teh »ptic« je na primer opozorilo, da je za ohranitev lepe slovenščine potrebna večja skrb, več volje in več spoštovanja ne samo načeloma, temveč tudi konkretno. Kipar Stopar meni, da bi računalničarji, na primer, lahko grdo tujko »afna« v elektronski pošti zamenjali z lepo slovensko besedo polžek ali polž in tako v elektronsko pošto zapisovali slovenski izraz. Ko smo si udeleženci v času poteka Forumu izmenjavali e-naslove, smo že navajali polžka namesto afne.

Odličnost v znanosti

V slovenski znanosti je po mnenju dr. Žekša vse premalo odličnosti in nič ne kaže, da to koga skrbi. Lep primer je razpis Evropskega raziskovalnega sveta za financiranje odličnih znanstvenih raziskav mladih znanstvenikov. Povprečen projekt naj bi bil stal približno dva milijona evrov, kar bi nosilcu omogočalo postavitve lastnega laboratorija in lastne raziskovalne ekipe. Prijavilo se je okoli 10.000 raziskovalcev iz 21 držav, izbranih pa je bilo 300. Slovenskih doktorjev znanosti se je prijaviло malo, med finaliste in zmagovalce pa se ni uvrstil nihče, kar pomeni, da v mladi evropski znanstveni eliti nismo prisotni. Potrebna bi bila analiza vzrokov za to. Čeprav je iskanje izjemnosti tvegano početje brez garancije, pa bi Slovenija morala poskusiti oblikovati elitno skupino in jo podpreti v prizadevanjih. Ker se nam zdi, da smo vsi enaki ali da bi vsaj morali biti enaki, ne uspevamo. Vsak bi moral izrabiti svoje specifične sposobnosti in postati odličen na področju, ki mu najbolj ustreza. Ta osebni razvoj odličnosti bi nakazoval različnost, kar ni nič slabega. Da ne znamo narediti odločilnega koraka v tej smeri, nakazuje tudi primer v visokem šolstvu, kjer imajo vsi

učitelji skoraj enake obveznosti in plačo. Zadovoljni so s statusom državnega uradnika. Zagotavlja jim varnost, ki jo imamo za najpomembnejšo vrednoto. Podobno je v drugih dejavnostih in to slabi našo ustvarjalnost. Potrebujemo široko osnovo dobrih znanstvenikov, da bo država pokrivala vsa področja znanosti in da bo iz njih nastajala elita znanstvenikov z izjemnimi znanstvenimi dosežki, je svoje videnje odličnosti v znanosti podal dr. Žekš.

O vrednotah univerzalne odličnosti v znanosti je na Forumu razmišljal tudi dr. Edvard Kobal in ugotovil, da je odličnost, ki jo dosegajo raziskovalci, lahko samo univerzalna oziroma globalna, ker znanost ne pozna političnih meja ali geografskih preprek, ki bi jo lahko omejile na nacionalno ali lokalno raven. Nujne pa so moralne in materialne spodbude ustreznih institucij v okolju. Odličnost v znanosti dosegajo raziskovalci, ki trajno sledijo razvoju svoje stroke in skladno s tem načrtujejo ter izvajajo raziskave, objavljajo rezultate svojih raziskav v znanstveni literaturi z visokim dejavnikom vpliva, sodelujejo z drugimi uveljavljenimi oziroma odličnimi raziskovalci in vključujejo mlade ljudi, zlasti študente in mlade doktorje znanosti, v svoje raziskave. Glavna merila za uvrščanje med odlične pa ostajajo osebna inteligentnost, inovativnost, zmožnost za vrhunske raziskovalne dosežke in prožnost ter s tem sposobnost in zmožnost tekmovanja z drugimi. Odlikujejo se z obsežnim znanjem, ki ga znajo uporabljati pri reševanju večjega števila raziskovalnih problemov, izjemno pa tudi razvijejo veščine uporabe raziskovalnih metod, opreme in kombinacij rezultatov. Odličnik ima prednosti pri naročilih, saj naročnik prevzema manjše tveganje, če bo naročil raziskavo pri njem. V Sloveniji trg idej še ne obstaja, ker raziskovalci in menedžerji še ne gradijo skupnih strategij za prodore na globalni trg. Trg raziskovalcev na Slovenskem mora najprej dobiti jasno opredeljene parametre.

Univerzalna odličnost

Kje so viri univerzalne odličnosti in mojstrstva za doseganje optimuma v upravljanju družbe? Na to vprašanje je v svojem prispevku iskal odgovor dr. France Bučar, ki je že uvodoma ugotovil, da zavest in pojmovanje družbenih odnosov zaostajata za razvojem tehnoloških dosežkov. Tehnologija in tehnološka odličnost je utemeljena v odgovorih na probleme sveta, ki jih ponuja pozitivistična paradigma, problemi sodobne družbe pa se vse bolj selijo na področja duhovne narave, predvsem na etična vprašanja, ki omogočajo odgovor za obvladovanje primanjkljaja, do katerega je privedel kvantitativni pristop k problemom sveta in na katerem temelji pozitivistična paradigma. Visoko razvita družba je praviloma tehnološko odlična zaradi znanja in usposobljenosti za doseganje in preseganje ravni delovanja in tekmovalnosti. Za tako družbo so značilni presežki najboljših, nenehno dopolnjevanje ciljev, tekmovalnost in maksimalno izkoriščanje znanja. Ne zanimajo jo vprašanja smisla in vzročnosti izven fizikalnih pojavov. Svet sprejema tak, kakršen je, ga proučuje, odkriva njegove zakonitosti, jih uporablja za spremembe in doseganje učinkov, ki izboljšujejo njegovo usodo. Ves razvoj proizvodnje, dviga življenjske ravni, zdravstva in drugega je rezultat tega znanstvenega pozitivizma. V načelu iz njega izhaja, da s svojim znanjem lahko človek do kraja spozna svet, do kraja razvozla njegove skrivnosti in

ga obvladuje. Družbena moč postane novo božanstvo, bog, ki ga časti in se mu priklanja zlasti politika, gospoduje pa tudi na vseh drugih področjih od ekonomije do znanosti. Ta moč ne priznava etičnega sveta Tekmovalnost in prizadevanje za odličnost brez etičnih meril, ki jih pozitivizem ne priznava, pa izpodkopa temelje družbene integracije, ki sloni v prvi vrsti na etičnih načelih. Prizadevanja za odličnost in mojstrstvo samo v okviru pozitivistične paradigme, ki zanika in celo nasprotuje etičnim načelom, pelje v družbeno dezintegracijo. Tehnološki odličnosti in tekmovalnosti se na današnji stopnji razvoja ni možno odpovedati, lahko pa v ta proces vstavimo dodatne sestavine iz etičnega sveta, kot na primer razvijanje mednarodnega sodelovanja namesto uporabe vojaške moči. Toda sodelovanje sloni na poštenosti kot pogoju zaupanja in spoštovanju dane besede. Lastnosti, ki jih terjajo sodelovanje, večinoma tudi niso področje odličnosti, ki bi bila rezultat tekmovalnosti in bi pomenila presežek nasproti tekmečem. Taka, tehnološka odličnost, je najpogostejše uporabljen pojem na področju gospodarstva, ne pelje vedno k sodelovanju, pogosto je celo ovira zanj, ker je posledica tekmovalnosti, to pa sloni na izločevanju. Zato družbena integracija, ki je nujna za obstoj in funkcionalnost družbe, ne more izhajati samo iz tehnološke odličnosti. Temeljiti mora tudi na lastnostih, ki zagotavljajo njeno stabilizacijo. Družba mora dosegati svojo sistemsko odličnost ne kot tekmovalno lastnost, temveč kot svojo absolutnost. Če je na primer za sodelovanje sistemska lastnost poštenost, je to kategorični imperativ, ker ne more biti eden bolj drugi pa manj pošten, si pošten ali pa nisi. Vrhunska tehnološka odličnost brez poštenosti vodi do družbenega razkroja in etičnega primanjkljaja. Če hoče družba dohiteti raven višje razvitih gospodarstev, mora v ospredje postavljati vprašanje tehnološke odličnosti. Ko pa so doseženi sorazmerni uspehi, je potrebno tehnološko odličnost uravnovežiti z lastnostmi sistemske odličnosti. V tehnološki odličnosti se nedvoumno postavlja tudi vprašanje meja, do kam lahko človek seže s svojo dejavnostjo. Svobodno tržno gospodarstvo je v svoji končni posledici družbena ureditev, ki nima svojega naravnega končnega cilja ter vodi v protislovja in družbeno razslojevanje. Posebnost tržnega tekmovanja je ne samo nagrajevanje odličnosti, ampak tudi izločanje tekmecev. Končni izid tekmovanja v odličnosti je odstranitev vseh tekmecev, ustvaritev monopola in s tem odprava svobodnega trga. Ker pa tekmovalnosti ne moremo zaustaviti, je sedaj naša edina možnost, da z državnimi ukrepi odpravljamo nezaželene posledice. Odličnost se tu prenaša na državo. Gre za odličnost vseh upravljavcev države v sposobnosti presoje družbenega položaja in sprejetja primernih ukrepov. V ospredje prihajajo strokovna, politična in sistemska odličnost, povezana s pravičnostjo, moralnimi kvalitetami, iskreni predanosti skupnosti in poslanstvu, ki ga mesto v državni hierarhiji nosi v sebi. Tako pojmovanje terja od nosilca državne funkcije sklop lastnosti, ki ga oblikujejo kot integralno osebnost na visoki etični ravni. Gre za moralne standarde, ki od nekdaj veljajo za zdravo, urejeno družbo, na osebni ravni pa zrele in odgovorne osebnosti. To je steber univerzalne odličnosti, ki danes ne more biti omejena na ozko elito, ampak prehajajo na vedno širšo plast upravljavcev splošnih zadev. Če država svojih dolžnosti ne bo opravljala zadovoljivo, bo celotna družbena proizvodnja zašla v neravnovesje, katerega posledice bodo

zlasti zaostajanje v razvoju, inflacija, približevanje gospodarskemu propadu. Tudi državne regulacije so omejene in optimum učinkov je možno doseči le ob visoki strokovnosti in osebni visoki etičnosti nosilcev državne uprave ter vodstev monopolnih organizacij. Odličnost brez etične odgovornosti lahko vodi do vrhunške usposobljenosti za ustvarjanje zla.

Moderni zahod se globalizira in išče svojo odličnost, pravi dr. Aleš Debeljak. Korenine teh procesov so stare več stoletij. Moderni svet, ki se je začel z renesanso, humanizmom, protestantizmom in kapitalizmom, zaznamuje velika revolucija: namesto božje v središče stopi človeška avtoriteta, namesto skupinske vere se je začel uveljavljati posameznikov razum, namesto podedovanih cerkvenih in plemiških privilegijev zlagoma postane pomembnejša moč boljšega argumenta. Pod dežnikom moderne paradigme so se v iskanju resnice uveljavili pristopi, ki izvirajo iz naravne »luči razuma«, metodičnega dvoma, znanstvene logike poskusa in napake, empiričnega opazovanja in matematičnih meritev. Humanistično navdušenje se je nezadržno širilo po stari celini zlasti s pomočjo izuma hitrega tiskanja knjig, s katerimi so se širile različne ideje v ljudskih jezikih in so v središče zanimanja postavile človeka, slehernika. Knjiga je postala orodje v dramatičnih spremembah starodavnih navad, vrednot in ustanov. Začetek moderne dobe postavljamo v Kolumbov čas, ko se je začel pohod moderne zahodne paradigme in s tem prva globalizacija. Takrat se je začel proces, ko vse manj ljudi odloča o vse več drugih ljudi in ko z menjavo ljudi, blaga, storitev, kapitala, informacij in življenjskih stilov postajajo vse bolj med seboj odvisne vse kulture, nacionalne tradicije in regionalne geografije sveta. Kolonializem 19. stoletja je možno prepoznati kot drugo globalizacijo, značilno po vojaških pritiskih osvajalcev, vsiljevanju kulture osvajalcev tudi z uporabo represivnih sredstev, po prelivanju krvi in dušitvi lokalnih uporov. V sodobni, tretji globalizaciji ni potrebna prisila, da različne populacije na vseh koncih sveta trošijo izdelke zahodnih industrij kultur, informacij in zabave. Toda danes moderna zahodna paradigma v drugačnih in drugih civilizacijah ni več prisotna v svoji čisti obliki in prav zato ne zagotavlja enotne strukture, temveč vase vključuje tudi prvine lokalnih civilizacij. Iz zahodne paradigme povzemajo civilizacije predvsem tiste izume, ki obljublajo krepitev moči, bogastva in stila. Meja med civilizacijami ni nikoli samo prostor kontakta in konflikta, temveč tudi prostor komunikacije in prav knjiga je privilegiran medij komunikacije. Moderne knjige so pisane v ljudskih jezikih in utelešajo kontinuiteto žive govornice, v kateri so zakopana simbolna, historična, vojaška, politična, socialna in metafizična izkustva skupnosti ali naroda.

Vprašanja celovitosti, povezana z univerzalno odličnostjo, so bila tudi predmet obravnave ddr. Matjaža Muleja. Tako mednarodno kot univerzalno odličnost človeštvo še vedno ni našlo. Skupno jima je to, da o tem, kaj je odlično, odloča uporabnik in ne avtor. O mednarodni odličnosti odločajo uporabniki po svetu, medtem ko univerzalno odličnost priznavajo vsi v vseh položajih. Povezava univerzalne odličnosti z vprašanji celovitosti je vprašanje, koliko celovito pojmujeemo celovitost v teoriji in v praksi. Univerzalno odličnost ne moremo zožiti na lastnosti izdelka in stila poslovanja, ampak gre za vrednote, ki bi morale postati norme, da bi človeštvo preživel. Ker sedanje

ozke vrednote vodijo v slepo ulico, je prehod k univerzalni odličnosti nujna in težko uresničljiva inovacija. Ni tehnično-tehnološka, da bi jo uresničili z nakupom strojev ali programov. Ni poslovnoprogramska, da bi jo uresničili z novim poslovnim načrtom in novimi trgi ali izdelki. Ni organizacijska, da bi na novo zasnovali procese dela in sodelovanja v organizaciji. Ni metodijska, da bi uvedli nove metode dela in sodelovanja. Je del ozadja stila vodenja, saj vsak človek poskuša na druge vplivati in je torej menedžer in del inoviranja stila menedžmenta v smeri k največji izvedljivi celovitosti. Težko nastane na osnovi ukaza, vendar lahko vodje pomagajo doseči univerzalno odličnost pri sebi in pri drugih okrog sebe, zlasti mnenjski vodje. Od lastnosti udeležencev je odvisno, ali spada med korenite ali drobne inovacije: koliko bolj se mora kdo spremeniti v smeri k univerzalni odličnosti, toliko bolj je korenita.

Odličnost v financiranju

Čeprav slavita finančni trg in finančno posredovanje kot svobodni dejavnosti, je večina držav za to področje sprejela neštete regulativne ukrepe predvsem zato, da bi zagotovile finančno stabilnost, je na Forumu najprej ugotovil dr. Franc Arhar. Evropska unija je že 1999. leta sprejela Akcijski načrt za finančne storitve, v katerem poudarja zlasti svojo skrb za varnost finančnega poslovanja s prebivalstvom. Z zakonom je tudi v naši državi določeno, da mora banka poslovati tako, da je v vsakem trenutku sposobna pravočasno izpolnjevati zapadle obveznosti ter trajno izpolniti vse svoje obveznosti. Eno največjih tveganj v finančnem posredovanju je likvidnostno tveganje, ki se mu je moč izogniti le, če banka z vso skrbnostjo, znanjem in odgovornostjo analizira dnevno vsa razmerja, v katerih nastopa kot upnik. Nič manj pomembno je nenehna presoja, komu in pod kakšnimi pogoji lahko proda svoje terjatve, da zagotovi pogoje svojim upnikom/deponentom. Zaradi težav bodisi pri prodaji ali pri unovčevanju terjatev se v ospredje postavlja vprašanje moralnega tveganja bankirja, ki se sicer zaveda tveganja, pa kljub temu sklepa posle misleč, da je tako velik in pomemben, da ga oblast ne bo pustila pasti, in bo vnovčil garancije ali pridobil pomoč mednarodnih finančnih ustanov. Slabosti v finančnem posredništvu so bile povod, da so se razvili tudi obrambni mehanizmi zoper njih tako pri uveljavljanju materialnih odgovornosti bankirjev kot tudi v presoji etičnosti njihovega početja. Pomembno je, da se materialna in etična odgovornost vedno v večji meri ugotavlja in presoja tudi za mednarodno finančno posredovanje, zlasti v primerih, ko se je vedelo za probleme kreditojemalcev, pa se na primer ni upoštevalo priporočila Mednarodnega denarnega sklada. Za take primere še vedno ni mednarodnega dogovora, pomisleki pa nastajajo tudi v akademskih krogih. Finančni instrumenti, s katerimi lahko posamezna stanja sanirajo ali tveganja omejijo, so še vedno brez poglobljenih analiz, kako bi njihovo uporabo razumele tretje osebe. Problematična postaja v finančnem posredovanju tudi živa beseda, ki nakazuje značilnosti osebe, pomembne pri sklepanju poslov. Množica brezosebnih elektronskih sporočil nas dela brezosebne, zato manj odgovorne, neučakane in manj zaupljive.

Kot vedno je tudi tokrat guverner Banke Slovenije dr. Marko Kranjec opozoril na vrsto nerešenih problemov, ki onemogočajo odličnost v

financiranju po svetu pa tudi v naši državi. Ker obstoja vrsto podjetji, ki so s financami obogatela, pa njihovo poslovanje ni odlično, se odpira dilema, ali so finance lahko odlične oziroma ali lahko pripomorejo k odličnosti delovanja. Analize dolgoročnih gibanj finančnih tokov kažejo, da dobro naloženi denar izboljšuje ekonomski položaj družbe ali države in ustvarja materialno osnovo za bogatejšo duhovno življenje ljudi. Ugotovimo lahko, da proces financiranja pospešuje in zagotavlja odličnost delovanja, seveda le dotlej, dokler finance ne uidejo iz vajeti. Finančno nestabilnost, ki jo producira sodobna finančna industrija, je velika nevarnost za vse tržne subjekte, še posebno za prebivalstvo, in v sebi nima lastnosti odličnosti. Po gospodarskih uspehih, ki jih običajno omogočajo financirana odkritja, nastopi visoka konjunktura. Ljudje so pripravljeni vlagati svoj denar v inovativne projekte in pričakujejo visoke donose. Največkrat to privede do euforije, ker ponudba finančnih vlaganj presega potrebe po njem in padajoči donosi povzročijo paniko med vlagatelji. V tem procesu je finančna industrija zadnjih trideset let v veliki meri pospeševala ustvarjanje fiktivnih vrednosti finančnih naložb z namenom, da bi obdržala vlagatelje in jih prepričala v varnost nadaljnjega vlaganja. Preko vseh meja je povečevala dobičkonosnost in delež v dodani vrednosti naložb, pospeševala zaposlovanje v finančnih organizacijah, predvsem zaposlovanje matematikov, fizikov in podobnih poklicev, ter za opravičevanje visokih navideznih dobičkov neprestano »izumljala« nove finančne produkte. Na finančnem trgu so v zadnjih letih prevladovala ponudbe za zamenjave vrednostnih papirjev, terminske pogodbe, opcije, zavarovanja kreditnega tveganja, listinjenje in podobni produkti, ki jih večina, predvsem dobro nepoučenih vlagateljev, niti ni razumela. Finančna industrija je to lahko počela predvsem zato, ker svojih nalog ni v skladu s svojim poslanstvom opravljalo vrsto drugih dejavnosti, kot so računovodstvo, zavarovalništvo, vrednotenje premoženja in seveda nadzor. Posledice za investitorje so težke, drage in tragične. Poslovanje finančne industrije je nepregledno, ponudba njihovih produktov vedno manj razumljiva, informacije nezanesljive in vlaganja tvegana zaradi nestabilnosti finančnega trga. V Sloveniji so se ti pojavi pokazali v manjšem obsegu in zato tudi kriza ni tako usodna. V prihodnje bi morali pravočasno reagirati na ekscese v finančni industriji, ki jih zaznavamo v pretiranem naraščanju kreditov, neutemeljenem pričakovanju visokih donosov in naraščanju cen. Odpraviti bi morali v prvi vrsti neustrezen nadzor tako mednarodnih finančnih institucij kot tudi nacionalnih bank. Investitorji bi se morali v večji meri odločati na podlagi bonitet, ocenjevanja tveganj in realnega vrednotenja, svoj del nalog pa bi morale opravljati tudi države. Nenazadnje je pomembna vsaka aktivnost, ki opozarja na nujnost zagotavljanja stabilnosti finančnega trga in s tem odličnosti v financah.

Odličnost gospodarskih družb

Pot v odličnost družbe Trimo je na Forumu predstavila direktorica Tatjana Fink, MBA. Kot prvo je poudarila, da se Trimo ponaša z vsemi najpomembnejšimi mednarodnimi in domačimi priznanji za odličnost predvsem zato, ker posluje inovativno, uporablja sodobna in preskušena orodja voditeljstva, nenehno izobražuje zaposlene, skrbno analizira dosežke in nenehno neguje ter razvija ustvarjalne odnose z

okoljem, še posebno z dobavitelji. Odgovornost vodij za ohranjanje in razvoj odličnosti se izkazuje v njihovih delovnih nalogah, med katere prištevajo tudi razvijanje poslanstva, vizije, vrednot in etike ter zagotavljanje zglede kulturne odličnosti. Med cilji organizacijske kulture družbe posebej poudarjajo ustvarjanje vzdušja sodelovanja, poslovanje po najvišjih etičnih standardih, možnosti za profesionalno in osebno rast zaposlenih, pozitivno razmišljanje, spoštovanje dogovorov, ponos družbe in podobno. Njihove vrednote so tudi osebna odgovornost za uspeh družbe, varčnost, izpolnitev dogovorjenega, vztrajnost in disciplina. Izdelke tržijo pod lastno blagovno znamko v 54 državah sveta. Pri tem so ključni dejavnik visoko motivirani in lojalni zaposleni z osebnimi vrednotami in cilji, skladnimi z vrednotami in kulturo družbe.

Tudi družba Krka, tovarna zdravil, ima svojo razvojno pot v odličnost, ki jo je na Forumu predstavila članica uprave Zvezdana Bajc. Svoje poslanstvo Krka izraža z motom Živeti zdravo življenje, svojo vizijo oblikuje z utrjevanjem položaja med vodilnimi farmacevtskimi generičnimi družbami in med svoje vrednote vključuje hitrost ter fleksibilnost, partnerstvo in zaupanje, kreativnost in učinkovitost. Na pot odličnosti jo je pripeljalo nenehno širjenje prodaje na tuja tržišča, prilagajanje izredno dinamičnemu okolju farmacevtske industrije, pravočasno zaznavanje potreb po spremembah ter preoblikovanje v delniško družbo in s tem povezana pričakovanja delničarjev. V pripravi in izvedbi sprememb ter v vključevanju zaposlenih v ta proces intenzivno sodelujejo vodje na vseh ravneh vodenja. Spremembe večinoma uresničujejo projektno, temu pa prilagajajo tudi načrtovanje, nadzor in merjenje uspešnosti uresničenih sprememb. V Strategiji do leta 2012 je napisala, da je poslovna odličnost ena od njenih strateških usmeritev, ki se bo uresničevala tako v skupini Krka kot v njenih organizacijskih delih. Ker pa so odličnost predvsem ljudje, si že vsa leta obstoja prizadeva zagotoviti v družbi vzgojen kader, razvija sistem razvoja kadrov in jih usmerja v kariero. Osnova za usklajevanje posameznikovih ciljev, projektnih timov in organizacijskih enot je letni poslovni načrt, v katerem vodje oblikujejo strateške in operativne cilje ter za njihovo uresničevanje izdelujejo operativne načrte nalog. Na letnem pogovoru vodja in sodelavec analizirata dosežke in posodabljata cilje. Podobni so postopki v organizacijskih enotah in timih. Stimulativno deluje izbor naj sodelavca in naj vodje kot tudi priznanje za najboljši koristni predlog z najvišjo gospodarsko koristjo. V Krki ocenjujejo, da na poti k poslovnemu uspehom in k odličnosti potrebujejo znanje in srečo. V zadnjih desetih letih so v tej simbiozi prodali 2,7-krat več, povečali čisti dobiček za 6,3-krat in povečali število zaposlenih za 2,4-krat. Odličnost za njih pomeni zavestno odločitev, da vsakodnevno delujejo odlično in da vsak, tudi najmanjši korak naredijo čim boljše. Na poti v odličnost mora vsak posameznik prepoznati svojo vlogo ter možnost potrjevanja lastnih sposobnosti in lastne odličnosti., v vlogi vodje pa mora vsak navduševati za odličnost tudi z lastnim zgledom.

Organizacije po vsem svetu ocenjujejo odličnost kot svojo konkurenčno prednost in jo zato nenehno izboljšujejo. Predsednik Mercy Health Systema, ki je svojo socialno zdravstveno organizacijo na Forumu imenitno predstavil, je kakovost in odličnosti postavil na prioritarno mesto v svoji družbi. Odličnost ponudbe, njene izvedbe in

okolja delovnega procesa so povezane in se medsebojno dopolnjujejo oziroma spodbujajo. Odličnost njihove ponudbe je v njeni kompleksnosti in popolnosti, saj je prilagojena celotni strukturi prebivalstva. Odlične storitve nudijo dojenčkom, aktivni generaciji in starostnikom, njihova kompleksnost pa se ne omejuje le na zdravstvo, temveč je razširjena tudi na sprostitve, rekreacijo, počitek in celo misijon. Storitve opravljajo samo strokovno usposobljeni, odlični praktiki in visoko stimulirani zaposleni v kakovostnem naravnem okolju. Razvoj partnerstva in sodelovanja v okolju in z različnimi dejavnostmi pa omogoča oblikovanje cene, sprejemljive za uporabnike. Pomembno je, da odličnost zagotavljajo dolgoročno z oblikovanjem kulture družbe, ki se nenehno izboljšuje.

Odličnost organizacijskega razvoja in informacij

Raziskovalno področje prof. dr. Štefana Ivanka je predvsem organizacija in menedžment in tu zaznava od osemdesetih let prejšnjega stoletja dalje bistveno spremenjene razmere dela in poslovanja, zlasti se je povečalo povpraševanje, pospešil se je razvoj visokih tehnologij in prišlo je do prave eksplozije inovacij. Družbe so se morale organizirati fleksibilno, da bi dosegle organizacijsko odličnost in s tem organizacijsko uspešnost in učinkovitost. Za nastajanje novega ekonomskega reda pod vplivom uporabe visokih tehnologij je značilna hitra izmenjava idej, informacij in odnosov ter izjemna povezanost. Čeprav cilji ostajajo enaki, se organizacija in organiziranost bistveno spreminjata, se prilagajata nestabilnosti okolja, spreminjata obnašanje družb in upoštevata politične in družbene danosti. Spremembe in priložnosti, ki nas čakajo v prihodnje, so predvsem naraščanje prebivalstva, ki bo živelo v treh regijah: v razvitem svetu, v svetu z uravnoteženimi potrebami prebivalstva z razpoložljivimi viri ter v svetu slabšega ekonomskega položaja. Izvzeti sta Kitajska in Indija. Med temi svetovi bodo velike gospodarske in kulturne razlike, ki bodo ustvarjale napetosti in vplivale na razvoj mest. Nadaljeval se bo trend svetovne delitve dela, vedno pomembnejše bo izobraževanje in znanje, vse večja bo mobilnost vrhunskih strokovnjakov, nastajala bodo podjetja vrhunske konkurenčnosti. Organizacijska odličnost je vezana na izredno dobro, privlačno in kakovostno. Pogoj za njeno doseganje so odlični zaposleni, ki imajo domišljijo, obvladujejo dialog in si želijo sprememb. V učeči se družbi je pomembno osebno mojstrstvo, ki se izkazuje v oblikovanju osebne vizije, osredotočenju energije, razvoju potrpežljivosti in objektivnem obravnavanju realnosti. Osebno odličnost odlikujejo vizije, ustvarjalne tenzije in zavezanost resnici. Nova organizacijska paradigma poudarja pomen učenja, hitrosti, prilagodljivosti, inovacij in povezav prek meja organizacij, odstranjevanje birokratskih ovir, posplošenje organizacijske strukture in razširitev kontrolnega razpona. V ospredju zanimanja so sposobnost skupinskega razmišljanja, sposobnost pritegniti zaposlene, postati brezmejna organizacija, oblikovati se za hitre in nenehne spremembe ter obvladovati hitro učenje. Formalno znanje dopolnjuje tiho znanje, izkušnje zaposlenih, kar je intelektualni kapital organizacije, sestavljen iz človeškega kapitala in strukturnega kapitala. Človeški kapital je vse, kar je posameznik sposoben narediti in prispevati za svojo organizacijo, je prosto gibljiv in ga iz organizacije izžene nepravilno ravnanje z zaposlenimi. Strukturni kapital je

vrednost, ki ostane organizaciji, ko jo zapusti človeški kapital, nastaja v daljšem časovnem obdobju, ustvari ga človeški kapital, vendar je v lasti organizacije. Sem prištevamo tudi organizacijski kapital in strukturo organizacije. Glavna podmena organizacijske odličnosti je učinkovita in ciljno naravnana izraba znanja in sposobnosti zaposlenih in uporabi intelektualnega kapitala organizacije. To pa bodo le odlične organizacije, ne le odlične z lokalnega in regionalnega vidika, temveč z vidika univerzalne odličnosti.

Odgovor na vprašanje, zakaj omogočati odprto inoviranje in ustvarjati s tem povezane žive laboratorije, je na Forumu iskal prof. dr. Jože Gričar. Osrednja ideja odprtega inoviranja je v tem, da morajo gospodarske družbe kupovati ali zakupovati inovacije, ki jih potrebujejo, oziroma prodajati na trg tiste, ki jih ne potrebujejo. V teh procesih se znanje nenehno izmenjuje in dopolnjuje, nima lastnosti zaprtosti in podjetje, zato ni odvisno samo od lastnega znanja. Odprto inoviranje se nanaša na inoviranje uporabnikov, na komunikativno inoviranje in na distribuirano inoviranje. Model odprtega inoviranja izhaja iz spoznanja, da enostavnega in hitrega komuniciranja inovatorjev ni možno ustaviti in je zato iskati možnosti za uporabo njegovih prednosti. Odprto inoviranje je poslovni model, ki določa, katere zunanje informacije prenesti v organizacijo in katere notranje informacije spraviti iz organizacije. Inoviranje postaja samostojnejše, se demokratizira in odpira k uporabniku, njegovim željam in potrebam. Ker proces pripomore k blagostanju, ga država ne bi smela ovirati s predpisi. Praksa nakazuje, da državna regulativa, ki na bi ščitila intelektualno lastnino, dosega ravno obratne učinke, ker ni koristna za posameznike, pač pa v največji meri za organizacije. Posamezniki pogosto naredijo nove prototipe s prilagoditvijo obstoječih proizvodov skladno s svojimi željami, predpisi pa jim običajno to prepovedujejo in zato bi morala biti politika inoviranja nevtralna. Pri odprtih inovacijah na področju računalništva že delujejo inovacijske skupnosti, ki jo obstoječa državna regulativa, usmerjena v zaščito podjetij, ne more več ovirati. Okolje, v katerem se povezujejo raziskovalci, razvijalci in uporabniki, da bi kot soustvarjalci razvili izdelek, storitev ali rešitev skladno s potrebami uporabnikov se danes označuje kot živi laboratorij. V njem je potrebno pojmovati problematiko multidisciplinarno z več vidikov: s tehnološkega, z ekonomskega, organizacijskega, s sociološkega, pravnega in drugih. Živi laboratoriji, ki jih je v EU že 51, medsebojno sodelujejo tako posamezniki kot organizacije in so močan vir celostnih rešitev, še posebno v primeru, ko se živi laboratorij organizira na državni ravni, kot so e-zdravje, e-vključenost in podobna.

Osebna odličnost

Po ugotovitvah docenta dr. Borisa Bukovca je gibal celotnega napredka tesno povezano s človekom in njegovo željo po boljšem, prijetnejšem, udobnejšem, varnejšem, srečnejšem in uspešnejšem življenju. Posameznik ima lastno videnje načina in ciljev življenja, oblikuje si svoja merila, vrednote, osebno filozofijo, pogled na življenje in dogodke. Svojevstveno tudi pojmuje ter ocenjuje dogodke, stvari in pojme. Kakovostno živeti pomeni pravočasno opravljati prave stvari in pravilen način v smislu uresničevanja pričakovanega. Toda vsak posameznik le sam ve, katere stvari so zanj prave v danem

okolju, zato lahko o njih le sam odloča. Ker pa je človeštvo množica posameznikov, je uspešnost posameznikovega preživetja identična širši populaciji oziroma se vzajemno prepletajo uspešnost posameznika, organizacije in civilizacije. Proučevanje nakazuje, da življenje temelji na mutaciji, vzpostavljanju omrežij in simbiozi, vidik življenja definira kot proces spoznavanja in učenja, ki sovpada s samoobnovo in samorazvojem. Če hočemo izboljšati kakovost življenja, moramo izboljšati kakovost procesa spoznavanja, učenja, kar velja na osebni in organizacijski ravni. Pot kakovosti življenja se začneja z iskanjem odličnosti znotraj vsakega posameznika in osebna odličnost posameznika je pogoj za organizacijsko odličnost. S kritično maso osebno odličnih posameznikov prihaja do prehoda kvantitete v kvaliteto in torej do civilizacijske odličnosti.

Zgodovina kot učiteljica univerzalne odličnosti

Akademik dr. Jože Toporišič ugotavlja, da smo na področju jezikoslovja Slovenci dosegli odličnost in da je na tem področju delovalo več odličnikov. Adam Bohorič je prvi od njih, saj je leta 1584 napisal prvo slovensko slovnico, s katero je po mnenju Jerneja Kopitarja slovenščina dosegla svojo popolnost, kot jo funkcijsko bolj razviti in dalj časa obstajajoči jeziki niso. Malo manj kot dvesto let pozneje je drugo slovensko slovnico napisal Marko Pohlin in jo imenoval Krainsko gramatiko. Opozarjal je Slovence, naj se ne sramujejo svojega jezika. Prizadeval si je za slovensko jezikoslovno terminologijo, slovenščino je razlagal etimološko, sestavil je slovar slovenskega jezika in bil pišec zvrstno različnih funkcijskih besedil. Prvi je predlagal evropsko nenemško rabo sičnikov s, z in c in ugotovil, da ima slovenščina osem samoglasnikov, torej dvojni e in o. Oče slovenske znanstvene slovnice je Jernej Kopitar. V svoji *Grammatik der slawischen Sprache in Krain* je utrdil tudi slovensko glasoslovje knjižnega jezika in njegovo oblikoslovje in si prizadeval za sistemskost slovenskega ter sploh slovanskega črkovja. Svetovno slavo je dosegel s svojimi vseslovanskimi in tudi nekaterimi neslovanskimi jeziki Franc Miklošič, profesor primerjalnega slovanskega jezikoslovja na dunajski univerzi. Leta 1851 je izdal svojo primerjalno slovnico in napisal še 34 samostojnih knjig ter več monografij, razprav in podobnih del o jezikoslovju. Stanislav Škrabec je znamenit zlasti po delih za glasovno podobo slovenskega knjižnega jezika v pisavi in govoru, Maks Pleteršnik po svojem slovensko-nemškem in nemško-slovenskem slovarju ter Fran Ramovš po svoji *Historični gramatiki slovenskega jezika*, Kratki zgodovini slovenskega jezika, razpravah in člankih ter Slovenskem pravopisu. Anton Breznik je svojo odličnost izkazal v Slovenskem pravopisu ter v jezikovnih razpravah predvsem o tonemskem naglasu. Mlajša generacija slovenistov po letu 1962 je prevzela predvsem skrb za izdajo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, ki je leta 2001 tudi izšel.

Dr. Stane Granda razume univerzalno odličnost kot občečloveško, neodvisno od socialnega in nacionalnega porekla posameznika. Vsi sistemi, ki so podcenjevali posameznikov pomen, njegove enkratnosti, so končali na smetišču zgodovine. Posameznikova iznajdljivost za čim lažje in boljše preživetje je bila neomejena v preteklosti in je še vedno. Svoj položaj si naše podeželje lahko vedno izboljša, zadnja leta na primer na Dolenjskem s povečanjem drobne turistične ponudbe

in z njo pospeševanje prodaje vin, kranjskih klobas, potic ter drugih dobrot. Manjka nam tisti ponos, ki iz spoštovanja do preteklosti ne pusti sedanjosti, da uničuje dokaze njene nekdanje odličnosti. Zlasti to velja za dosežke nekdanje vaške arhitekture, prazne šole, župnišča, gradove in podobne objekte, ki bi z malo truda lahko ponujali nova delovna mesta. Problem spoznanja in izrabe odličnosti je predvsem stvar našega časa in trenutka, naših intelektualnih sposobnosti in osebne kulture. Tako na primer niso izkoriščene prednosti, ki jih Novemu mestu nudijo odlična arheološka odkritja in rimske izkopenine, kot da bi se Slovenci sramovali svoje pretekle odličnosti. Imamo svoje posebnosti, ki so v tem, da smo skoraj poldrugo tisočletje živeli v družbenih in političnih sistemih, kjer smo bili po jezikovni kulturi manjšina. Brez nekega osrednjega organa smo zmogli ne le obdržati jezik, ampak tudi razviti svojo kulturo, ne da bi imeli institucijo, ki bi skrbela za naš kulturni razvoj. Bodimo torej odgovorni do sedanjosti in prihodnosti, spodbujajmo duha individualne svobode, ki pa jo morata omejevati enaka pravica drugih ter odgovornost do sodržavljanov, sonarodnjakov in okolja.

Razveseljivo je dejstvo, da Forum danes že združuje večino tistih ljudi, ki so zazrti v prihodnost, v nenehno izboljševanje kakovosti življenja in dela ter zagotavljanje trajnostnega razvoja v Sloveniji kot v svetu. Iz tega razloga ne preseneča, da se ob svoji dvajsetletnici Forum nadgrajuje z oblikovanjem otoške strategije univerzalne odličnosti in mojstrstva kot dejavnika vedno odličnejšega sožitja držav, narodov in različnih kultur, brez rožljanja z orožjem, brez terorja, groženj, podtikanj in žalitev. Strategija po zamisli dr. Janeza Gabrijelčiča išče nov vzorec razmišljanja in delovanja, ki bo temeljil na tvornem dolgoročnem povezovanju in sodelovanju med državami in narodi ter bogati naša življenja in dela. Splošni cilji v strategiji so stalno izboljševanje celovite osebne odličnosti in odličnosti okolja, da bi obogatili naše odnose in skupaj gradili strpno kulturo odnosov, dosegli uspešnost in uveljavili pozitivne vrednote. Forum bo spodbujal poglobljanje znanja, ki je tesno povezano z medsebojnim spoštovanjem, s solidarnostjo, ki vodi k zadovoljstvu ter veselju do življenja in dela. Med številnimi posebnimi cilji so poudarjeni zlasti prizadevanja za večjo tolerantnost, gradnja skupne identitete svetovljanstva, razvoj zdrave družbe, omejevanje potrošništva, odločanje s soglasjem in izgradnja skupnega etičnega sistema. Tudi v prihodnje bo Forum iskal sinergijo v ekonomiji, kulturi ter drugih dejavnostih. Univerzalno odličnost bo sprejemal kot nadgradnjo in simbiozo dosedanjih znanj o skupno dobrem, humanem in trajnostnem razvoju, vzajemnem spoštovanju, povezovanju, sodelovanju ter združevanju.

Na Forumu Otočec zamisli ne obstanejo na načelni ravni, pač pa se ob pravem času in izpolnjenih pogojih ukoreninijo v vsakdanjem življenju. Dolgoletni udeleženci Forumu so si dobro zapomnili opozorila prof. dr. Ivana Turka o nujnosti osebne odličnosti kot lastnosti, ki človeku pomaga sprejemati vsestransko pretehtane in za večino koristne odločitve v daljšem časovnem obdobju. Taki ljudje bistveno pripomorejo k odličnosti izdelkov in storitev, ki jih organizacije ponujajo na trgu, da ti ne poslabšujejo kakovost življenja, ne škodujejo naravi in ne zmanjšujejo blaginje. Daleč od tega, da bi si Forum lastil zasluge za gospodarsko razvitost naše pokrajine, poudarimo pa lah-

ko, da so vsi gospodarstveniki v njej redni, vsakoletni udeleženci in snovalci Foruma, in nikakor ne gre uspeh pripisati le preteklosti ali tržni slučajnosti. Ljudje, ki danes vodijo in upravljajo gospodarstvo v pokrajini, so med najuglednejšimi v državi in v svoji dejavnosti po svetu, pozitivno vplivajo na okolje in dajejo zgled tistim, ki prihajajo za njimi. Njihova ključna vrednota je odgovorno ponašanje tako do tistih, ki jim delo omogočajo, kot tudi do tistih, ki uporabljajo sadove njihovega dela v državi ali na globalnih trgih.

Ni malo udeležencev, ki so kot način življenja sprejeli sožitje ekonomije in kulture ter spoznali to sožitje kot priložnost za uspešnejši materialni razvoj, oblikovanje vizije odlične organizacije in odličnega osebnega ponašanja. Organizacijska kultura v pokrajini se nenehno izboljšuje tako pri delu kot bivanju, odnosu do narave pa tudi v donacijah in sponzoriranju kakovostne kulturne produkcije. Pokrajina, še zlasti njeno gospodarstvo in kultura, pogojujejo na marsikaterem področju razvojno uspešno Slovenijo na trgih Evropske unije, Amerike in Azije ne glede na njeno geografsko majhnost, ki se v duhu otoškega Foruma ocenjuje kot njena še neizkoriščena priložnost.

Naj nenazadnje kot uspeh Foruma omenimo še odličnost in mojstrstvo kot preproste majhne korake k učinkovitemu delu in boljšemu življenju vsakega posameznika in družbe kot celote. Forum si je vedno postavljaj visoke cilje, med drugimi tudi, da bi ideje odličnosti in mojstrstva povzele vse zvrsti prebivalstva doma in po svetu, tudi tiste, ki ne zmorejo velikih dejanj. Odlični smo lahko vsi, vsak dan, pri vsakem dejanju. Ne potrebujemo znatna materialna sredstva, da to uresničujemo, biti moramo le strpni do drugače mislečih, skrbeti za okolje, se izogibati potrošništvu in uživati v dobrotah, ki jih pridobimo v simbiozi z naravo.

Svojo pripadnost idejam Foruma so s svojo prisotnostjo tudi letos izkazali številni ugledni gostje, kot so odposlanec predsednika Slovenije, veleposlaniki Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske, Zvezne republike Nemčije, Indije in Arabske republike Egipta, minister za gospodarstvo Republike Slovenije, predsednik Slovenske fundacije za poslovno odličnost, župan Mestne občine Novo mesto, škof msgr. Andrej Glavan, odgovorni urednik Financ Peter Frankl, predsednik uprave Krke – tovarne zdravil, direktor podjetja Riko, predsednik uprave Iskra Avtoelektrika, predsednik uprave Tovarne posebnih vozil, Filip Dobranič, dr. Tatjana Gazvoda, Mojca Špec Potočar, Franci Bratkovič, Tone Horvat, Bojan Tomšič in Slobodan Jovič.

Posebno čast pa je Forumu s svojimi idejami in pobudami izkazala dr. Lučka Kajfež Bogataj, redna profesorica Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Poudarila je velike probleme, ki jih prinaša moderna doba, kot so naraščanje števila prebivalcev, večja poraba energije in spremembe v naravi. Ne moremo ovirati Kitajske v prizadevanjih, da nas v svojem razvoju dohiti, lahko pa se z njo sporazumemo, da bomo v tridesetih letih imeli vsi skupaj na prebivalca enak obseg izpusta, 5 ton škodljivih plinov. Skrb za okolje mora biti porazdeljena na vse prebivalstvo, ki bo moralo spremeniti svoj življenjski stil, se odvracati od pretiranega potrošništva in poskrbeti za svetovno organizacijo, ki bo pristojna za ukrepanje v primerih, ko določen del prebivalstva ne bo spoštoval dogovorjene okoljske norme. Povsod po svetu je nujno hitreje izobraževati ženske predvsem zato, da bo postalo obvladljivo

naraščanje števila prebivalcev, saj je znano, da ima nepismena mati osem, mati, ki zna brati šest, in šolana mati dva otroka. Velik uspeh človeštva za obvladovanje naraščanja prebivalstva bi bilo možno doseči že v petnajstih letih. Tudi visoka kupna moč določenega dela prebivalstva na več načinov dodatno obremenjuje naravo, zlasti z odpadki. Naravo moramo varovati in se bati posledic, ki jih lahko povzroča nepravilen človekov odnos do nje, toda to problematiko lahko človek obvladuje, če se jo zaveda in je dovolj poučen, da spreminja svoje obnašanje, je ob koncu pogovora za okroglo mizo poudarila dr. Lučka Kajfež Bogataj.

Mineva dvajset let, od kar je Janez Gabrijelčič v pisarni takratne predsednice Društva ekonomistov, analiziral razmere in razvil idejo o tradicionalnem ter ustvarjalnem druženju ekonomistov ter gospodarstvenikov. Odzivnost kot tudi dvajsetletni obstoj dokazuje, da je bil Forum potreben, nujen in koristen. Ob jubileju se nehote utrne misel o njegovi prihodnosti, viziji in ciljih, ki jim bo sledil, o kulturnem bogastvu ljudi, ki ga bodo oblikovali. V vseh časih in v vsaki situaciji je dobrodošlo izmenjavanje mnenj, še posebej je posvet pomembnem v demokraciji, zato verjamemo, da bo Forum kot prostor za izmenjavo mnenj še dolgo opravljal svojo nalogo v zadovoljstvo in pomoč ljudem, "ki dobro v srcu mislijo"*.

* France Prešeren: Zdravljica

Utemeljitev za podelitev Velike nagrade odličnosti in mojstrstva za leto 2008

spoštovanemu gospodu Borisu Pahorju, velikemu pisatelju, velikemu Slovencu, velikemu svetovljanu ter promotorju univerzalne odličnosti in mojstrstva

Odličnost je nekaj izven znanega spektra dogajanja, kar je drugi izraz za to, da je nekaj iznad, nekaj nadpovprečnega. Je virtuoznost v glasbi, izjemnost v literarnem ustvarjanju, iskanje smisla in izpolnjevanja življenjskega poslanstva z nenehnim udejstvovanjem za najvišje vrednote humanosti. Do odličnosti pridemo, če ustvarjalno povežemo roke, glavo in srce. V tem povezovanju se rodijo iskricice, ki velikokrat pomenijo nekaj velikega, pomembnega, občudujočega. Pri gospodu Borisu Pahorju se je to enkratno uresničilo. Njegove zlate roke so napisale knjige, ki ne bodo nikoli pozabljene. Njegov razum je deloval ostro, inovativno, odločno in pogumno, ko je bilo najbolj potrebno. Predvsem pa je bilo njegovo srce tako za pravice njegovih primorskih rojakov, kot tudi za univerzalno pravičnost na mednarodnih poldnevnikih in vzporednikih.

Odličnost lahko razumemo kot posebno razsežnost v človekovem razvoju, ki je kot možnost dana vsakomur, razvije pa jo le malokdo. Razumemo jo lahko kot nov korak za izboljšanje našega dela in življenja nasploh. Kot novo stopnjo v našem razmišljanju, ki naj vodi k udejanjanju nečesa, kar nas izpolnjuje, kar nas razveseljuje in dela radostne. Vse to je utelešeno v našem nagrajencu. Gospod Boris Pahor je uveljavljeni pisatelj, ki dobro pozna vse skrivnosti slovenske pisane besede, pozna pa tudi svetovne tokove. Je pronicljiv poznavalec človeške duše, posebej slovenske. Zlasti pa je potrebno poudariti,

da je predstavnik dragocene slovenske prisotnosti na Mediteranu. Lahko ga primerjamo z velikanom, ki smo mu namenili celo letošnje leto – Primožem Trubarjem. Ni se ustrašil tega, da hoče svojim ljubim Slovincem dati prvo knjigo, pa čeprav so bile razmere vse prej kot prijazne. S titanskim pogumom in vizijo Prometeja je hotel svoj narod narediti kulturnen, moderen, povezan s knjigo z drugimi narodi in hotenji. Lahko ga primerjamo tudi s prvim dobitnikom Velike nagrade odličnosti in mojstrstva spoštovanim Leonom Štukljem. Od rane mladosti pa do častitljive starosti je prikazoval in dokazoval svetu, kaj zmore slovenski rod. Predvsem pa je Boris Pahor še nekaj več. Je izjemna osebnost, ki tvorno deluje med nami in vpliva na nas, da iščemo pravo pot na pravi način. Je skratka naš Boris Pahor.

Podelitev letošnje Velike nagrade odličnosti in mojstrstva gospodu Borisu Pahorju se lepo povezuje z letošnjo temo »Univerzalna odličnost kot nova paradigma sodelovanja med narodi in motivacija za zdravo življenje in uspešno delo.« Spoštovani nagrajenec je namreč vrhunski predstavnik uveljavljanja Slovenije in njene odličnosti v mednarodnih okvirih. Je pa tudi človek z vizijami o nujnosti in potrebnosti mednarodnih povezav in sodelovanja. Prepričani smo, da Boris Pahor zasluži to visoko nagrado. S svojim literarnim opusom in svojimi človeškimi vrednotami, lastnostmi in akcijami je dosegel, da je njegova umetnost znana po vsem svetu in da ima vse parametre odličnosti. Zlasti pa cenimo njegovo stališče, da smo tudi Slovenci sposobni imeti literaturo, ki je globalna, univerzalna, uspešna ... K temu pa največ prispeva prav sam. Svoje literarne, strokovne in znanstvene moči seveda najprej namenja rasti in trajnostnemu razvoju ter napredku svoje Primorske. Vedno pa se trudi pomagati tudi svojemu ožjemu in širšemu okolju. Osebno odgovornost za dobrobit svojega naroda tako povezuje z odgovornostjo za univerzalno strpnost in povezovanje. In prav v tem vidimo širino ter vrednost našega letošnjega nagrajenca, ki razmišlja in deluje pogumno, odkrito, dosledno in vztrajno za svoje, narodove in univerzalne cilje. Globok poklon in srčne čestitke še enkrat gospodu Borisu Pahorju, našemu enkratnemu pisatelju, velikemu promotorju Slovenije v svetu, svetovljanu in velikemu človeku.

Forum odličnosti in mojstrstva Otočec 2008

Podelitev nagrade Društva ekonomistov Dolenjske in Bele krajine Zavodu republike Slovenije za zaposlovanje, Območni enoti Novo mesto

O odličnosti neke države, družbe ali gospodarstva ni mogoče govoriti, če niso pri tem prisotna razmišljanja in konkretni ukrepi za polno zaposlenost, kot tudi napor za ustvarjanje novih delovnih mest. Zato smo organizatorji, skupaj s strokovnjaki različnih področij, na vseh dvajsetih Forumih odličnosti in mojstrstva iskali možnosti, kako spodbujati organizacije in podjetja k razvoju in inovativnosti, saj je znano, da to prinaša nova delovna mesta. Veseli smo, da bomo danes podelili prestižno nagrado za prizadevanje po ustvarjanje novih delovnih mest in pogojev za polno zaposlenost v letu 2007 Zavodu republike Slovenije, Območni enoti Novo mesto. Omenjena organizacija je znala na visoki ravni prisluhniti in udeležati notranje bistvo vsake regije po

rasti, napredku in povezovanju.

Področje dela, ki ga pokriva Zavod za zaposlovanje, Območna enota Novo mesto, je po svoji naravi zelo kompleksno: pokriva tako zaposlovanje oziroma posredovanje dela in zaposlitve, poklicno svetovanje, kot tudi izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja in zagotavljanja pravic iz zavarovanja za primer brezposelnosti, ki izhajajo iz minulega dela. Učinkovitost dela Zavoda je v ozki povezanosti z gospodarskimi razmerami na Dolenjskem in Beli krajini. Zavod je v skladu s svojimi strategijami v najboljši možni meri zagotavljal take storitve, ki so omogočile pridobivanje potrebnega in ustreznega kadra. Pri svojem delu daje prednost partnerskemu odnosu z delodajalci s ciljem, da je vpliv birokratskih ovir čim manjši. Zaposleni na Zavodu pri svojem delu zasledujejo postavljene cilje tako, da so njihove storitve učinkovite in opravljene v sprejemljivih rokih. To potrjujejo tudi rezultati vsakoletne ankete delodajalcev, prav tako pa tudi občasna anketiranja registriranih brezposelnih oseb, ki so izražena z nadpovprečnimi ocenami.

Regija se je soočila z največjo brezposelnostjo sredi devetdesetih let, ko je bilo število registriranih brezposelnih oseb okoli 6600. Od leta 1996 dalje je trend števila registriranih brezposelnih oseb v stalnem upadanju in po zadnjem merjenju znaša 2900 oseb. V tem obdobju je Zavod obravnaval 43.019 registriranih brezposelnih oseb, v zaposlitve pa je bilo vključenih 26.293 oseb, kar predstavlja le del storitev, ki jih Zavod izvaja v okviru svoje dejavnosti. Zavod krije v povprečju 30 do 40 % realiziranih zaposlitev na letni ravni, kjer so vključene registrirane brezposelne osebe tudi iz sosednjih regij, delno pa tudi z izdajo delavnih dovoljenj za zaposlitev tujcev. Značilno za dolenjsko regijo je, da stopnja brezposelnosti ni nikoli presegla republiškega povprečja. Stopnja za mesec marec 2008 je v omenjeni regiji znašala 5,6 %, v Republiki Sloveniji pa 6,9 %.

Za dosežene dosedanje rezultate na področju polne zaposlenosti in kot spodbudo za nadaljnje delo Zavodu republike Slovenije, Območni enoti Novo mesto in njenemu direktorju gospodu Frančku Smerduju čestitamo in izročamo nagrado, ki jo vsako leto podeljuje Društvo ekonomistov Dolenjske in Bele krajine za izjemne rezultate na področju uveljavljanja polne zaposlenosti.

Janez Knez: PRIMOŽ TRUBAR - GLAVA, akril / platno, 2008, 45 x 38 cm
(z razstave OBRAZI PRIMOŽA TRUBARJA)

Ivan Kastelic

ZGRADITI EIFFLOV STOLP – V BREŽICAH?!

Seveda je vprašanje retorično, torej simbolično in izzivalno. Za naslov!

Spodbuja razmislek o tem, kako Brežice in podobna slovenska mesteca (tujci Brežice opredelijo kot »vaša vas«) spremeniti v mestece z zaslužkom - od turizma. Pred tem pa bo treba doreči, da Brežičani to v resnici hočejo. Da se bodo strokovno in vztrajno lotili dela. Pa še, da bodo (bolj ali manj) sprejeli vse, kar jim bo prineslo delo in življenje v turističnem kraju. Tudi težave, kot so turisti – ponočnjaki, delo ponoči ali ob svetkih in petkih, nenehen vrvež, hrup, gneča, draginja ter pehanje pa primrzneni prijazni nasmeški, poslabšanje lokalnih ekoloških razmer in podobno. Te stvari so prebivalci uveljavljenih turističnih krajev že kar podedovali. Skoraj nemogoče se je namreč odločno in učinkovito boriti proti »smradu kurnika, ki ti nese zlata jajca«.

Vrnimo se k stolpu iz naslova. Velik del uspeha v turizmu je odvisen od zadovoljstva obiskovalcev, gostov. Recimo: »štimung«, ki ga obiskovalcu ponudi okolje je tisto, kar lahko pomaga utrditi pozitivno naravnost turista do njegovega dopustniškega okolja. Omejimo se tule samo na tiste, ki se radi vsako leto vrnejo na isto lokacijo! To pomeni, da je treba pritegniti njihovo pozornost in se vtisniti na zemljevid njihovega počitniškega spomina. To lahko dosežemo z načrtnim, vztrajnim in seveda dragim oglaševanjem. Lahko pa bo naš kraj »proslavilo« nekaj, primerljivega z Eifflovim stolpom. Ugibajmo skupaj! Kaj najprej pride na misel ljudem ob omembi Pariza!? Skoraj vsi prvo pomislijo na Eifflov stolp. Tudi tisti, ki še niso bili v Franciji! Ostalo naštevaje je že stvar okusa: Louvre, Mont Martre, Moulin Rouge, Elizejske poljane, slavolok zmage, francoska

vina, la quinsinne ... Vsekakor je vedno na prvem mestu znameniti Eifflov stolp! Če slučajno še kdo ne ve: postavili so ga ravno zato, da bo tam! Da bo atrakcija in bo privabljal radovedneže. In jim vlekkel denarce iz žepov. Mimogrede: gradnja Eifflovega stolpa je sprožila v Franciji cel kup ugovorov, kritik in protestov. Danes si ne moremo misliti Pariza brez te posebnosti – in brez kolon čakajočih ob njenem vznožju. Pa je v tem istem Parizu toliko drugih znamenitosti in posebnosti, da jih niti turist, deloholik ne utegne pregledati vseh v mesecu dni. To pomeni, da bo tak obiskovalec ves čas svojega obiska spal, jedel in tudi drugače zapravljaj – v Parizu ali njegovi okolici. Ta zaslužek lokalne skupnosti, tudi v okolici muzeja, galerije ali kakšne druge zanimivosti, je praviloma večji in pomembnejši od izplena, ki ga prinaša prodaja vstopnic za ogled razstavnih zbirk. Torej večji promet prinaša (tudi) nova delovna mesta! Enak vzorec razmišljanja, velja za kateri koli turistični center na svetu. Gre pač za dohodkovno povezanost, ki obstaja med muzeji ali drugimi krajevnimi znamenitostmi in lokalnim gospodarstvom.

Eifflov stolp je v našem primeru samo vaba, simbol za razvpito znamenitost, ki bo pritegnila obiskovalce v kraj. O tem bo še tekla beseda, a najprej bi rad pojasnil, zakaj sem prepričan v tovrstno soodvisnost in povezanost.

Moja izkušnja z obiskovalci Posavskega muzeja Brežice pove, da (zlasti tujci) praviloma vedo, kaj hočejo od dopusta in počitnic. Vsekakor pričakujejo ugodno preživljanje časa. A prišli so predvsem po zanimivo doživetje, po nova odkritja, po zabavo, morda po adrenalin. Tako stališče sem najprej opazil pri

italijanskih obiskovalcih muzeja. Ti se dajo večinoma navdušeno voditi po zbirkah. Tudi po dve uri in več se ne naveličajo. Ko je konec pripovedi, njihovega spraševanja in dodatnih zgodb, se skoraj vedno postavi vprašanje: »Kaj bi bilo tod okoli še možno obiskati?« Ne pozabijo dodati še vprašanje o ta pravih, starih gostilnah, z dobro in poceni domačo hrano. Čedalje bližje njihovim navadam so ostali obiskovalci muzeja, vključno z domačimi gosti. Ob takem vprašanju si vedno zaželim, da bi lahko pred ljudmi, polnimi pričakovanja, strelal za cel turistični vodnik zanimivosti.

Kaj pa dejansko imamo? Imamo grad ter stari most čez sotočje Krke in Save. Imamo vodovodni stolp s starim mestnim jedrom, nekdanjo elektrarno, ki obstaja samo še v pripovedih ter »nemško hišo«. V gradu imamo muzej, ki praviloma navduši obiskovalce.

Skušajmo si zamisliti za hip trenutno vzdušje v starem mestnem jedru! Bojim se, da bo turist v mestecu Brežice pogrešal tisto, čemur rečemo prijetno lokalno vzdušje, »štimmung«. Tega ne daje nobena uprava. V ljudeh je ali pa ga ni. Pobrskajmo vsak po svojem spominu in se vprašajmo, kam nas osebno vleče »firbec« na dopust, oziroma na potep (popotovanje). Seveda so osebni okusi različni, a obstajajo neke, recimo jim univerzalno zaželene in iskane »scene«, prizori ali dogajanja. Nekaj, čemur se ne bi odrekel noben počitnikar, popotnik ali turist. Vsak bi si, na primer, rad ogledal največjo znamenitost mesta, v katerega je prišel na daljši ali krajši obisk. Če takšna znamenitost seveda obstaja. Skoraj nihče se ne bi odrekel tudi stikanju po lokalni tržnici. Jasno je, da vsi sanjamo o obisku orientalnega suka ali kako se že (lokalno) reče tistim bazaarjem, noro barvno in drugače pisanim, neverjetno hrupnim, polnim različnih čudes in prepojenim z vsemi vrstami vonjav. Na takih krajih pridejo do izraza lokalni običaji, življenjski slog domačinov, posebneži, posebnosti, kulinarika in cel kup drugih zanimivih ali razburljivih stvari. Obiskovalec lahko na ta način pokuka deželi v lonec, pod odejo, v dušo in še kam. Pa ne le na Bližnjem, Srednjem ali Daljnem vzhodu, v Latinski Ameriki, v Afriki, v Moskvi in še kje! Tudi doma, v naših mestih so lahko tržnice žive,

pisane in bogato založene. Vsak kraj ima svoje čare in vablјivost. Če ima le dežela duha. Problem pa je čedalje bolj prodirajoča globalizacija. Pred kratkim smo bili na najbolj razvpiti »tržnici« za turiste – v Sofiji. V pičle pol ure je ena izmed članic skupine ubesedila vtise. Izrazila je naše skupno mnenje na zelo sočen način: »(piip) Pa kaj, smo prišli sem gledat te (piip) Kitajce?! Njihovo (piip) lahko vidim in kupim na sejmu doma, vsak drugi teden.« Turist išče lokalno, domače blago. Hoče izvirno zgodbo, vsaj drobcen košček dežele za spomin!

Še enkrat: vprašajmo se, česa si sami želimo na dopustniških pohajkovanjih. Za nas vse bom skušal strniti nekakšno podobo, kombinirano iz želja, domišljije in danosti. Najpreprosteje in najkrajše bi brežiško turistično prihodnost opisali kot: mestno jedro, od Save (elektrarniške akumulacije), mimo gradu do »Črna orla« se bo postopoma razvilo v zanimivo dogajališče. Temu lahko nadenemo kakršno koli ime. Vem, da deluje noro in zveni kot pocukrano nakladanje! Ampak od sedanje tržnice, mimo »kos« in »vaserturna«, po gaseci in po (že omenjeni) Cesti prvih borecev bi se moralo vrstiti veliko tega. Samo spomnimo: stojnice, tudi one s hitrimi prigrizki, gostinski lokali, prodajalne tega in onega, tu in tam likovni (ali drugačen) atelje, galerija, naj bo prodajna ali samo razstavna, nekakšen »pajzl« za prodajo in/ali izmenjavo starih znamk, razglednic, frnikol, horoskopskih kamnov, kartic s prerokbami, kakšno kegljišče in balinišče ob gostinskem vrtu, gugalnice ter igrala za otroke in še kaj. Morda kakšna starinarina ali mini »bolšjak«, nekaj kotičkov s prodajo igrač, opreme za šport in rekreacijo, ročnih vezenin, pletenin, drugih oblačil in še in še. Spominek ni samo nekaj, kar služi nabiranju prahu. Lahko je tudi bunda ali športni pripomoček ali posoda, ali karkoli že, kar si si kupil na počitnicah ali izletu. Na takem dogajališču so vedno dobrodošli tudi lokalni kulturniki ali solo glasbeniki, s kovčkom od svojega glasbila ali s klobukom pred nogami. Saj je vsak izmed nas že videl podobne prizore. Ne vem, kaj od vsega tega je uresničljivo in kaj ni. Seveda je vse skupaj stvar samoiniciativnosti in podjetnosti posameznikov. Država

in lokalna skupnost lahko priskočita z olajšavami in z vrsto drugih prijemov ter z infrastrukturo. Vse ostalo pa bo morda šlo zelo počasi, skladno z možnostmi in potrebami.

V resnici bi stvar zelo olajšal in pospešil kakšen Eifflov stolp. Kakršno koli obliko bi mu že dali. Bodimo malo naivno rustikalni: grozd, težak dve toni in pol, z jagodami – separeji, za klopotec z dvigalom in z bifejem ali točilnico in s teraso na vrhu, morda za domiselni spomenik »taberharjem«, Radoslavu Razlagu, Gvidu Srebretu in to še ni konec. Vsaka taka stvar nosi s seboj zanimivo zgodbo. Koliko ljudi ve, da je Razlag spesnil odo »Bodi zdrava domovina« in da je bil Srebre prvi slovenski župan Brežic! Čeprav je govoril nemško tudi doma, je bil zagrižen Slovenec. Še malo domišljije: lokalni prevoz s konjskim tramvajem ali zapravljiščkom, izvirna lokalna jed, razpita tako, kot so danes idrijski žlikrofi z bakalco, blejske kremne rezine ali morda trojanski krofi? Bi poskusili »okronati« in spraviti v denar vsaj bizeljsko ajdovo potico? Namenoma nakladam in pretiravam. Rad bi pač spodbudil tiste, ki zmorejo in znajo, k razmišljanju in iskanju ideje za lokalni Eifflov stolp. Zato naštejmo, kaj še bi si lahko izmislili, skupaj s spremljajočo zgodbo ali legendo. Tudi, če bo treba originalno lokalno jed šele poustvariti tako, kot se to danes počne s kombiniranjem tradicije in novih kulinaričnih spoznanj. Biti mora okusna in treba jo je proslaviti najprej doma potem pa še izven meja. Dalje: če je treba, naročimo nekaj skladb na temo Brežice, okolica, naše posebnosti. Lahko so popevke, narodnozabavne, pop, reperske ali kombinacije. Lahko izhajajo iz ljudskega izročila ali pa nastanejo v celoti na novo. Važna je spevnost, kakovost, vse pa na temo Brežice in kar je vezanega na njih. Lahko naredimo vsakoletni dogodek iz predvajanja (recimo) novokomponirane rockopere o kmečkem puntu 1515 in zatretil stotnika Risa Marka ter požigu utrdbe pa se gremo Historyland. Oživimo srednjeveško življenje vitezov in njihov način usposabljanja, keltske junake ali »patrulje« rimskih legionarjev po mestu, brodarjenje in vodne športe na bodočem jezeru morda si izmislimo in uprizorimo še kak vrhunski turistični dogodek

v letu, razen martinovega. Recimo, da organiziramo kakšno zgodovinsko bitko v kostumih in s kopijami ustreznih orožij ... Vsaj nekaj od tega dodajmo k možnostim ogleda Jovsov, repnic, muzeja lovstva v Dobovi, kovaškega muzeja ali Pletteršnikove hiše na Pišecah, lokalnim vinarjem, kmetijam odprtih vrat in še vrsti drugih možnosti v našem okolju. Preuredimo del grajskih kašč v likovno galerijo in/ali razstavišče. Razstavnega materiala ne bo zmanjkalo! Drugi del kašč pa spremenimo v zabavišni prostor z zgodovinskim ozadjem. Pa pustimo zgodovinskost vsaj za hip ob strani in se pojdemo ekstravaganco. Najemimo odštekane, ampak genialne arhitekto in najdimo investitorje. Naj postavijo čudovito zgradbo. Lahko je odbita, da bo le kaj. Ampak mora vleči, mora postati slavna sama po sebi, mora imeti dušo in vsebino (galerija, razstavišče, parada arhitekture, zgodba o nonšalantni modi ali pohištvu, zavesah in kaj bi še razpredal). Moj prijatelj pravi: »Če bi bila (npr.) Kolizej ali Cukrana v Barceloni, bi ju domiselni in odštekani Katalonci odločno podrli!« Na njuno mesto bi vsadili stavbo – slavno lepoticu. V njej bi postavili super razstavo o nekdanji Cukrani in Kolizeju, ostanek notranjosti in okolico pa bi uporabili za vse, prej našteto in še za kaj več.

Česar koli se bomo že lotili: treba bo vztrajno, temeljito in dolgoročno delati na propagandi. To je velik strošek, brez njega pa ne gre. Prav v teh skupnih projektih, v razvoju in iskanju »zgodovinske scene«, ali kulinarične znamenitosti, v načrtovanju in v usklajevanju, v razpisovanju natečajev (tudi za skladbe), v financiranju propagande, v ustrezni davčni in zaposlovalni zakonodaji in podobnih stvareh, je lahko ključna razvojna vloga lokalne skupnosti ter države. Ostalo je stvar civilne iniciative, združenj in zasebne iznajdljivosti.

Da, marsikdo v Brežicah vidi v muzeju točko kulturnega turizma. To je izvedljivo. Vendar ob ustreznih širitvi ponudbe, od stalnih razstav, preko zadostnega vodniškega kadra, možnosti za kratkočasenje in ponujene znanja. Naj raje pade v pozabo dejstvo, da je muzej v svoji biti strokovna ustanova. Njegove naloge, vezane na raziskovanje in varovanje dediščine, opredeljuje zakonodaja

Ivan Kastelic
ZGRADITI EIFFLOV STOLP – V
BREŽICAH?!

dokaj natančno. Po strokovni opredelitvi je muzej dolžan ščititi muzealije pred škodljivimi vplivi in poškodovanjem. Ta naloga ima prednost celo pred nalogo informiranja, torej dela z obiskovalci. Kljub temu je, po potrebi, muzej odprt za vsako skupino. Za več »muzike« pa bo treba več »penzov«: v razstavnih prostorih, v razstavah, v varovanju, v vodniškem kadru. Tudi o tem je škoda odvečnih besed. Tisti, ki bodo hoteli resno računati na tovrstno vlogo muzeja

(v Brežicah ali kjerkoli drugje), bodo predvideli tudi ustrezno finančno konstrukcijo.

Vedno pa je treba začeti s prvim korakom. Gostje, turisti – popotniki bodo po tem prihajali iz Brežic domov s posnetki ali vtisi vseh vrst in »poročali« svojim znancem o dopustniških dogodivščinah, o zanimivih doživetjih. Brežice lahko postanejo cilj na turističnem zemljevidu – po zaslugi »svojega Eifflovega stolpa«. Kar koli že to bo!

Ivan Kastelic

REZKA ARNUŠ, PIANISTKA BARV

Slikarka, ki ne loči ene tube z barvo od druge, mož pa jo mora podpisati na njene slike, da je podpis dovolj droben

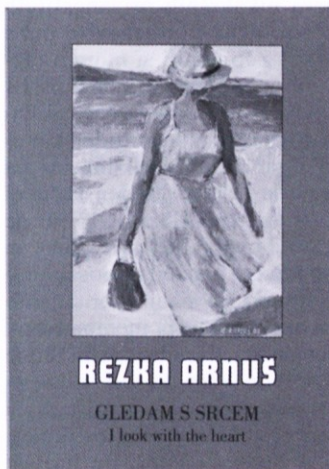
»Najprej se zahvaljujem Bogu za dar, ki mi ga je dal, mojim mentorjem, potem pa moji družini in vam vsem, pa (da ne pozabim) moji Veri in...« Nekako tako, skromno in toplo človeško, se Rezka Arnuš zahvali vsem, ki so ji pomagali, da je prišla do svoje samostojne pregledne slikarske razstave. Po kulturni prireditvi in nagovorih je razstava slik uradno odprta. Slike so nastajale skozi deset let Rezkinega učenja, iskanja, sledenja mentorjem in neutrudnega dela. Kulturno kongresni center v Dolenjskih Toplicah je letošnjega 14. marca kar pokal po šivih. Avtorica Terezija Arnuš (rojena 1953. leta) se je očitno uspešno uveljavila v okolju – z vsem svojim dosedanjim delom in s svojo široko belokranjsko dušo.

Z ženo prideva nekoliko pred pričetkom programa. Avtorica je sicer vznemirjena, a očitno mi hoče nameniti čas, ki ga ima še na voljo: »Pridi, pokazala ti bom razstavo!« Prime me za roko in spotoma že hiti pripovedovati. Rezka ve, da z mojimi očmi ni v redu skoraj nič. Da potrebujem ne le vodenje po neznanem okolju, ampak tudi opise in pojasnila o razstavljenih slikah. Fotografije ali slike ne morem

»obvladati« pod nikakršnimi pogoji. Zato gostiteljica hiti pojasnjevati: »Tule imam tihožitja. Delala sem jih v začetku. Menda večina začne slikati pri tihožitjih... Tole pa je moje Božakovo, moja rojstna vas v Beli krajini. Veliko sem ga slikala in seveda belokranjske narodne noše. Poglej, tule jih imam. Ti verjetno tega ne moreš videti. Na tej podobi ženske v belokranjski noši sem prilepila naše tkaničenje. To je naš vez, z rdečo in/ali modro prejšico na domačem lanenem platnu bele barve. Običajno je na bluzi. Lahko potipaš...« Tipam, pod prsti čutim razpored tkaničenja in si v glavi sestavljam podobo dekleta v noši: »kikla« skoraj do tal in podprta s spodnjim krilom, bluzo, peča, vse v belem... Pomagam si s spominom na že videne podobe teh noš. Rezka pa hiti s pripovedjo: »Silno sem si želela plesati pri folklori, vendar sem morala domov s šolskim avtobusom! Na pobudo moje družine in v svoje lastno zadovoljstvo veliko slikam ta naša dekleta v nošah, ob različnih priložnostih, kot so ples v kolu, dobrodošlica s pogačo, gostoljubnost z bokalom in kupico v roki... Podrobnosti dlani težko naslikam. Zato rada skrijem roko za bokal, za pas v kolu, za brisačo. Rada bi, da postanejo belokranjske noše moj Motiv!«

»To sliko pa sem nasloвила Moje

Ivan Kastelic
REZKA ARNUŠ,
PIANISTKA BARV

rojstvo. Prikazala sem mojo mamo, kako sedi na tleh, in štručka, ki jo drži v naročju, sem jaz. Bilo nas je sedem otrok v naši kmečki družini. Svoje brate in sestre sem naslikala okrog naju. Mama nas je vse rodila doma!« Žena mi kasneje pove: »Slika je v neverjetno močnih rdečerrjavoo-ranžnih tonih. Prvinsko! Ravno tako ima zgovorno prvinski, odločen, skoraj divji izraz obraza mati na tleh. Ženska, ki se bori, za svoj naraščaj. Borila se bo prav do konca!« Rezki spomini!? »Mami ni bilo lahko z nami. Vem, da je morala skrivati kruh. Mi smo seveda najraje planili po njem, ampak moke ni bilo ravno na pretek. Treba se je bilo zadovoljiti z mineštro. Še z zabelo je bilo bolj na tanko, če naj bi je imeli za vse leto. Kolikokrat me je mama prestregla na vratih shrambe z žlico masti: »Nesi pol nazaj!«

Na hitro greva še mimo Naše zidence, Žužemberka in Rake. Od žene izvem, da je Rezka upodobila pokrajine na teh slikah s pomočjo barvnih ploskev, z učinkovitim naborom lastnih barvnih tonov. Upoštevati kaže, da barv ne loči dobro in da se zanaša predvsem na kombinacijo svetlih in temnih ter toplih in hladnih tonov... kot pove sama. Na razstavi sledi triptih: »Akte sem slikala iz svoje domišljije.« Zavem se, da Rezka pozna človekovo telo do podrobnosti. Zaznam žarenje prostora in tu pa tam hlebček katere izmed naslikanih ritk. »Na vsaki izmed treh slik obdaja gola telesa Rezkina močna barvna podlaga, ki kar izžareva energijo in strast. Vsaka slika je bolj intenzivno, ampak drugače oranžna.« Rezka je dokončala medicinsko šolo in nato študij fizioterapije. Tam je spoznala telo v mirovanju in v gibanju. Zaradi okvare vidnega živca ne razloči podrobnosti na svojem portretiranecu in ne more naslikati čustev na obrazu ali v očeh. Lahko pa vse to in še več pokaže z držo glave, telesa, z njegovim gibom ali s položajem: »Specializirala sem rehabilitacijo roke. Imela sem celo študijo sporočilnosti roke. Kako z njo, včasih podzavestno, nakažemo veselje, nestrpnost, žalost, bes in vse drugo. Izgubila sem risbe med selitvami. Ampak vsa ta razpoloženja lahko naslikam, ne da bi upodabljala podrobnosti obraza.«

Z odra v prireditveni dvorani je slišati laskave ocene Rezkinoga

slikarskega dela, njene vztrajnosti, ustvarjalnosti in izvirnega izbora barv. »Te ožarjajoče slike imajo neverjetno svetlobo, ki jim daje vablji, prijateljski pridih, poln topline in ljubeznivosti«, se izrazi Marija Režek Kambič, umetnostna zgodovinarica iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Ljubljani. (To zmore zaznati celo moj, komaj še uporaben vid.) Režek Kambičeva pa se izrazi še določneje: Arnuševa je pianistka barv. Predvsem pa je očarljiv in dobro dene prisrček Marije Režek Kambič v preddverju doma. Z mikrofonom se poda med zbrane obiskovalce. Opiše, razčleni in komentira dovršen del razstavljenih slik. Za prvi obisk imam dovolj vtisov, je pa to čudovit obolus slabovidnim in vsem vedoželjnim! Za slepe in slabovidne pa je Rezka očitno tudi zgled, simbol ustvarjalne nepopustljivosti in živega duha. Med podarjenimi šopki je namreč tudi tisti, ki ga je prinesel na oder Stane Padežnik, predsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Pod mentorstvom izkušenih likovnih pedagogov, umetnikov je postopoma obvladala čedalje zahtevnejše delo. Postala je dovolj spretna, da je lahko razvila lastno ustvarjalnost. Svoje znanje dolguje mentorjem, kot so akademski slikarji: Marijan Maznik, Nataša Mirtič, Janko Orač in Jože Kumer. Zlasti zadnji je prava duša in Rezki pomaga prijateljsko. Tudi za to razstavo je odbral slike, jih uokviril in prispeval še kup dela. Rezka ustvarja v okviru Likovno kulturnega društva Mavrica iz Novega mesta in Kulturno umetniškega društva Dolenjske Toplice. Njihov mešani pevski zbor je nastopil tudi tokrat. Pa še Rezko, svojo članico, povabijo, naj se jim pridruži. Da, Rezka tudi poje. Še od otroštva! Takrat je namreč vsa deveteroglava družina Nemaničevih zlezla na voz in se, med petjem, peljala pet kilometrov do vinograda. Tega se spomni ob sliki Naša zidena in zaradi takih spominov se rada loteva številnih podob iz svoje mladosti. Ampak v strokovnih, slikarskih krogih se hoče uveljaviti samo preko čopiča, nikakor pa preko slabovidnosti. Neizmerno veliko truda vlaga v to, da doseže čim višjo kakovost. Išče kolikor se le da izčiščen osebni slog, utemeljen na izvornosti tehnike, kompozicije in sporočilnosti. Mentorji jo spodbujajo

tudi, kadar podvomi vase, in ji skušajo krepiti samozavest. Ta včasih nekoliko »počepne« zaradi njenega slabega vida. Poškodovan ima vidni živec in v središču mrežnice, torej sredi vidnega polja, ne more izostriti slike. Zato pogosto posega za motivi v spomine. Tako mora tudi tisto, kar vidi kot svoj bodoči motiv, razčleniti na barvne in svetlobne površine ter iz njih sestaviti učinkovito kompozicijo svoje slike. Kubizem kot pomagalo, torej. Spodbuda za Rezko pride tudi z govorniškega odra. Marjan Maznik, mentor in predsednik Likovnega društva Mavrica Novo mesto, sicer likovni pedagog v pokoju: »Tudi slikarji z zdravim vidom včasih delno zamižijo ali pa si zakrijejo oko, morda del vidnega polja. Tako lažje izberejo izrez za svoj motiv ali očistijo bodočo sliko nepotrebnih obremenitev.«

Tako kot vsakič mi tudi ob sedanjem ogledu priskoči na pomoč žena: »Rezka svoja cvetna tihožitja slika zelo od blizu. Pri tem Cvetočem grmu tukaj imam občutek, da je moj nos že kar med cvetjem.« Ti šopki potrjujejo Rezkinе besede, da ne mara na sliki ogromnih okroglih vaz s cvetjem in z veliko ozadja... Zaznam, da meša barve strašno učinkovito, uporablja tako močne barvne izraze, da sežejo celo skozi moje motnjave. Kot bi imela na vrhu čopiča rojenico ali elementarnost narave osebno. Žena pojasni: »Barvno ploskev in prelivanje barv znotraj nje dosega z nizanem zelo kratkih potez čopiča, ki za seboj pušča drobne črtaste madeže. Tako se izogne slikanju podrobnosti, ki jih ne more videti in doseže prehajanje barvnih odtenkov.« Nekaj kot poantilizem, torej!? Ploskve ostanejo, ko motiv »očisti« podrobnosti in iz teh barvnih ploskev sestavi slikovno kompozicijo, na primer pokrajine. Razstavni katalog tako komponiranje barvnih črtic opredeljuje kot fovi-zem. Rezka: »Rada slikam v naravi in šopke za tihožitja moram gledati od blizu. Manjši kot je šopek, bolj od blizu gledam ta svoj model. Če delam na vrtu, kar počepnem h gredici. Če gledam od blizu, potem nastane tudi tihožitje čisto od blizu!«

V svojem ustvarjanju in iskanju Rezka neizmerno uživa. Na prve kolonije ex tempore in na razstave se je prijavljala in se jih je udeleževala, ne da bi kdo sploh vedel za njene

težave z vidom. Seveda se bo to počasi razvedelo med organizatorji. Ampak vseeno se hoče uveljaviti kot slikarka in ne kot slepa slikarka. Ne mara nikakršnih prizanesljivih popuščanj: »Da, kup težav je treba obvladati! Zapomniti si moram razpored tub z barvami in kupčkov na paleti – za začetek. Oni večer nisem mogla dokončati slike orhidej, ker ni bilo nikogar mojih v bližini, jaz pa nisem našla zelene. Preden začnem delati, si umaknem barve, ki jih ne bom potrebovala. Nekatere tube si bom po novem označila s posebnimi nalepkami, ki jih sicer uporabljamo slepi za označevanje pomembnih tipk na računalniku. Včasih odpelje Brane (mož) sosedo Vero, ki tudi slika, in mene v naravo in naju pusti tam za določen čas. Takrat moram prositi Vero za pomoč. Vem, da motim zbranost njenega dela, ampak vseeno mi ljubeznivo pomaga. Če recimo ugotovim, da ne morem namešati prave barve, da torej ena izmed tub ni tista, ki sem mislila, da je. Čim bolj se skušam znajti sama. Tudi, kadar mi pade čopič iz rok, in moram ugotoviti, katera stran je nabarvana. To z barvo je sploh posebno poglavje. Včasih me na koloniji dražijo, da je več barve na moji obleki kakor na platnu. Tudi doma ni dosti boljše. Ko me napade navdih, moram takoj preiskusiti zamisel, ne?! Ni pomembno, kaj imam oblečeno. Zato me mora mož natančno pogledati vsakič, ko grem od doma. Sploh pa brez pomoči družine, moža in dveh odraslih sinov, ne bi mogla. Ne gre samo za prevoz. Pomagajo mi prenesti in postaviti opremo, poiskati in izbrati motiv, razporediti barve... Potem pa potrebujem mir, ker se moram zelo zbrati. Zapomniti si moram vse podrobnosti, od tega, kje je katera barva, dalje. Če hočem potegniti črto, se moram še posebej osredotočiti. Pokrajino, na primer, gledam s teleskopskimi očali. To pomeni, da moram na koncu sestaviti dele videnega v celoto – najprej v svoji glavi. Včasih moram ob očalih uporabiti še lupo. Čedalje slabše vidim, zato moram toliko bolj posegati v spomin. Pri vsem tem pa je mož prvi kritik in ocenjevalec mojih slik.«

Rojstna vas Božakovo se ji je zdela že od otroštva fotogenična. Spomnim se ženinе opisa slik Moje Božakovo, Sončno Božakovo in diptiha

Ivan Kastelic
REZKA ARNUŠ,
PIANISTKA BARV

Zgodbe iz mladosti. Vse so ožarjene s sončno svetlobo – v Rezkini barvni lestvici. Vas Božakovo je Rezka upodobila kot gručast skupek hiš na hribu. Hiše, kot da so ena na drugi, pa cerkev dominira na sredini. Hrib in nebo dajeta občutek prostora. Zgodbe iz mladosti so naslikane v čisto drugih barvah kot oni dve: s poudarjeno rumeno. V ozadju je še tanka siva črta. Z njo slikarji nakazujejo oddaljene hribe in ustvarjajo občutek globine na sliki. Pod hribčkom z vasjo je nakazana Kolpa. Tudi tej reki je namenila nekaj slik. Spomini: »Vsakič skušam slikati nekaj, kar nosi s seboj sporočilo ali spomine. Kolpa je za nas vedno pomenila življenje in življenje se je dejansko odvijalo na njej. V razpete pleničke smo lovili ribice, otročiči smo čofotali po plitvini in težko čakali, kdaj bomo dovolj veliki, da nas starejši bratje ali sestre vzamejo s seboj v globlje vode. Na izvirih smo manjši otroci zajemali vodo in jo nosili opehani družini na njivo. Nič se ni »luftalo«. Vsakdo je nekaj delal in tako smo zoreli. Tudi kasneje, v srednji šoli: če si se moral učiti, si ostal doma pri knjigi. Ampak ves čas te je pekla vest, ker se drugi

mučijo, ti pa ne delaš z njimi...«

Kakšni so Rezkini slikarski načrti!? Čim več bi se rada naučila, ker hoče biti čim boljša. Zato neumorno dela. Neizmerno veliko ji pomeni dobra ocena strokovnjaka. Ampak hoče realno oceno! Ves čas tudi išče tisto Nekaj. Išče svoj osebni slog. Hoče nekaj, po čemer bodo njene slike razpoznavne v strokovnih krogih. Kaže, da tudi malo tekmuje z okvaro vida. Včasih je že navzven opazno, kako turobno so misli na to. Ampak: kadar slika ali govori o svojem delu, je Rezka Arnuš čisto druga oseba. Iz nje žarijo optimizem, dobra volja in neizmerna ustvarjalnost: »Ne vem, če je to odraz veselja do življenja, samodzorevanja ali kompenzacije v stiski, ob moji okvari vida – to bo pokazal čas.« Zanesljivo ji ni treba iskati uspehov za vsako ceno v slikarstvu. Zaveda se, da je v 25 letih službe zgradila uspešno kariero. Razvila je slovito fizioterapijo zdravilišča v Dolenjskih Toplicah. Zato sedaj ob slikanju pride na dan njena svetla osebnost. Pred štafelajem postane Rezka Arnuš, zapackana od barve, s paletto in čopičem v rokah, sončni človek.

Rezka Arnuš: MATERINSTVO, olje na platnu, 2007, 50 x 40 cm.

ZAPREŠIŠKI BIENALE AKVARELOV

Gostujoča razstava v galeriji Posavskega muzeja Brežice

S slovesnim odprtjem razstave Zaprešiški biennale akvarela 19. junija v galeriji Posavskega muzeja Brežice se je začelo sodelovanje s sosednjim Zaprešičem, mestom v neposredni bližini Brežic, onstran schengenske meje in njegovo Galerijo Razvid, delujočo v okviru Ljudske odprte univerze Zaprešič.

Razstava je uvod v sosledje izmenjav razstav med galerijama dveh obmejnih mest, Brežic in Zaprešiča, ki jo bo povezovala ista slikarska tehnika – akvarel. V prihodnjem letu 2009 se že lahko veselimo gostovanja v Zaprešiču z razstavo akvarelov, ki jih je Posavskemu muzeju pred dvema letoma podarila slikarka Alenka Gerlovič.

Slovesnost odprtja te razstave je obogatil koncert izvrstnih glasbenikov, sopranistke Ljerke Vladović (ravnateljice Galerije Razvid) in baritonista Željka Grofelnika s pianistom Mariem Čoporjem z odlomki iz Verdijevih Traviate, Attila, More, Elisa, un stanco poeta, Mozartovega Don Giovannija, Tijardovića Splitski akvarel, Zajca Nikola Šubić Zrinski.

Pomembnost dogodka gostujoče razstave akvarelov za Brežice in Zaprešič sta poudarila slavnostna govornika, brežiški župan Ivan Molan ter namestnik župana mesta Zaprešič Ivica Blažič, ki se je zahvalil vsem sooblikovalcem razstave in jo slovesno odprl. Župan Ivan Molan je izpostavil, da se prijateljstvo preko meja zagotovo bogati tudi preko umetnosti, ki plemeniti vse, tako občudovalce umetnosti kot ustvarjalce. In s podobnimi večeri postaja Slovenija v okviru vseevropskega leta medkulturnega dialoga vse bolj prepoznavna.

Razstava, na kateri sodeluje štiriinpetdeset slikarjev iz sosednje Hrvaške s sedemdesetimi akvareli, predstavlja uvod v izmenjavo gostujočih razstav, povezanih z akvareloom, ki izraža v načinu posredovanja misli, čustev in doživljanja naključnost, neposrednost in igrivost. Razstavni koncept je bil vsekakor

izziv za vse povabljenе, še posebej za uveljavljene umetnike, povezane z Zaprešičem, kjer sta delovala dva velikana hrvaškega akvarela in naive, Mihovil Krušlin in Matija Skurjen. Uveljavljeni zaprešiški umetniki so predstavljali promotorje, ki so se jim pridružili vsi tisti, ki se s srcem, čeprav brez poglobljene slikarske izobrazbe, predajajo akvarelnemu snovanju.

Zdaj že tradicionalna bienalna prireditve akvarelov v Zaprešiču sega v leto 2001, ko je potekal prvi tovrsten sklic z udeleženci, Dragutinom Grgasom, Branko Bukovina, Dragom Jančičem, Marijo Javorović Jančič, Marijanom Mikuljanom, Željkom Karaulo, Ivanom Čedomirjem Ostrešem in drugimi akvarelisti iz Zaprešiča. Bienale zaprešiških snovalcev akvarela je kmalu presel svoj okvir in lansko leto, četrtri zaporedoma, se je odzvalo povabilu že 54 akvarelistov iz vse Hrvaške. Tako se je Zaprešič lanskega julija s premiernim odprtjem razstave v svoji galeriji postavil ob bok dvema centroma hrvaškega akvarela, Karlovcu in Slavonkemu Brodu.

O gostujoči razstavi akvarelov, ki jih hrani Galerija Razvid in predstavlja izid četrte bienalne prireditve, je ob odprtju spregovorila njena kustosinja galeristka Silvija Limani z besedami hrvaškega likovnega kritika Stanka Špoljarića, ki je v predgovoru razstavnega kataloga poudaril, da je »Potreba prevajanja trenutka v trajanje s preobrazbo kromatičnih vrednosti in čitljivosti oblik mnoge akvareliste pritegnila h krajini. Motivi se interpretirajo tako s polno opisnostjo realističnega vodila kot tudi zaznambo predmetnega, s slutnjo pejzažnih fragmentov. V končni konsekvenci gre dejansko v drugi plan in s svobodo v kompoziciji se doseže prag abstrakcije. Vendarle je ideja o avtonomnosti slikarske površine blizu mnogim. Deskriptivnost ali literarnost sta vodilni tudi v karakterju razpoloženja v stvaritvah pretežno lirске konotacije. S subtilnostjo v ustvarjanju oblik, na

* Akvarel označuje slikanje na bele vpojne papirje s prosojnimi vodenimi barvami, kjer se belino papirja izkorišča kot svetlobo, mokra ali suha barvna podlaga pa omogoča učinke mehkih, ali intenzivnejših prehodov.

Dragutin Grgas: PORTRET 1, 2006

primer rastlinja, poslopij, migljajev vode ali sfumatnosti neba. Z razponi koloristične »zvočnosti«, z enakopravnostjo v odnosu odprtosti barve in negovanja tona. Večina udeležencev razstave ima zavidanja vredno slikarsko kulturo in občutljivost za vrednost barvne palete. Z občutkom za popolnost slike, ki v prozornosti akvarela ni lahko rešljiva. Skladno s tem se prepozna tudi pomen delovanja beline papirja. Slikoviti zemljepisni izseki so dopolnjeni na motivnem nivoju tudi s prizori interjerjev, cvetja, figur ali domišljjskih kompozicij. S tehnične plati z izrazi svojevrstnih likovnih eksperimentov, z dopustnimi odstopanji (omejenimi zaradi narave razstave). Z intrigantno kombinacijo oblike in vsebine, odrazom inventivnosti slikarja. Možnosti tehnike se širijo, četudi še vedno ostaja sledenje odsevu lepote na prvem mestu. Simpatična je svežina, s katero je prežeta razstava, kar je tudi jamstvo prihodnjih srečanj. S

potrebno selekcijo je osmišljen profil razstave, ki ima svoje uspešne in tudi manj uspešne dele. Vendar je vsekar atraktivna in likovno impresivna prezentacija skupka talentov, osebnosti, ki umetnost živijo in tistih, ki se jo dotikajo.«

Kustosinja Silvija Limani je hkrati poskrbela, da so ne le razstavo, ampak tudi vse informativno gradivo, ki opredeljuje gostujočo razstavo akvarelov, pripravili za javnost, tudi za angleško govoreče obiskovalce.

Pričakujemo, da bomo s sprejeto razstavo akvarelov spodbudili ne le izmenjavo posameznih razstav akvarelistov, kakorkoli povezanih z Brežicami in Zaprešičem, temveč zanimanje in odziv umetnikov akvarelistov s celotnega Posavja, da v prihodnje priredimo gostujočo razstavo snovalcev akvarela z našega širšega območja.

Razstava bo v galeriji Posavskega muzeja Brežice na ogled do 14. septembra 2008.

Ivan Čedomir Ostreš: POLIPTIH (del), 2007.

Andro Filipić

Prevod: Barica Smole

ŽARENJA

Zapis je nastal ob razstavi del Janka Orača v galeriji Kula v Splitu, ki je bila od 20. julija do 10. avgusta letos.

Čeprav sodobna umetnost ni posevena zgolj skrbi za lepo, število tistih, ki jih zanima estetska komponenta umetnosti, ni nič manjše, celo obratno, vedno več je takih, ki iščejo zgolj ta ideal. Dokaz za to so slike, ki so pred nami.

Pod prvo, atraktivno plastjo, se tik za tem "povabilom" skrivajo številne likovne poslastice za vztrajne in ukaželjne; za sladokusce.

Razstavljene slike Janka Orača so narejene v abstraktnem slogu. Sodobna abstrakcija o barvah raz-

mišlja drugače, kot so to počeli njeni začetniki. Vendar to ne pomeni, da se je spremenil čutilni aparat gledalca, temveč je drugačna njegova percepcija stvarnosti, ki sedaj zajema iz drugačnih spoznanj in besednjaka, s tem pa vključuje tudi drugačno imaginacijo. Zunaj vseh teh percepcijskih sprememb, pa tudi nad njimi, obstaja dejstvo, da so barve - kot pravi Michel Pastoureau - vedno posredovale skrivne pomene, kode, tabuje in predsodke, ki se jim posredujemo ne da bi za to vedeli in ki

vplivajo na naše vsakdanje življenje, vedenje in jezik. Te slike se izmikajo racionalnemu, se pravi vedenju, pomnjenju ali zbranim izkušnjam. Ne izmikajo pa se intuitivnemu. Nimajo namena, da bi sklepale, nudile prepoznavanje ali homologiziranje v kolektivno zavest. Tu so pretežno zato, da bi jih doživeli, ne pa razumeli. Vendar gledalčeva radovednost ne zdrži brez prepoznavanja in zato vse racionalizira. Slike, ki so pred nami, upoštevajo pravila, ki jih je že zdavnaj prepoznal Broch, ki je trdil, da se slikarstvo "vedno reducira na medij svetlobe in medij barve, ker vse, kar je vidno, lahko priča o stvarnosti sveta, kar se dogaja izključno med tema dvema medijima in znotraj vsakega posebej, pa se s tako redukcijo slikarskega postopka, ki se razkrije do popolnosti, do najbolj osnovnih prapriincipov, slikarstvu odpira dostop do tistega področja, iz katerega izhajajo prasimboli umetnosti, s tem pa tudi nove umetniške resnice".

Naš slikar se izogiba uveljavljenih načel, ki so jih promovirali drugi, in tudi takih, ki so bila pogosto izrečena in uporabljena. Če jih že uporablja - in prepričan sem, da jih - kot topiko, splošno dediščino, kakršno je usvojila kultura, jih z načinom, s katerim jih uporabi, posvoji in jih tako naredi povsem nove, svoje.

Če gledamo sliko v celoti, smo priče preobrazbam barv; njihov medsebojni odnos je prilagojen zmognostim očesa, omogoča vizualno lagodnost.

Slikar to najpogosteje doseže z modulacijo in s tonskimi vrednostnimi razlikami, predvsem pa s tem, da sta del in celota uglašena.

Barve so na slikah zatišane, nimajo notranjega sija. Vendar svetloba raz-

kraja njihovo eventualno intenziteto, pa sta zato zelena in azurna, ob rdeči in rumeni, za kateri je to običajno, zemeljski. V njih ni vzvišenosti, ni mitičnosti, visokosti, opere. Ta odsotnost ognja v njih jih dela vsakdanje, diskretne. Samozatajivten je tudi način, na katerega se zlagajo v sliko, v likovnost. Rekel bi, da so bolj za poznavalce kot za one, ki jim je bližji prasket ognjemetov. To je fino odmerjeno slikarstvo, ki se odpira samo gledalcu rafinirano razdelane percepcije. Tako na primer je v tem kolorističnem klobčiču modra barva, ki sicer ni tako pogosta, a je pomembna, jekleno hladna, ampak ne rezka; je anemična. Zaradi tega ima rada ob sebi zemeljske barve; služi diskretni narativnosti kot vse ostale uporabljene barve. Tako se prav ta modra pogosto osamosvoji, in ob dominantni rumeni, rjavi in črni postane globoka, prodira v tretjo dimenzijo. Ko jo slikar razvodeni z belo, modra želi postati bolj bela od bele in pri tem razkriva tisto, kar je znano iz pričevanj umetnostne zgodovine; tako "igra" belo in budi zoro.

Če sledimo barvam, bomo pogosto opazili, da na slikah, ki so razstavljene, paleta postane svetlejša. Ko rumena, rdeča in rjava od kdo ve kod dobijo dodano svetlobo, na teh slikah oživi rapsodični, himnični duh, ki se ga spominjamo na primer s slik Kandinskega. To razpoloženje je veselo, podkrepljeno z barvnimi lisami, ki preko barv igraje in veselo izpisujejo kantileno. Svetloba se spreminja v barve, obogatene z našim izkustvom pa skozi našo percepcijo; spreminjajo se v znake in simbole, ki jih kdo ve kako povezujemo z barvami. Lastni prazčetek in barve na sliki skušamo sestaviti v zgodbo.

Vtisi s predstave Plesnega društva Terpsihora v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu

Zadnji maj.

Tako kot lani grem spet na malo predstavo plesne umetnosti v dom Janeza Trdine. Plesno društvo Terpsihora ima zaključno predstavo. V dvorani sedijo po večini mlade družine z dojenčki in starimi starši, strici in tetami, ki so si prišli ogledat nastop svojih nadebudnežev. Mlajši otroci nastopajo v prvem delu, starejši otroci in mladinke v drugem. Scena je ustvarjena z veliko rekviziti otroške sobe na temni podlagi odra. Sredi ozadja stoji gugalnik, v katerega sede napovedovalec, ki ves večer povezuje z branjem odlomkov iz pravljic. Pri njegovih nogah sedi deček in posluša ter kaj vpraša.

Nastopijo majhni otroci, veliko jih je v več skupinah. Predvsem mahajo z ročicami in malo tečejo po prostoru, nekateri strmijo v dvorano. Seveda, kaj pa naj bi naredil človek, ko pride v povsem novo okolje: najprej si ga bo dobro ogledal. In dvorana, polna ljudi in polmraka, je za majhnega otroka gotovo novo okolje. V svoji zagledanosti v ta novi svet mali junaki pozabijo na glasbo, koreografijo in učiteljico, ki nadobudno pazi na svoje male učence. V dvorani pa se čudimo tem malim skupinskim rajanjem, v katerih pa se že kažejo prvi plesni talenti. Prepoznamo jih po lepšem, bolj poudarjenem gibanju. Tako male zvezdice, ježki, indijanci in drugi odplešejo svoj program. Ta del plesne predstave je predvsem izpolnjen z nekim naravnim gibanjem otrok, ki bi mu na prvi pogled rekli, da je pomanjkljivo, vendar pa ima globoke korenine v zgodovini sodobnega plesa. Njegova prva glasnica pa je bila Američanka Isidora Duncan, ki je plesala v začetku prejšnjega stoletja. Glavna značilnost njenega plesa je bila sproščenost telesa v gibanju, kar se je videlo v ne povsem iztegnjenih nogah, mehkih rokah in prvinskem, spontanem čutenju glasbe, neke vrste otroškem odzivanju nanjo, in ravno ta stil plesa, ki stoji v temelju sodobne plesne umetnosti, je najbližji otroški duši. Zato je prav, da se otrok sreča z njim, preden se posveti kakšni

težji obliki plesa. Poučevanje plesa tako majhnih otrok zahteva poseben posluš za igrivost otroške duše. Iz te igrivosti, ki jo moramo ujeti v neko disciplino, učitelj ustvari male plese, ki si jih morajo otroci zapomniti. Ko si zapomnijo nek gib, ki je v glasbi vedno povezan s čustvom, se naučijo obvladovati ne samo gibanje, ampak tudi čustva.

Drugi del predstave se je nadaljeval na isti sceni in z istim povezovanjem med točkami, ki ga je izvajal priznani igralec iz Ljubljane.

Nastopili so starejši otroci iz dže skupine, mladinke s sodobno plesno tehniko in starejši otroci, ki se učijo klasični balet.

Ti plesni disciplini, ki nam danes po večini krojita plesne predstave, me vedno znova potegneta v željo po primerjanju in razumevanju dveh načinov gibanja. Obe skupini društva Terpsihora ju kar lepo obvladata: mladinke so plesale precej zahtevno koreografijo sodobnega plesa, otroci pa so kljub temu, da obiskujejo balet samo enkrat na teden, tudi precej napredovali, kar je razvidno predvsem po dobro iztegnjenih nogah, obvladovanih gibih rok in novih korakih iz baleta. To, kar me tako navduši pri sodobnem plesu, je, kako telo lahko pade na tla in se z neverjetno domišljijo spet dvigne, tam na vse mogoče načine vzvalovi do naslednjega pristanka na tleh. Hrbtenica je pri tem nadvse valovita. Roke ji največkrat sledijo. Če malo bolj pomislim, kot bi gledala morske valove.

Vse gibanje pri klasičnem baletu je drugačno. Teži k temu, da bi se dvignilo na prste, v višino, v zrak, z dvigi plesalke, s poigravanjem telesa na konicah prstov, in vile, ki tako pogosto nastopajo v klasičnih baletih, so res zračna bitja.

V tej primerjavi pa bi se rada ustavila na gibanju rok, ki smo ga videli v sodobnih koreografijah tega večera. Medtem ko roke pri baletu vedno rahlo zaobljeno krožijo okrog telesa, se pri modernem plesu dostikrat prav nasilno zlomijo, stisnejo ob telo, celo zavežejo druga v drugo, kot

bi bile v ostrem nasprotju s telesom, ki ponazarja neko mehko valovanje. Roke, ki so v nasprotju s telesom.

Človek, ki je v nasprotju sam s sabo. Človek je kot duhovno bitje res

bojno polje za ...

Predstava se je zaključila... Stopila sem v park pred dvorano in bila presenečena nad ozračjem, ki je bilo tako lahko.

**Marinka
Dražumerič**

1408 – PRIŠLI SO TURKI, ZA NJIMI USKOKI

Metlika : Belokranjski muzej, 2008 – (Zbirka Belokranjska dediščina 4)

Letos mineva 600 let od prvega turškega vpada v slovenske dežele, ko so Turki 19. oktobra 1408 vdrli v tedanjo Slovensko marko. Izropali so Metliko, ljudi pobili ali odpeljali, vse drugo pa požgali. Takrat so prvič stali tudi pred Črnomljem, vendar mesta zaradi njegove naravno varne lege in drugih umetnih utrdb niso zavzeli, je pa zato toliko bolj trpela njegova okolica. Nenehnim turškim vdorom in ropanju je ostala Bela krajina izpostavljena vse do leta 1579, ko so se po začetku gradnje trdnjave Karlovec turški vpadi usmerili na Kras in Kočevsko ali ob Kolpi v hrvaško Turropolje. To je bil čas velikih izgub prebivalstva, utrjevanja gradov in gradnje protiturških taborov. Na Hrvaškem je bila oblikovana Vojna krajina kot poseben obmejni obrambni pas, v Belo krajino in Žumberk pa so prišli južnoslovanski begunci, Uskoki, katerih potomci so zaznamovali narodnostno, jezikovno in versko podobo dežele.

Pomebno obletnico prvega turškega vpada na Kranjsko je Belokranjski muzej v Metliki obeležil s postavitvijo razstave 1408 – prišli so Turki, za njimi Uskoki. Razstavo spremlja publikacija z istim naslovom, ki po vsebini presega »običajen« razstavni katalog. Prispevke zanjo so pripravili vsi strokovni delavci muzeja, ki so tudi soavtorji razstave. Vsebinsko knjižice lahko razdelimo v nekaj samostojnih, smiselno dopolnjujočih se sklopov. Lenka Misja Zgaga, kot

avtorica zgodovinsko zaokroženega dela z naslovom »Prišli so Turki...«, predstavlja vzpon osmanskih Turkov; turške vpade v slovenske dežele v 15. in 16. stoletju, njihove smeri in sistem obveščanja; oblikovanje Vojne krajine, glavnega poveljnika vseh vojaških sil na turški meji Ivana Lenkoviča, ki je dal tudi pozidati grad Pobrežje pri Adlešičih kot močno protiturško trdnjavo in naselitev Uskokov v Beli krajini in Žumberku ter njihovo versko podobo. Uskoško etnično skupino predstavlja etnologinja Anita Matkovič v drugem prispevku z naslovom »... in za njimi Uskoki«. V njem razgrinja materialno (gospodarstvo, ljudsko stavbarstvo, prehrano, oblačilni videz), socialno (družbeno in pravno življenje) in duhovno izročilo (šege in navade, ljudsko slovstvo, glasba in ples) grškokatoliških Žumberčanov in prebivalcev pravoslavniških uskoških vasi v Beli krajini (Bojanci, Marindol, Miliči). Oba prispevka nazorno dopolnjuje zanimivo slikovno gradivo.

Nato sledi katalog razstavljenih predmetov, ki jih hranijo v Belokranjskem muzeju in so posredno ali neposredno vezani na dogajanje po letu 1408. To gradivo pa je sila raznoliko tako po vsebini kot tudi času nastanka ter je, tako kot razstava, razdeljeno v dva sklopa. V prvem so predstavljeni predmeti, širše vezani na določeno zgodovinsko obdobje. Tako so na primer

predstavljeni srebrniki, kovani med letoma 1393 in 1519, ki so bili kot zakladna najdba slučajno najdeni leta 1941 na Grabrovcu, nekaj orožja in vojaške opreme iz 16. stoletja ter nekaj predmetov iz 18. in 19. stoletja, ki jih lahko povežemo z belokranjskimi uskoki (ikona iz Marindola, grbovna plošča iz Pobrežja) in zemljepisno bližino Osamskega cesarstva, saj izvirajo z Balkanskega polotoka (jatagan, puške). Drugi, bolj obsežen del kataloga in razstave pa je namenjen predstavitivi ženske noše pravoslavk in Žumberčank, tako posameznim kosom oblačil in nakita (spodnja in vrhnja obleka, obuvala, nakit, torbe) kot tudi celim kompletom noš. Pri tem gre za izredno dragocene primerke uskoške dediščine, ki je povsem drugačna od belokranjske in je v muzeju tokrat prvič predstavljena v celoti.

Namesto sklepa je zbranih nekaj belokranjskih pripovedk o Turkih, povzetih iz tipkopisa Domoznanska snov Bele krajine, ki ga je leta 1941 uredil nadučitelj Drago Vončina, gradivo zanj pa je zbralo belokranjsko učiteljstvo. Čeprav je tipkopisni zbornik prava zakladnica različnih

zgodovinskih, etnoloških, geografskih in drugih podatkov, je kar neverjetno, da ga je večina dosedanjih raziskovalcev spregledala. V knjižnici je zbran tudi obsežen seznam virov in literature. Pri tem gre verjetno za enega najbolj popolnih popisov, ki bo še kako dragocen za raziskovalce belokranjske zgodovine in izročila. Zato je mogoče škoda, da je bil pri tem spregledan popis Kranjskih cerkvenih dragocenosti leta 1526, ki ga je v Izvestju muzejskega društva leta 1895 objavljala arhivar Anton Koblar. V njem so tudi pomembni drobci gradiva za Belo krajino, na primer gradnja (utrjevanje) mestnega obzidja v Črnomlju in protiturškega obzidja okoli cerkve v Semiču, to, da so Turki iz cerkve v Ziljah vzeli kelih, da so v sužnost odvedli oba adlešička cerkvena ključarja ...

Pomenljivo je, da se izid knjige in razstava o turških vpadih ter njihovih posledicah v Beli krajini ujema z evropskim letom, posvečenemu medkulturnemu dialogu, ki je v tem delu Slovenije še kako živ že celih šeststo let

Rasto Božič

SKLENJEN ŠESTI KROG NOVOMEŠKEGA JAZZINTY ABONMAJA

Jazzinty abonma 2008 – LokalPatriot: 25. januar, Subtone, 16. februar, Jure Pukl New Virus Quintet, 8. marec, Jazz Pistols, 3. april, Miusow Quartet, 7. junij, Zlatko Kaučič in kvartet Alexandra Balanescuja.

Jazzinty abonma, niz jazzovskih koncertov, ki jih zadnjih šest let v zimsko-pomladnih mesecih prireja novomeški zavod LokalPatriot, so njegovi snovalci pred nekaj leti sklenili vpeti med vzhod in zahod, na stičišče kultur, ki prepihujejo slovenski glasbeni prostor. S tem namenom so začeli iskati glasbene povezave med državami Balkana, srednje Evrope in Italije, kam dlje pa zaenkrat tipalk

niso stegnili.

Stremljenje so strnili v geslu Vzhod sreča zahod, pogled pa so v zadnjem abonmajskem nizu usmerili proti Nemčiji. Od tam so napovedali prihod treh aktualnih zasedb, a so za 15. maj napovedani nastop kvarteta menda mednarodno preizkušenelega nemškega saksofonista Jonannesa Endersa odpovedali. Ob že tako siromašni predstavi nemške jazzovske

ustvarjalnosti so prireditelji brez namočenja kupcem abonmajskih vstopnic izvedli le dva koncerta nemških izvajalcev, soočenje nemškega in slovenskega jazza, kot so ga zastavili pri LokalPatriotu, pa je izzvenelo ob neprimerljivo močnejših in ustvarjalnejših domačih zasedbah.

Glasba na prepihu

»Tudi v letu 2008 nadaljujemo s primerjalnim medkulturnim dialogom med srednje in vzhodnoevropskimi državami ter Slovenijo kot vmesno točko in Novim mestom kot vse bolj prepoznavnim osiščem sodobne improvizirane glasbe. Dialog je izražen v glasbi nekomercialnih zvrsti, lani smo v tem okviru predstavili izbor avstrijske jazzovske ustvarjalnosti, letos nadaljujemo s predstavijo nemških glasbenikov in zasedb, na katere navezujemo sorodne slovenske projekte.« je ob pričetku niza 2008 povedal programski vodja zavoda LokalPatriot Jure Dolinar.

Po njegovi oceni je program abonmaja z leti postal zrelejši in odgovornejši. Glasbe ne deli več na popularno, klasično ali napredno, temveč prinaša kar se da široko nadžanrsko paleto in hkrati lovi nove smernice improvizirane glasbe. S sporedom nagovarja zrelo glasbeno občinstvo in mlajše poslušalce. Tako naj bi v lanskem letu poznali nekoliko večje zanimanje in pomladitev ustaljenega novomeškega jazzovskega občinstva, za kar ima nemara levji delež zaslug pristopna cena, letos pa je bilo, kljub drugačnim napovedim prirediteljev, vnovič zaznati upad že tako pičlega občinstva.

Subtone

Kot prvi v letošnjem nizu je v LokalPatriotu nastopil bavarski jazzovski kvintet Subtone, sestavljen iz mladih članov Nacionalnega nemškega jazz orkestra. Postregel je s šolskim pristopom in tolmačenjem zgodovinskega jazza, a hkrati žarom, predanostjo in izvrstno uigranostjo. Da kvintet črpa iz najmanj pol stoletja starega jazzovskega izročila, je glede na mladost bavarskih glasbenikov razumljivo in hkrati pohvalno, da ob tem posega po avtorski glasbi, zvečine delu pianista Flöriana Hofnerja, kot je bilo slišati skozi igranje in napovedi, ključne osebe kvinteta.

Skupaj s kontrabasistom Benjaminskom Hiesingerjem in bobnarjem Petrom Gallom je pianist ustvarjal čvrsto podlago, ki sta jo solista, Magnus Schiefl in saksofonist Malte Durrschnabel, nadgrajevala in krasila s številnimi samostojnimi vložki, sicer notno zapisanimi in glede na saksofonista nekoliko nedorečenimi.

Subtone ima več svetlih točk. Na prvem mestu učinkovito ritem sekcijo, ki je poslušalca pritegnila in ga ves čas držala v swingajočem okolju hard bopa. Druga je uigranost glasbenikov, občutek za skupinsko ustvarjanje, podporo in sodelovanje ter tretja izvrsten zven skupine. V kvintetu je izrazito izstopal pianist. Njegova ustvarjalnost se je odrazila skozi prepoznavne in zapletene skladbe, ki so pritegnile tako melodično kot harmonično. Tudi avtor jih je plemenitil s številnimi izleti, iskanji in poizkusi. Njegov klavir je bil v zvočni sliki ves čas prisoten in hkrati najbolj zvedav. Ponujal je tako ritmično osnovo kot akordno grozdčenje, znal je lirično zasanjati ali energijsko poudariti.

Jure Pukl Virus Quintet

Obetavnemu začetku abonmaja je sledil nastop New Virus Quinteta domačega saksofonista Jureta Pukla, ki je pokazal, da je jazzovska godba lahko nepredvidljiva, saj so prireditelji v prvem paru nastopov letošnjega abonmaja napovedovali soočenje med sredinskima jazzovskima kvintetoma, nemškim in domačim, izteklo pa se precej drugače.

Jure Pukl v LokalPatriot ni prišel predstavljati svojega zadnjega izdelka, albuma Sound Pictures, ki ga je lani, tako kot leta 2003 njegov prvenec The Wizard, izdala novomeška Založba Goga. Oba albuma prinašata sicer tehnično dovršeno glasbo, a po drugi strani s sredinskim povprečjem ravno ne navdušujeta, zato je glasba, ki jo je Puklova elektrificirana zasedba izvajala tokrat, tem bolj presenetila. Kvintet je nastopil v postavi: Jure Pukl – alto in tenor saksofon, Saša Mutič – električni klavir, Robert Jukič – bas kitara, Gašper Bertonec – bobni in Igor Matkovič – zvočna okolja. Zasedba je ponudila svež pristop, odklon v fuzijo in lomljene ritme s precej več raziskovanja, zvedavosti, ustvarjalnosti in svobodnega izraza. Puklove nove in še neizdane

Subtone

Jure Pukl New Virus Quintet

skladbe so – če odmislimo nekoliko predvidljiva zvočna okolja – delovale izredno celovito, spominjale so na zvočne pokrajine in potovanja, med katerimi se je njegov saksofon razživel in osvobodil v polni meri. Tako izvrstnega Pukla v Novem mestu še nismo slišali. Njegovi sedanji glasbi bi sicer lahko potegnili vrsto vzporednic, a kljub temu njegov odklon razveseljuje, saj razbija togo sredinskost domačega jazza.

Ne smemo tudi pozabiti izvrstne Puklove ritem sekcije. V njegovih skladbah, mogoče nekoliko temačnijih, je bilo dovolj prostora za prikaz znanja drugih glasbenikov. Izdelane in zahtevne Bertonecljeve ritme je Jukič bogatil s čvrsto podlago funka, v njuno ritmično mrežo je Mutič vpletal nize akordov in večkrat s klavirjem odplaval v lastne razsežnosti. Puklov kvintet se je podal na novo potovanje in škoda je bila, da je njegov februarški nastop večji del novomeškega občinstva spregledal in zamudil.

Jazz Pistols

Kot tretji v vrsti abonmaja 2008 je v marcu na oder LokalPatriota prišel nemški trio, ki naj bi po napovedi, zapisani v programski knjižici, izvajal kitarsko obarvani jazz-rock, ki se je kasneje izkazal za posladkano melodično in mehko inačico prej rock-jazza kot jazz-rocka. Trio je sicer ponudil dovršene in tehnično zahtevne kitarskih izlete kitarista Stefana Ivana Schäferja, podlago pa sta mu zagotavljala s šeststrunsko bas kitaro Christoph Victor Kaiser in bobnar Thomas Lui Ludwig. Ob primerjavi kakovosti izvajanja vseh treh je na prvem mestu pristal kitarist, edina svetla točka zasedbe. Ostala glasbenika mu nista bila dorasla in sta se povprečnemu šolskemu znanju primerno držala v ozadju. Ob tem se je basist izkazal za šablonskega in togega. Tehnično je glasbilo obvladal, le njegova domišljija in malce trdi prsti niso bili sposobni dati presežka, kot najslabši člen pa je deloval bobnar. Bil je nenatančen in neustvarjalen, njegovi prehodi so se zatikali, zaključeval pa jih je nekako zmedeno. Tudi njegova izraba činel je bila podpovprečna, bobnanje pa nedomiselnost, brez nadgradnje ali poudarjenega sinkopiranja. Skratka ubogo, prej značilno za izvajalca

podeželskih gasilskih vesellic. Verjetno bi tam blestel, na jazzovskem odru pa je ponudil malo. Trio je predstavil zgolj skopo mero avtorske glasbe, prej je posegal po znanih temah avtorjev, kot sta recimo Chick Corea in pokojni vele basist Jaco Pastorius. Nemški jazz v svetu ni ravno uveljavljen pojem, tako tudi Jazz Pistols niso ponudili drugega kot posnemanje večjih in izvirnejših glasbenikov.

Miusow Quartet

Nemški zasedbi je vnovič sledila domača primerjava z Miusow Quartetom v sestavi: Andrej Čopar – saksofoni in flavta, Marko Brdnik – harmonika, Tibor Mihelič – bas in vokal ter Blaž Grm – bobni. Skupina je lani izdala prvenec Smejmo se skupaj, v LokalPatriotu pa ga je predstavila v celoti in za konec ponovila uvodno temo Skandiranje Skandinavecev.

Koncert je potrdil, da Miusow Quartet na slovensko glasbeno prizorišče prinaša nekaj novega. Postregel je z glasbenim zlitjem, ki spominja na tako imenovani rock v opoziciji. Trditev lahko utemeljujemo ravno z omenjenimi Skandinavci. Glasbeno izkušeno uho na primer v skladbi zazna vplive švedskega ljudskega izročila, v kakšni drugi pa najde eklektično pester glasbeni svet in duhovit glasbeni izraz. Tudi tega kvartet ne postavlja v kalup, temveč ga po navdihu oblikuje in bogati z različnimi izraznimi prijemi. Lahko je to swing ali čisto svoboden jazzovski izraz, drugič etno vzorec ali ritem, lahko se nasloni na moč rocka ali zven popevke. Glasba Miusow Quarteta je nepredvidljiva in predvsem iskriivo privlačna.

Zasedbo sestavljajo prekaljeni in zanesljivi glasbeniki, njihovo obzorje je široko, a vendar so na novomeškem odru delovali nekoliko neuigrano, togo, njihovo podajanje pa so prekinjali mučno tihi premori. Koncert resda ni bil najbolje obiskan, do sodelovanja, če ga lahko tako imenujemo, med glasbeniki in občinstvom pa je prišlo šele v drugi polovici nastopa. Vsceno je skupina ponudila zgovoren presek ustvarjanja. Njeno podajanje je ponudilo vrsto glasbenih zapletov, izzivov, predvsem pa ustvarjalno nadgradnjo, skupinsko in solistično. Poudariti velja vlogo akordeonista

Jazz Pistols

Miusow Quartet

Marka Brdnika, Čoparjevo uporabo sopranskega, tenor in bariton saksofona ter flavte.

Zlatko Kaučič in godalni kvartet Alexandra Balanescuja

Jazzinty abonma 2008 je ob domačem tolkalcu Zlatku Kaučiču sklenil svetovno priznani godalni kvartet romunskega violinista Alexandra Balanescuja, nastopu, ki bi v vsakem evropskem mestu veljal za prvovrsten dogodek, pa je prisluhnila le peščica Novomeščank in Novomeščanov.

Zlatko Kaučič, po rodu Bric, velja za najmarljivejšega domačega jazzovskega ustvarjalca, njegova glasba pa ni samo jazz, temveč je samosvoje zvočno iskanje ter spajanje svobodnega izraza, različnih slogov, izročil in poezije. Vse je dostopno in slišno na njegovih številnih ploščah, vendar dajo pravo luč njegovi glasbi šele nastopi. V zadnjih letih je sodeloval in sodeluje s številnimi glasbeniki z raznih koncev sveta, tako smo ga v začetku maja na 13. mednarodnem jazz festivalu v Cerknem poslušali ob kazaški pevki Saadet Türköz, nekajkrat smo ga v zadnjih letih slišali tudi v Novem mestu. Velja poudariti, da Kaučič letos obhaja tri desetletja glasbenega delovanja.

Kaučič je nekoliko razočaran nad slabim obiskom – čeprav je bil kasnejši odziv peščice dober – na oder prišel v spremljavi mednarodnega godalnega kvarteta, ki ga vodi znani romunski violinski virtuoz Alexander Balanescu. Ta se je rodil v Romuniji, leta 1969 pa je njegova družina pred Causescujevimi režimom prebegnila v Izrael. Balanescu je nato v Londonu in zatem v New Yorku študiral violino, leta 1987 je ustanovil kvartet, katerega značilnost je glasbeno ustvarjanje na stičišču med klasično zamejeno in pop glasbo. Na glasbe-

ni poti je sodeloval z več svetovno znanimi glasbeniki, kot je povedal v Novem mestu, pa sta s Kaučičem stara prijatelja.

Glasba, ki smo jo ob njunem skupnem projektu poslušali v LokalPatriotu, je odražala značilnosti obeh glasbenikov. Tako smo na eni strani prisluhnili zvočno tolkalskim raziskovanjem in glasbenim plemenitenjem Zlatka Kaučiča, na drugi pa Balanescujevi avtorski glasbi. V prvem delu koncerta so glasbeniki iskali predvsem stičišča, nakar se je kvartet predstavil samostojno. Ponudil je liričen vpogled v Balanescujevo lahkotno in čustveno virtuoznost, v izvedbi skladbe Luminitza in nekaj temami s pred tremi leti izdanega albuma Maria T pa povsem očaral. V drugem delu je kvartet ob Kaučiču izvedel nekaj skladb, Kraška vas, Rdeči kaos, Melanholija večera itd., s Kaučičevih v Italiji izdanih albumov Zlati čoln 1 in 2.

Zaključni koncert lahko označimo za vrhunec letošnjega Jazzinty abonmaja. Ta naj bi skušal iskati stičišča med slovenskim in nemškim jazzom, nasprotno pa je ob ustvarjalnih domačih izvajalcih, Juretu Puklu, Miusow Quartetu in Zlatku Kaučiču, prej predstavil slabokrven nemški kavarniški jazz.

Čas je, da po šestih nizih v LokalPatriotu razmislijo o drugačni zasnovi Jazzinty abonmaja, saj je taka, kot je, omejena in ne pelje nikamor, ustvarjalnost pa išče tam, kjer je ni. Ob tem se zdi, kot sem zapisal že v časopisu Park in Dolenjskem listu, ki sta objavila tudi več na tem mestu zapisanih mnenj, da bi prireditelji morali več storiti pri obveščanju in predvsem vzgoji občinstva, manj pa bi se morali zanašati na vnaprej zagotovljena sredstva.

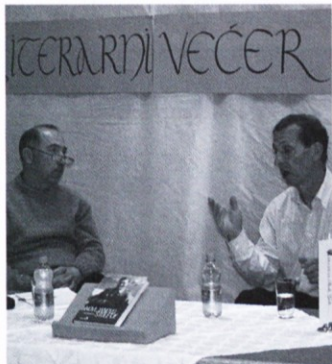

Alexander Balanescu

Zlatko Kaučič.

Vse fotografije v tem prispevku: Rasto Božič.

Pogovor Ivana Gregorčiča z Ladom Ambrožičem v Trebnjem. (Foto: T. Mihelčič- Gregorčič)

Romana Šalchar in Branko Jordan na 2. gimnazijskem srečanju v Novem mestu.

NOVO MESTO, 1. maja – Nova direktorica Kulturnega centra J. Trdine je postala Vesna Dular, ki ji je občinski svet podelil mandat za pet let.

DAMELJ, 4. maja – Na turistični kmetiji Žagar so na ogled postavili likovna dela, ki so jih tri dni ustvarjali na mednarodni likovni koloniji v Damlju in okolici.

SEVNICA, 4. maja – V KD so na koncertu nastopili MePZ Primoža Trubarja iz Loke z gosti: MePZ Zarja Šentvid pri Planini, ženska vokalna skupina Aves iz Krškega in Zagorski oktet.

NOVO MESTO, 5. maja – V KCJT so odprli razstavo Tuga Lebiča.

TREBNJE, 5. maja – V knjižnici P. Golie je bilo v pogovoru Ivana Gregorčiča z avtorjem Ladom Ambrožičem predstavljeno delo Novljanovo stoletje, ki govori o življenjski poti partizanskega poveljnika in generala Lada Ambrožiča Novljana, sicer avtorjevega očeta.

SEVNICA, 6. maja – V GŠ je bilo mogoče prisluhniti koncertu študentov Akademije za glasbo iz Ljubljane.

NOVO MESTO, 7. maja – V Knjižnici M. Jarca (KMJ) so predstavili knjigo Narečni slovar Brusnične doline: narečni govor Brusnic, Gabrja, Čateža, Suhadol in okoliških vasi avtoric Darje Šinkovec in Milene Jaklič. – Gosta 2. gimnazijskega srečanja v knjižnici sta bila gledališka igralca Romana Šalchar in Branko Jordan, oba nekdanja dijaka novomeške gimnazije. Z njima se je pogovarjala vodja bralnega krožka Bibliofil prof. Suzana Krvavica.

KRŠKO, 8. maja – V KD je potekala zaključna prireditev slovenskega knjižnično-muzejskega mega kviza.

NOVO MESTO, 8. maja – APT je povabil na gledališko predstavo Hamlet (60 minut) v konceptu in režiji Nane Milčinski. – Gostja literarnega večera Beri: četrtek v Knjigarni Goga je bila letošnja nominiranka za kresnika Nataša Kramberger. Z njo se je pogovarjala Stanka Hrastelj. – V klubu LokalPatriot je bila predstava Socialno predoziranje v izvedbi Kraljev ulice.

RIBNICA, 8. maja – V Miklovi hiši so odprli razstavo Masterpiece Mateja Koširja. Razstavo je predstavila Nevenka Šivavec.

BREŠTANICA, 9. maja – V počastitev dneva šole in dneva Evrope so šolarji in učitelji domače OŠ pripravili zanimive razstave in predstavitev evropskih držav, ki so jih pospremili s pesmijo in plesom.

ČRNOMELJ, 9. maja – V KD je potekalo regijsko srečanje odraslih folklornih skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja. – V cerkvi Sv. Duha so odprli razstavo akademskega slikarja Borka Tepine.

DOLENJSKE TOPLICE, 9. maja – Šolarji iz Krmelja, Krškega, Mirne Peči, Novega mesta, Semiča, Šmarjete, Stopič in Dolenjskih Toplic so na Sokolskem trgu počastili dan Evrope z eno od devetih »evropskih vasi«. Prireditev je popestrila britanska pevka Shirlie Roden, ki je imela zvečer še samostojni koncert.

KOČEVJE, 9. maja – V Dvorani rekreacije Gaj je bil gost čajanke Tomaž Pritekel.

KOSTANJEVICA, 9. maja – V Lamutovem likovnem salonu so na ogled postavili razstavo Vrata Metke Kavčič in Bogdana Borčiča.

KRŠKO, 9. maja – KUD Franjo Stiplovšek Gimnazije Brežice je v KD uprizoril muzikal Briljantina.

NOVO MESTO, 9. maja – V Knjigarni Goga so na literarnem večeru pesnice Marjance Kočevar predstavili novo pesniško zbirko Kristalis.

POSAVJE, od 9. do 11. maja – Potekali so trije koncerti območne revije odraslih pevskih zborov, in sicer v KD Sevnica, v Dvorani Savice Zorko v Brežicah in v GŠ Krško.

SEVNICA, 9. maja – V KD je bil koncert območne revije odraslih pevskih zasedb Pesem Posavja 2008.

Maj

ŠENTJERNEJ, 9. maja – Otroci športno-kulturnega društva Hopla so v prostorih šole pripravili plesno produkcijo Cirkuška predstava.

BREŽICE, 10. maja – Pesem Posavja 2008 se je nadaljevala v dvorani Savice Zorko v Knjižnici Brežice.

ČRNOMELJ, 10. maja – V galeriji Laterna so na ogled postavili razstavo slik Roberta Lečka. – V cerkvi Sv. Duha so pripravili koncert Kvarteta flaut.

DOBRAVA PRI ŠKOCJANU, 10. maja – Cerkvni MePZ Dobrava je ob 15-letnici delovanja povabil na koncert v cerkev sv. Nikolaja na Otoku. Kot gost je nastopil MePZ Pomlad iz Novega mesta z organistom Andrejem Resnikom.

NOVO MESTO, 10. maja – V KCJT so ob dnevu Evrope pripravili medkulturni večer.

VINICA, 10. maja – V GD je potekal Tamburaški večer z Viniškimi tamburaši in gosti: Sodevskimi tamburaši in pevsko skupino Tonke.

GRIČ NAD PRISTAVICO PRI VELIKEM GABRU, 11. maja – Pod piramido so odprli fotografsko razstavo Iz teme v barvo avtorice Urške Knez. V kulturnem programu je nastopila vokalna skupina Ragle iz Trebnjega.

KRŠKO, 11. maja – V dvorani GŠ je bil koncert območne revije odraslih pevskih zasedb Pesem Posavja 2008.

NOVO MESTO, 12. maja – Pokrajinska zveza DU Dolenjske in Bele krajine je povabila na 6. revijo pevskih zborov DU Dolenjske v Tuš. Kot gostje večera so nastopili učenci GŠ Marjana Kozine. – Baletna trupa Croatia je v KCJT nastopila s Hamletom W. Shakespeara/ P. O. Čajkovskega. – V KCJT so odprli razstavo oljnih slik na platnu ljubiteljskega likovnega ustvarjalca Tuga Lebiča iz Novega mesta.

NOVO MESTO, od 12. do 16. maja – V prostorih Galerije Krka je potekal tradicionalni 31. dolenjski knjižni sejem v organizaciji KUD Krka, KMJ in Knjižarne MK Novo mesto. Ob razstavi knjig so bile na ogled še priložnostna razstava del Ferija Lajnščka, osrednjega gosta sejma, slikovna zbirka novomeškega slikarja Franca Ksaverja Skole in multivizijska predstavitev Primož Trubar, pustolovec drugačnega verovanja in mišljenja. Na otvoritveni slovesnosti je bil glavni govornik v. d. ravnatelja NUK Lenart Šetinc, gost večera pisatelj Feri Lajnšček, za glasbo pa je poskrbel Halgato band. Na drugem dogodku so predstavili knjigo Novomeške hiše in ljudje avtorice Mete Matijević, v pogovoru pa sta sodelovala Stane Granda in Tomaž Levičar. Dolenjski knjižni sejem se je zaključil z medobčinskim srečanjem mladih literatov s pisateljico Majdo Koren.

DOLENJSKE TOPLICE, 14. maja – Malči Možina je strokovno spremljala regijsko srečanje otroških folklornih skupin v KKC.

BREŽICE, 15. maja – V ateljeju Vlade Sumrek so odprli premierno razstavo del udeleženk tečaja reichelcija.

ČRNOMELJ, 15. maja – Zapoj z menoj je naslov srečanja odraslih pevskih zborov Bele krajine, ki je potekalo v KD.

KOČEVJE, 15. maja – V okviru Linhartovega srečanja sta bili v Šeškovem domu na ogled dve predstavi: A. P. Čehova Utva v izvedbi Gledališča GGNe-Ni KD Teater Grosuplje in predstava M. Camolettija Pridi gola na večerjo v izvedbi gledališke skupine KS Janez Jalen iz Notranjih Goric.

METLIKA, 15. maja – V KD je bila dramska igra Vigredni slavčki kot zaključna prireditev Srednje šole Metlika.

NOVO MESTO, 15. maja – V Knjižarni MK je potekala knjižna čajanka Potovanje v novi svet s Slavko Kristan.

STIČNA, 15. maja – Muzej krščanstva na Slovenskem je ob 800-letnici rojstva sv. Elizabete Turingijske povabil na odprte razstave Krona, kruh in vrtnice, ki jo je pripravil Koroški pokrajinski muzej v sodelovanju s hessenskimi evangeličanskimi cerkvami in diakonati ter Hessenskim državnim arhivom v Marburgu ob Lahni. O razstavi je spregovoril dr. Juergen Roemer.

ŠKOCJAN, 15. maja – V OŠ Frana Metelka so ob zaključku dneva odprtih vrat predstavili projekt Otroške igre brez meja – igre nekoč in danes.

ČRNOMELJ, 16. maja – V Trubarjevem letu so v cerkvi Sv. Duha pripravili prireditev s slavnostno govornico prof. Bogomiro Kure. Sledila je monodrama Trubar pred slovensko procesijo Anatola Šterna.

Meta Matijević na predstavitvi svoje knjige Novomeške hiše na 31. dolenjskem knjižnem sejmu v Novem mestu.

Maj

KOSTANJEVICA, 16. maja – V lapidariju Galerije B. Jakca (GBJ) so odprli razstavo Aluzije mariborskega likovnega ustvarjalca Iztoka Maroha. Umetnika je predstavila kustosinja Barbara Rupel.

NAMESTOVO, od 16. do 18. maja – Na mednarodnem tekmovanju ljubiteljskih pevskih zborov v sakralni glasbi na Slovaškem je MePZ Novo mesto pod vodstvom Jožice Prus dosegel zlato nagrado. Zbor je nastopil tudi na zaključnem gala koncertu v cerkvi sv. Simona in Juda.

NOVO MESTO, 16. maja – Na OŠ Center je potekal predizbor mladih recitatorjev za Župančičevo frulico 2008. – V galeriji Simulaker so odprli kiparsko razstavo Hoditi skozi kiparja Romana Makšeta, ki ima na Trebelnem atelje. Umetnika je predstavil Tomislav Vignjevič. – Knjigarna Goga je povabila na literarni večer s pisateljico Janjo Vidmar, ki je predstavila svoj novi roman Angie. – V KCJT je potekal prvi del območne revije odraslih pevskih zborov.

SEVNICA, 16. maja – Mavrica, razpeta med očetnjo Makedonijo in nebom je naslov slikarske razstave Doceja Kalajdžiskega, ki so jo odprli v Lekos galeriji Ana. Dogodek je popestril sevniški glasbenik in pedagog Marjana Dirnbek.

TREBNJE, 16. maja – V Baragovi galeriji je bila na ogled razstava arhivskih fotografij o življenju Slovencev v povojnih begunskih taboriščih na Koroškem, ki jo je organiziralo KD.

ADLEŠIČI, 17. maja – V večnamenskem domu je bila kulturna prireditev ob stoletnici nastopa adlešičke folklorne skupine na Dunaju. Nastopili so tamburaši – veterani, v goste pa so prišli KUD Magično-vokalna skupina Škude, učenci adlešičke OŠ, tamburaši KUD Otona Župančiča Gradac ter folklorna skupina Zeleni Jurij iz Črnomlja.

BREŽICE, 17. maja – GŠ je povabila na koncert ŽPZ Solzice z dirigentko Marjetko Podgoršek Horžen.

DRAGATUŠ, 17. maja – V KD je bila odprta vaja domače folklorne skupine.

DOLENJA VAS, 17. maja – Pod naslovom Pojmo kot nekoč je v cerkvi sv. Marije potekalo srečanje ljudskih pevcev.

DRUŽINSKA VAS, 17. maja – V Gostilni Pri Jovotu je nastopila pop pevka Neda Ukraden, zabavni program pa so oblikovale ljudske pevke Šmarjetke, dramska skupina Društva podeželskih žena Šmarjeta, Podgorjanski muzikanti.

KRŠKO, 17. maja – V KD je bil koncert The European Movement Jazz Orchestra EMJO.

METLIKA, 17. maja – V športni dvorani pri OŠ je bila 10. jubilejna revija invalidskih pevskih zborov Zveze delovnih invalidov Slovenije.

NOVO MESTO, 17. maja – Ob dnevu odprtih vrat Konservatorija za glasbo Jurij Slatkonja je bil v stolni cerkvi sv. Nikolaja koncert Glasbena dediščina Slovenije solistov, zbora in orkestra.

DOBRNIČ, 18. maja – V cerkvi sv. Jurija so nastopili pevski zbori žužemberške dekanije, petje pa je strokovno spremljal zborovodja Gvardijan Marijan Cvitak.

KOČEVJE, 18. maja – Pokrajinski muzej je imel dan odprtih vrat ter predstavitev pihalnega orkestra in instrumentov.

KOSTANJEVICA, 18. maja – V okviru mednarodnega muzejskega dne je imela GBJ dan odprtih vrat.

KRŠKO, 18. maja – Plesni klub Lukec je v KD pripravil plesno predstavo Plesopis - prvi plesni časopis.

NOVO MESTO, 18. maja – Dolenjski muzej je imel dan odprtih vrat.

ČRNOMELJ, 19. maja – Kdo je bil Primož Trubar je bil naslov razstave, ki so jo na ogled pripravili v Varstveno-delovnem centru. – V avli KD je bila na ogled razstava izdelkov iz gline, ki so nastali na delavnici.

ŠMARJETA, 19. maja – OŠ je v sodelovanju s KMJ iz Novega mesta v Trubarjevem letu pripravila literarni večer, ves teden pa je bila na ogled tudi razstava, posvečena 500-letnici rojstva Primoža Trubarja.

BREŽICE, 20. maja – V prostorih UE so odprli razstavo Jožice Krhen Udovč.

KOČEVSKA REKA, 20. maja – Ob krajevnem prazniku Dnevu narcis so

Razstava arhivskih fotografij o življenju Slovencev v povojnih begunskih taboriščih na Koroškem v Baragovi galeriji v Trebnjem.

Maj

v KD odprli razstavo Narava skozi oči fotografov.

NOVO MESTO, 20. maja – Veronika Zajec je z igranjem na violinske citre popestrila otvoritev slikarske razstave madžarskega slikarja Edeja Poseja v Galeriji Krka. Mednarodno uveljavljenega umetnika je predstavila Tatjana Pregl Kobe.

SENOVO, 20. maja – V Domu 14. divizije so premierno zavrteli igrani mladinski film Na drugi strani z obeh strani, ki so ga posneli učenci šole po literarni predlogi, mladinski povesti Na drugi strani pisateljice Neli Kodrič. Vodja projekta je bila Boža Ojsteršek.

NOVO MESTO, 21. maja – V Planetu Tuš so ob svetovnem dnevu kulturnega razvoja nastopile folklorne skupine Kres, predstavili pa so se tudi tamburaši in plesalci. – Na zaključni prireditvi Zlati bralec 2007/2008 društva Bralna značka ZPMS, ki je v organizaciji Društva prijateljev mladine Mojca potekala v KCJT, so slavnostno podelili knjižne nagrade 350 učencem 17 OŠ iz osmih dolenskih občin, ki so si z devetletno zvestobo knjigi prislužili priznanje zlati bralec. V programu je vabila na ogled glasbena predstava Harmonija Evrope s pevko Andrejo Zupančič, mladi pa so nato prisluhnili trem dolenskim literatom: Marjanci Kočvar, Milanu Marklju in Smiljanu Trobišu. – Komorni orkester Tartini je v predverju KCJT izvedel nastop z naslovom Baročni solisti.

KRŠKO, 22. maja – Kočevski folk je naslov razstave Matjaža Matka v Galeriji Krško.

NOVO MESTO, 22. maja – APT je na ogled ponudil glasbeno igro Sergeja Prokofjeva Peter in volk. – V atriju Knjigarne Goga so na prireditvi Beri: četrtek predstavili knjigo Marijana Doviča Slovenski pisatelj. – V KCJT je bila slavnostna akademija ob 15-letnici delovanja Glasbene delavnice Lipičnik.

ČRNOMELJ, 23. maja – V KD je bila na ogled glasbena pravljica za otroke Žabji kralj v izvedbi Srednje šole Metlika.

DRAGATUŠ, 23. maja – Folklorna skupina je povabila na tradicionalni dobredelni koncert z licitacijo slik, ki jih je šoli darovalo KUD Artoteka iz Črnomlja.

HROVAČA, 23. maja – Na skednju Škrabčeve domačije so predstavili knjigo Lada Ambrožiča ml. Novljanovo stoletje. Z avtorjem se je pogovarjal novinarski kolega Silvo Teršek.

KOSTANJEVICA, 23. maja – V nekdanji samostanski cerkvi GBJ so odprli razstavo akademskega slikarja Sandija Črveka iz Murske Sobote.

MIRNA PEČ, 23. maja – V KD so odprli razstavo del, nastalih na 2. otroški delavnici, katere pobudnica in vodja je Aleša Suša Škedelj. O delih je spregovoril umetnostni zgodovinar Jožef Matijević. V telovadnici OŠ je bila nato slovesna prireditev, posvečena častnemu občanu Tonetu Pavčku in njegovi 80-letnici. Nastopili so ansambel Lojzeta Slaka, otroci in učitelji šole in vrta Cepetavček pa so pripravili pester kulturni program. V šoli so ob tej priložnosti postavili tudi razstavo Pavčkovih knjig in slik, ki so jih o njem naslikali učenci, izdali pa so tudi tiskan časopis Šentjurci 2, v celoti posvečen pesniku.

NOVO MESTO, 23. maja – V KCJT je potekal drugi del območne revije odraslih pevskih zborov.

PRELOKA, 23. maja – V gasilsko-prosvetnem domu so pripravili delovno srečanje študijskega krožka o spodbujanju gledališke dejavnosti.

RAKITNICA, 23. maja – Pri lovskem domu so odprli razstavo del, ki so jih lani naslikali različni slovenski avtorji na likovni koloniji Oglarska kopa 07 pri oglarski kopi v Rakitnici. Razstavo je pripravilo Društvo likovnih ustvarjalcev Ribnica.

SEVNICA, 23. maja – Na gradu so odprli stalno muzejsko zbirko Kamni govori – Saxa Locyuuntur. Sledil je koncert godbe Blanški vinogradniki.

ŠENTRUPERT, 23. maja – V cerkvi sv. Ruperta so pripravili osrednjo prireditev ob 500-letnici Trubarjevega rojstva Trubar pred slovensko procesijo.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 23. maja – V Vili Toplice so na ogled postavili retrospektivno razstavo del slikarke in ilustratorke Jožice Škof iz Novega mesta in del pisatelja Talala Hadija.

BREŽICE, 24. maja – Ob 30-letnici je na jubilejni koncert povabil oktet Orlica Pišce. Kot gost je v Viteški dvorani gradu nastopil Slovenski oktet.

Tone Pavček in mirnopeški župan Zvone Lah med pesnikovim obiskom v Mirni Peči, kjer so mu pripravili veliko proslavo v počastitev 80. rojstnega dne.

Maj

KOČEVJE, 24. maja – Na parkirišču Sung-Singa je bil tradicionalni Kočevski Rock'n roll.

ŠENTJERNEJ, 24. maja – MePZ Vlaste Tavčar je povabil v prostore šole na letni koncert. Gostje večera sta bila pevec Adi Smolar in harmonikar Dejan Hudoklin.

SENTRUPERT, 24. maja – Kaj morem, če sem mlad! je naslov večernega koncerta, ki je bil v cerkvi sv. Ruperta. Nastopili so: mladinska pevska zbor iz Rovt pri Logatecu in iz Šentlovenca, dekliška vokalna skupina Elum iz Postojne in skupina Cantamus iz Šentrupertu.

TREBNJE, 24. maja – V avli CIK je bil koncert Daniela Peantonija in Komornega orkestra Carnium.

ADLEŠIČI, 25. maja – V starem podu so na ogled postavili dela likovno-kiparske kolonije.

BRUSNICE, 25. maja – TD Azalea – Gabrje in ansambel Azalea sta v OŠ organizirala dobrodelni koncert za obnovo hiše domačina Stanka Bolteza.

ČRNOMELJ, 25. maja – V cerkvi Sv. Duha je bilo mogoče prisluhniti koncertu klasične glasbe – nastopil je duet marimb z gostjo Blažko Oberstar.

BREŽICE, 26. maja – V Mestni hiši so odprli fotografsko razstavo Tudi živali so del našega življenja, izbranih fotografij znanega slovenskega fotoreporterja Edija Šelhausa.

NOVO MESTO, 26. maja – Cviček skozi čas je naslov likovne razstave, ki so jo odprli v KCJT. Razstavili so pisno gradivo, ključke in zatiče starih ključavnic. – Gledališče Koper je v KCJT zaigralo predstavo T. Williamsa Tramvaj poželenja.

NOVO MESTO, 27. maja – V atriju Knjižarne Goga se je predstavil sevniški pesnik Rudi Stopar – za pesniške ustvarjalce je imel delavnico haikuja, zvečer pa se je z njim o njegovem življenju in ustvarjanju pogovarjala Stanka Hrastelj.

BREŠTANICA, 28. maja – V Fabjančičevi galeriji na gradu Rajhenburg je KD Svoboda pripravilo razstavo z naslovom Narava, ustvarjalka, ki navdihuje. O njej je spregovorila Margareta Marjetič, dogodek pa sta obogatili recitatorka Barbara Kustec in kantavtorica Stanka Macur.

VINICA, 28. maja – V športni dvorani pri OŠ so pripravili kulturno prireditev z naslovom Naj nas spremlja smeh, glasba, ples...

BREŽICE, 29. maja – Ko strune citer zapoje je bil naslov koncerta Citarskega orkestra pod vodstvom Anite Veršec v Viteški dvorani brežiškega gradu. Kot gostja je nastopila Elda Viler.

METLIKA, 29. maja – Ljudska knjižnica je povabila na predstavitev zbirke kratke proze Tjaše Žugelj Vseposod je ljubezen.

NOVO MESTO, 29. maja – V KMJ je Jadranka Matič Zupančič predstavila Novomeško knjigo avtorja prof. dr. Milčka Komelja. Poleg njega je na dogodku sodeloval tudi pisatelj Drago Jančar. Vanja Štrasner Kastelic je pogovor dopolnila z branjem izbranih dogodkov, v literarnem delu pa sta svojo poezijo brala Marjanca Kočevar in Milan Markelj. – V stolni cerkvi sv. Nikolaja so v okviru prireditev Četrtri četrtke Društva Novo mesto predstavili cerkev in odkritja ob zadnji prenovi ladje. Predstavitev je vodila odgovorna konservatorica mag. Marinka Dražumerič. – V KCJT je bil na ogled otroški muzikal Ele Peroci in Dese Muck Muca Copatarica.

BLANCA, 30. maja – Gosta Večernega pogovora na deželi z znanimi Slovenci sta bila v KD pevec in televizijski voditelj Boris Kopitar in gledališka igralka Nataša Tič Rajljan.

ČRNOMELJ, od 30. do 31. maja – Potekala je glasbena prireditev Glas mladih Bele krajine, ki letos praznuje 30-letnico. Zmagovalka je postala Lara Poreber s pesmijo Prvi. V začetku avgusta bo nastopila na festivalu Etnokostel.

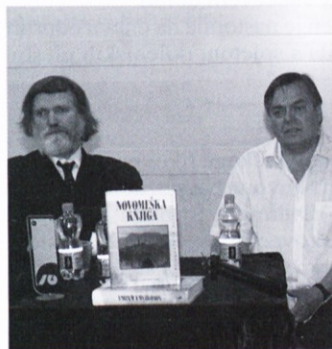
DOLENJSKE TOPLICE, 30. maja – MPZ Pentakord iz Ljubljane je imel koncert v restavraciji Hotela Kristal.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 30. maja – Z Gitico Jakopin skozi besedo in glasbo je bil naslov literarno-glasbenega večera v OŠ.

NOVO MESTO, 30. maja – V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo Jože Plečnik, arhitekt v Ljubljani, Pragi in na Dunaju, ki jo je zasnoval naš slavni arhitekt dr. Damjan Prelovšek. V glasbenem programu je nastopil

Otvoritev razstave Narava, ustvarjalka, ki navdihuje v Fabjančičevi galeriji na gradu Brestanica.

Milček Komelj in Drago Jančar na predstavitvi Novomeške knjige v Knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu.

Maj

harmonikarski kvartet GŠ Marjana Kozine. - Terpsihora Dance Company, Plesno društvo Novo mesto je povabilo na zaključno plesno predstavo Svet pravljic. – V Galeriji Goga so na ogled postavili dela avstrijskega slikarja Walterja Steinacherha Prostoru materinstva. V glasbenem delu se je predstavil trio Katja Šule (vokal), Erik Marinče (pianist) in Jan Gregorko (basist).

RIBNICA, 30. maja – Župnijski PZ Ribnica je letni koncert v župnijski cerkvi sv. Štefana posvetil Marijinim pesmim.

TREBNJE, 30. maja – Občinski pihalni orkester in Trebanjske mažorete so povabili na pomladanski koncert na dvorišče pri CIK.

DOLENJSKE TOPLICE, 31. maja – V KKC je bil koncert komornega godalnega orkestra glasbene šole iz slovaškega mesta Trenčin.

KRŠKO, 31. maja – MPZ KD Svoboda Brestanica je povabil v KD na prireditev Razglednica Slovenije, naša dežela v ljudski pesmi. Gostja večera je bila sopranistka Mihaela Komočar.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 31. maja – V GD je bila osrednja prireditev ob prazniku KS in koncert PZ LD Krško.

NOVO MESTO, 31. maja – Novomeški MePZ Pomlad, ki ga vodi Fernand Mejias, je petnajstletnico delovanja proslavil s koncertom v KCJT.

ŠENTRUPERT, 31. maja – Ob prvem občinskem prazniku so na trgu nastopili Vaški pevci, zvečer pa je bil v cerkvi sv. Ruperta koncert Tomaža Sevška (orgle) in Stanka Arnolda (trobenta).

KAPELE, maja – Pihalni orkester Kapele pod taktirko Francija Arha je v Laškem na 28. tekmovanju slovenskih godb dosegel v 1. težavnostni skupini med 14 godbami zlato plaketo.

MURSKA SOBOTA, maja – Na šolskem plesnem festivalu je med 145 plesalci hip-hopa Simon Cerjak osvojil prvo mesto in postal državni prvak.

NOVO MESTO, maja – V prostorih galerije RiC so odprli razstavo likovni del Marinke Starc, upokojene učiteljice, članice Likovno-kulturnega društva Mavrica. Avtorico je predstavil predsednik društva Marijan Maznik. – Konec meseca je v dolenski prestolnici potekala tradicionalna mednarodna likovna kolonija Novomeški likovni dnevi, ki se jo je udeležilo osem likovnih umetnikov iz štirih držav. Likovniki so ustvarjali v Jakčevem domu.

ŠKOCJAN, maja – Folklorna skupina Plamen je nastopila na dnevu odprtih vrat v Evropskem parlamentu in se predstavila s spletom dolenskih plesov Ramplanje in goričkih plesov.

JUNIJ

KOBILE, 31. maja – Deset likovnikov, članov krškega likovnega društva Oko, je sodelovalo na 2. likovni koloniji z naslovom Ne pozabimo!, ki je potekala v organizaciji Ljudmile in Alojza-Vladimirja Šribarja. Na njuni domačiji je razstavo odprl predsednik KS Leskovec Bojan Petan, o razstavi je spregovorila umetnostna zgodovinarica Alenka Černelič Krošelj, s pesmijo pa so otvoritveno slovesnost popestrile ljudske pevke Aktiva kmečkih žena Šentjerneje.

KOČEVSKI ROG, 1. junija – V Bazi 20 so na ogled postavili razstavo Kočevski rog in Baza 20 med drugo svetovno vojno ter predvajali film Kočevski rog skozi prostor in čas v okviru dneva Dolenjskega muzeja.

NOVO MESTO, 1. junija – Ob dnevu Dolenjskega muzeja so bile na ogled razstave muzeja z vodenimi ogledi, tudi v Jakčevem domu.

ŠENTRUPERT, 1. junija – Na trgu je zaigral Pihalni orkester sv. Ruperta.

ČRNOMELJ, 2. junija – Ob prvi obletnici delovanja osrednjega kulturnega objekta v črnomaljskem starem mestnem jedru je bil v cerkvi Sv. Duha koncert Jureta Torija (harmonika) in Ewalda Oberleintnerja (kontrabas).

TREBNJE, 2. junija – V Knjižnici P. Golie je bilo strokovno predavanje višje državne tožilke Vlaste Nussdorfer in predstavitev njenih knjig.

MIRNA, 3. junija – Knjižnica P. Golie je povabila na literarni večer z Anatolom Šternom, ki je zaigral monodramo Trubar pred slovensko procesijo.

NOVO MESTO, 3. junija – V Galeriji Krka so predstavili novi knjigi pesnika Smiljana Trobiša, in sicer zbirko pesmi v prozi, izrekov in domislic Tam so daljave čiste in pesniško zbirko Hvalnica lepoti. Knjigi sta predstavila pisca spremnih besed Matija Remše in Ivan Gregorčič, prireditev pa je vodila

Otvoritev razstave del, nastalih na 2. likovni koloniji v Kobilah.

Junij

Jerica Pezdič, ki je tudi prebrala nekaj Trobiševih pesmi. – Knjižnica Mirana Jarca (KMJ) je povabila na srečanje mladih tujejezičnih literatov.

NOVO MESTO, 4. junija – V Dolenjskem muzeju so na ogled postavili razstavo grafik Dubravke Babič iz Zagreba.

BRESTANICA, 5. junija – Na gradu Rajhenburg je bil koncert Brestanica poje, zatem pa so odprli spominsko razstavo v počastitev 80-letnice dr. Toneta Ferenca.

ČRNOMELJ, 5. junija – V knjižnici je bilo srečanje knjižnih moljčkov.

GRIBLJE, 5. junija – V OŠ so pripravili zaključno prireditev bralnega projekta Pravljični potujoči kovček.

KOČEVJE, 5. junija – V kavarni je bila multimedijaska predstavitev Foto almanaha Kočevje 2007, ki ga je predstavil domači fotograf Gorazd Svete.

KRŠKO, 5. junija – V Mestnem parku je bila na ogled premiera filma o občini Krško in nastop Big banda Krško. – V KD je potekal Sončkov kulturni večer.

NOVO MESTO, 5. junija – V Jakčevem domu so odprli likovno razstavo 4. novomeški likovni dnevi 2008, na katerih je sodelovalo osem umetnikov iz štirih držav. Dela je predstavila kustosinja Jasna Kocuvan, za glasbeno popestritev dogodka pa sta poskrbeli violinistki Petra Božič Gačnik in Rebeka Turk. – Ob 110-letnici rojstva pesnika in dramatika Federica G. Lorce so v Knjižarni Goga pripravili pesniški salon z branjem pesmi in pogovor s pesniki. Večer je vodila Stanka Hrastelj, s kitaro ga je dopolnil Matic Kastelec. – Nagajivi škratki je naslov otroške gledališke predstave, ki je bila na ogled v Trdinovi čitalnici KMJ.

SEVNICA, 5. junija – Sevniško grajsko poletje se je pričelo z otvoritvijo likovne razstave Minke Levstik iz Rogaške Slatine v galeriji gradu. – Barvitost narave je naslov slikarske razstave trboveljskega župana in poslanca Bogdana Baroviča, ki so jo na ogled postavili v Lekos Galeriji Ana.

DOLENJSKE TOPLICE, 6. junija – V Kulturno-kongresnem centru je nastopil MePZ Novo mesto.

KRŠKO, 6. junija – Ob občinskem prazniku je bila slavnostna akademija v KD, na kateri je veliki znak med drugim prejel Pihalni orkester DKD Svoboda Senovo.

METLIKA, 6. junija – V Galeriji Kambič so odprli razstavo z naslovom Bela krajina na starih zemljevidih in v Valvasorjevih zapisih. O temi sta spregovorila zbiratelj Borut Žunič in zgodovinar Janez Weiss, za glasbeni del programa pa je poskrbel mladi saksofonist Samo Flajnik ob spremljavi pianista Andreja Kuniča.

MIRNA, 6. junija – Na gradu je bila slavnostna akademija in podelitev priznanj KS.

MIRNA PEČ, 6. junija – V KD je potekalo območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž.

NOVO MESTO, od 6. do 7. junija – KUD Mestna godba Novo mesto, ki jo vodi Tomaž Zlobko, je 160-letnico praznovalo v okviru 31. srečanja pihalnih orkestrov in godb Dolenjske in Bele krajine. Prvi dan so pripravili slavnostno akademijo v KC J. Trdine, na kateri je nastopila pevka Nuša Derenda, drugi dan pa je bila parada pihalnih orkestrov skozi Novo mesto, na Novem trgu pa skupni nastop. Predsednik godbe Italo Morosini je na slavnostni akademiji v KCJT prejel priznanje iz rok direktorja JS RS KD Igorja Teršarja.

SEVNICA, 6. junija – Sevniško grajsko poletje se je nadaljevalo z območnim srečanjem pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, ki ga je strokovno spremljal Branko Fuchs.

ŠENTLOVRENC, 6. junija – V KD je bila prireditev ob 140-letnici podružnične šole.

TREBNJE, 6. junija – V okviru Trebanjskega koša so v Knjižnici P. Golie odprli razstavo V objemu Temenice in Mirne: prospekti, katalogi, zloženke 1991-2008. Obiskovalci so lahko prisluhnili pogovoru z Markom Kapusom iz Studia 5 Mirna.

BRESTANICA, 7. junija – Mesto sanj je naslov plesne prireditve mladih plesalcev Svobode in OŠ Adama Bohoriča v Domu svobode.

ČRNOMELJ, 7. junija – V Galeriji Laterna so na ogled postavili slikarsko razstavo Karmen Bajec.

Parada skozi Novo mesto na 31. srečanju pihalnih orkestrov in godb Dolenjske in Bele krajine.

DOBOVA, 7. junija – Ob desetletnici KD Zvezda Dobova je bil v župnijski cerkvi Imena Marijinega koncert MePZ in mladinskega društvenega PZ, kot gost pa je nastopil ŽPZ Solzice.

NOVO MESTO, 7. junija – V LokalPatriotu se je jazzinty abonma 2008 zaključil z nastopom tolkalca Zlatka Kaučiča in z godalnim kvartetom romunskega violinista Alexandra Balanescuja.

RAKITNICA, 7. junija – Pri oglarski kopi je bila likovna delavnica na temo Oglarska kopa 2008.

STRAŽA PRI KRŠKEM, 7. junija – Na kmetiji Kerin so pripravili etnološko prireditev Pušelšank, kjer so nastopili Fantje artiški, Florjani, ljudski pevci z Ardra, folklorna skupine iz Stične in ansambel Tapravi lumpje.

GORA, 8. junija – V večnamenskem domu je bila prireditev Gori na Gori.

KRKA, 8. junija – V Krški jami so odprli 4. festival Krka s predstavo 5moških.com.

MIRNA PEČ, 8. junija – Na območnem srečanju pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž je nastopilo osem zasedb, ki jih je strokovno spremljala Adriana Gaberšček.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 9. junija – Slavnostni govornik na osrednji prireditvi ob 500-letnici rojstva Primoža Trubarja je bil v župnijski cerkvi sv. Helene zgodovinar dr. Janko Prunk. Nastopil je MePZ Primoža Trubarja z Loke, v vlogi Trubarja pa igralec Dušan Senica. Franc Strajnar je predstavil nastajajočo knjigo Obsavska stoletja, na ogled so postavili tudi razstavo likovne skupine 2002 s Škofljice, pred župniščem pa se je s srednjeveškimi plesi predstavilo KUD Galiarda.

TREBNJE, 9. junija – Knjižnica P. Golie je povabila na zaključek pravljice z gostom.

ZAGREB, 9. junija – Akademski slikar Jože Marinč iz Kostanjevice se je predstavil zagrebškimi ljubiteljem likovne umestnosti z razstavo, ki so jo odprli v Galeriji Vladimira Bužančiča.

BRESTANICA, 10. junija – Uroš Foerst je na gradu Rajhenburg uprizoril monokomedijo Roba Beckerja Jamski človek.

NOVO MESTO, 10. junija – APT je ob 110-letnici rojstva nemškega dramatika, pisatelja in pesnika Bertolda Brechta izvedel pravi brechtovski maraton, ki so ga pričeli s simpozijem z naslovom Teorija odtujitvenega učinka in zaključili z večerno premiero predstave Me-ti/Knjiga obratov v režiji Matjaža Bergerja.

RAŠICA, 10. junija – Na Trubarjevi domačiji je potekala osrednja državna slovesnost v počastitev rojstva očeta prve slovenske knjige Primoža Trubarja. Slavnostni govornik je bil minister za kulturo Vasko Simoniti. Prireditev je spremljal pester program – ves čas je potekala knjigoveška delavnica velikolaškega zavoda Parnas, nastopilo je več pevcev in instrumentalistov, plesalcev idr.

BREŽICE, 11. junija – V Viteški dvorani Posavskega muzeja je bilo mogoče prisluhniti zaključnemu koncertu solistov in ansamblom GŠ Brežice.

KOSTANJEVICA, 11. junija – V Lamutovem likovnem salonu Galerije B. Jakca (GBJ) je akademska kiparka Metka Kavčič imela delavnico za otroke.

VINICA, 11. junija – V okviru tradicionalnih Župančičevih dnevov so pripravili Župančičevo frulico, 18. srečanje mladih pesnikov in recitatorjev. Za najboljšo pesnico je bila proglašena Romi Koželj iz OŠ Ledina, med srednjeolci pa Venio Pilon iz Ajdovščine. Najboljša recitatorka je postala Jelica Pantovič iz OŠ Turnišče. Na kulturni prireditvi je nastopil tamburaški orkester GŠ Črnomelj.

BELA CERKEV, 12. junija – Ljubitelji gledališča so se lahko nasmejali ob ogledu dveh gledaliških šal N.N.Moški in Snubač v Prosvetnem domu v izvedbi Mladinskega gledališča Tržič. Predstava je bila naslednji dan na ogled še v KD Šmarjeta.

KOSTANJEVICA, 12. junija – V Lamutovem likovnem salonu so premierno uprizorili lutkovno predstavo Neja in tiskarski škrat v izvedbi Lutkovnega odra QQ. Ponovili so jo še naslednji dan.

NOVO MESTO, 12. junija – V Fotogaleriji APT so odprli fotografsko

Junij razstavo Found some magic Heike Kaltenbrunner.

SEMIČ, 12. junija – V Taborski hiši je potekala zaključna prireditev knjižnih moljčkov z lutkovno predstavo in podelitvijo priznanj.

ŠMARJETA, 12. junija – Ob občinskem prazniku je bila v OŠ na ogled lutkovna predstava Mačkon se uči reči hvala.

TREBNJE, 12. junija – Mini teater iz Ljubljane je v KD uprizoril otroško predstavo Obuti maček.

ČATEŽ OB SAVI, 13. junija – Ljudske pevke Žejno iz KUD Antona Krečiča Čatež ob Savi so v KD organizirale 3. srečanje ljudskih pevcev Pa se sliš.

ČRNOMELJ, 13. junija – V prostorih občine so na ogled postavili dela, nastala na likovnih delavnicah v Damlju. Na otvoritvi je spregovoril Janez Muhvič, nastopila je pevska skupina Dobra volja, Darja Jontes pa se je predstavila s svojo prozo in pesmimi.

METLIKA, 13. junija – Ob peti obletnici delovanja je na grajskem dvorišču nastopila glasbena skupina Tihožitje z gosti.

NOVO MESTO, 13. junija – V Dolenjskem muzeju je predsednik države dr. Danilo Turk v prostorih Križatije odprl novo stalno arheološko razstavo Arheološka podoba Dolenjske, katere avtor je arheolog Borut Križ. Poleg

Arheolog Borut Križ, predsednik RS Danilo Turk, direktor Dolenjskega muzeja Zdenko Picelj in novomeški župan Alojz Muhič na otvoritvi nove stalne arheološke razstave v Dolenjskem muzeju

njiu je na otvoritveni slovesnosti spregovoril še novomeški župan Alojzij Muhič, za glasbeno popestritev pa je poskrbel godalni kvartet Rožmarinke. – V atriju Goge so na četrtkovem večeru Beri predstavili knjižni prvenec Sama Petančiča Anor Kath – Pota magov. Z avtorjem se je pogovarjala Lučka Kelbl. – V stolni cerkvi sv. Nikolaja je bil orgelski koncert Angele Tomanič. – Na Konservatoriju za glasbo Jurija Slatkonje je na 2. samostojni flavtistični koncert povabila mlada glasbenica Pija Hočevar, dijakinja 3. letnika konservatorija in študentka Akademije za glasbo v Ljubljani. – V galeriji Simulaker so odprli razstavo son: DA »situacija risbe«.

STRAŽA, 13. junija – V prostorih občinske uprave so odprli razstavo likovnih del Dragice Škrinjar Škerbec in Alenke Zupan, članic novomeškega likovno-kulturnega društva Mavrica. – DU je v prostorih KD pripravilo prireditev z naslovom Skupaj ohranjamo domačo pesem in ples.

ČRNOMELJ, 14. junija – V cerkvi Sv. Duha so predstavili knjigo mag. Marjetke Balkovec Debevec z naslovom V Črnomlju od nekdaj bili so veseli... Z avtorico se je pogovarjala prof. Bogomira Kure. Na predstavitvi je nastopil ženski sekstet.

NOVO MESTO, 14. junija – Prostori materinstva je naslov razstave Walterja Steinbacherja v atriju Goge, na koncertu pa je v triu s pianistom Erikom Marenčem in basistom Janom Gregorkom nastopila vokalistka Katja Šulc. – Na gradu Grm je potekal Popmlad, pop koncert MePZ Pomlad in novomeških rock glasbenikov.

Junij

SENOVO, 14. junija – V okviru mednarodnega srečanja pihalnih orkestrrov so bili po kraju promenadni koncerti, parada in na koncu skupni nastop.

ŠENTJERNEJ, 14. junija – Občinski pihalni orkester je pod vodstvom Mira Sajeta povabil na koncert v prostore OŠ. Kot gostja je nastopila mlada glasbenica, flavtistka Pija Hočevnar.

ŠENTVID PRI STIČNI, 14. junija – Domača ŽPZ in MPZ sta povabila na koncert v DK.

TREBNJE, OD 14. do 21. junija - V Galeriji likovnih samorastnikov je potekal 41. tabor, na katerem je ustvarjalo devet likovnih umetnikov z Danske, Portugalske, Brazilije, Srbije, Francije in iz Slovenije. Večkratna udeleženka tabora Rancine Genot iz Francije je bila deležna posebne časti, saj so odprli njeno samostojno razstavo z naslovom Slike in pesmi. Na otvoritveni slovesnosti, ki so jo obogatili orkester GŠ Trebnje s solistko na kljunasti flavti Kristina Gregorčič in pevka Urška Urbanija, je spregovoril tudi član umetniškega sveta tabora dr. Zoran Kržišnik. Ob zaključku tabora so razstavo pripravili tudi osnovnošolci, udeleženci t.i. malega likovnega tabora.

MULJAVA, 15. junija – V letnem gledališču je potekalo zaključno srečanje plesnih skupin.

TREBNJE, 15. junija – V DSO so pripravili 10. regijsko srečanje upokojenskih pevskih zborov Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

ČRNOMELJ, 17. junija – V OŠ Mirana Jarca so povabili na zaključno prireditev bralnega projekta Pravljični potujoči kovček.

ŠENTVID PRI STIČNI, 17. junija – V DK je bila na ogled gledališka predstava Niti tat ne more pošteno krasti.

ČRNOMELJ, 18. junija – V Jurjevanjski dragi so odprli 45. Jurjevanje. – V Pastoralnem centru so na ogled postavili razstavo skulptur iz voska Rafaela Samca.

BREŽICE, 19. junija – Zaprešički bienale akvarela je naslov razstave, ki so jo odprli v Posavskem muzeju. Predstavila jo je kustosinja Silvija Limani, za enourni koncert pa so poskrbeli hrvaški gostje.

ČRNOMELJ, 19. junija – V Pastoralnem centru so pripravili zaključno prireditev knjižnih moljkov z lutkovno predstavo in podelitvijo priznanj.

KOČEVJE, 19. junija – V Šeškovem domu se je na letnem koncertu MepZ Kočevce poslovil zborovodja Matevž Novak.

KOSTANJEVICA, 19. junija – V GBJ je bilo mogoče prisluhniti ljudskim pravljicam ob živi glasbeni spremljavi v izvedbi ekipe Za dva groša fantazije. Dogodek so ponovili še naslednji dan.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 19. junija – Zplešimo v počitnice je naslov tradicionalne plesne prireditve v OŠ.

METLIKA, 19. junija – Prireditve Pridi zvečer na grad so otvorili dijaki Srednje šole Metlika z odrsko igro Ljubiti in biti ljubljen.

NOVO MESTO, 19. junija – ATP je v režiji Jurija Smrketa pripravil predstavo Samuela Becketta Med kostmi in kožo. – V KMJ so pripravili predstavitev albanske kulture v okviru tedna medkulturnega dialoga. – V atriju Goge je potekal literarni večer Beri: četrtek s Katjo Mihurko Poniž in njeno knjigo Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romanistike do druge svetovne vojne. – Na Muzejskih vrtovih je v okviru Gunclfesta potekala predstava Zlati ključek v izvedbi Pripovednega gledališča gdč. Bazilika ter Muco copatarico, ki jo je zaigralo Lutkovno gledališče Labirint. – ŽPZ Jasmin pod vodstvom Ane Markelj je povabil na koncert v Evangelijsko cerkev. Kot gostji sta nastopili violončelistka Zala Vidic in pianistka Lea Retelj.

SEMIČ, 19. junija – V prostorih Gorenjske banke v Radovljici je razstavo postavila semiška slikarka Alenka Mušič. Predstavila se je z belokranjskimi motivi v vseh letnih časih.

ŠENTVID, 19. junija – V DK so povabili na folklorni večer Pelji me na ples.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 19. junija – DU Novo mesto je v Termah pripravilo literarni večer literarne sekcije.

KOSTANJEVICA, 20. junija – V GBJ so odprli razstavo Začetki umetniške grafike na Slovenskem 1900-1920 avtorja dr. Andreja Smrekarja.

KRŠKO, 20. junija – V KD je bil koncert Zorana Predina in Gyps swing banda.

Otvoritvena slovesnost 41. mednarodnega tabora likovnih samorastnikov v Trebnjem.

Junij MIRNA, 20. junija – Na gradu so pripravili prireditev Za Mirno z ljubeznijo.

MULJAVA, 20. junija – V letnem gledališču je bila premiera igre na prostem Cvet in sad Josipa Jurčiča. Domači gledališčniki so jo pod režiserskim vodstvom Tatjane Lampret ponovili še nekajkrat.

NOVO MESTO, 20. junija – Gunclfest se je na Muzejskih vrtovih nadaljeval s predstavo Princeska na zrnu graha v izvedbi Lutkovnega gledališča Kranj. Potekala je tudi muzejska delavnica tiskanja z lesorezom.

OTOČEC, 20. junija – Na gradu je potekal džezovski večer, na katerem je nastopil Jazz trio v sestavi Maja Remic, Bernard Prešeren in Klemen Krajc.

PEČICE, 20. junija - V Pečicah je potekal Rock Pečice 2008.

PODZEMELJ, 20. junija – Šopek zate je naslov pesniške zbirke devetdesolke Mateje Bojanc, ki so jo predstavili v OŠ.

RIBNICA, 20. junija – Na gradu so dan državnosti počastili s koncertom Ribniškega pihalnega orkestra.

ŠENTRUPERT, 20. junija – Festival Poletje v Šentrupertu je otvoril koncert mlade domače violinistke Alme Zupan v cerkvi sv. Ruperta.

ARTIČE, 21. junija – V Prosvetnem domu je bila folklorna prireditev Ples združuje narode.

ČATEŽ, 21. junija – Na vaškem trgu je bila prireditev Kresnik ob Dušici.

DOLENJSKE TOPLICE, 21. junija – V KKC sta na slavnostni akademiji ob dnevu državnosti nastopila portugalski pevski zbor Casa da Gaia in topliški MePZ.

KOČEVJE, 21. junija – Pokrajinski muzej je povabil na Poletno muzejsko noč.

METLIKA, 21. junija – V okviru prireditev Pridi zvečer na grad so v Ganglovem razstavišču odprli razstavo 1408/Prišli so Turki, za njimi Uskoki, kasneje pa so na grajskem dvorišču nastopili pevka Klarisa M. Jovanović in kitarista Drora Orgada.

NOVO MESTO, 21. junija – V stolni cerkvi sv. Nikolaja je bil orgelski koncert učencev Konservatorija za glasbo Jurija Slatkonje. – 5. Gunclfest se je nadaljeval z lutkovno predstavo Mehurčki v izvedbi Lutkovnega gledališča Poprčki, veseloigro Napravite mi krsto zanj v izvedbi Lutkovnega gledališča Kranj. Na voljo je bila otroška lutkovna delavnica s Tatjano Grabrijan ter pripovedovalski večer za odrasle z Ano Duša. – Poletne muzejske noči so se na Muzejskih vrtovih nadaljevale z nastopom otroške skupine Nove arkade. – Frančiškanski samostan je povabil na koncertni večer ob zvokih flavte in orgel s Špelo Kržan in Andrejo Golež.

ŠENTVID PRI STIČNI, 21. junija – V OŠ je bil koncert zamejskih pevskih zborov.

BREG PRI RIBNICI, 22. junija – Vaško etnološko turistično-ekološko-rekreacijsko društvo Veter je pripravilo etnološki prikaz življenja vasi v srednjem veku.

GORENJE VRHPOLJE, 22. junija – Ljudski pevci iz Vrhpolja pod taktirko Antona Finka so povabili na prvi koncert. Kot gostje so nastopili še MPZ Ruperčvrh in članice Društva kmetie Šentjernej.

RIBNICA, 22. junija – Za obzidjem ribniškega gradu je potekal koncert orkestra GŠ Ribnica.

ŠENTRUPERT, 22. junija – V cerkvi sv. Ruperta je nastopil MePZ Cantemus ob 500-letnici rojstva Primoža Trubarja.

ŠENTVID PRI STIČNI, 22. junija – Pri OŠ je potekal že 39. tabor slovenskih pevskih zborov, na katerem so letos prvič sodelovali zbori iz 14 evropskih držav. Pevce je vodil dirigent Igor Švara, slavnostni govornik je bil predsednik vlade RS Janez Janša.

BREŽICE, 23. junija - Vokalna skupina Plamen iz Kanade je povabila na koncert v Viteško dvorano gradu. – V Prosvetnem domu je bila tradicionalna kulturna prireditev OŠ in zavoda Ars Ramovš z naslovom Od včeraj za jutri - Korenine slovenstva in medkulturni dialog.

RAVNI DOL, 23. junija – Članice novomeškega bralnega krožka Beremo z Manco Košir so se udeležile vseslovenskega srečanja bralnih krožkov z

Junij

naslovom Bralna karavana.

TREBNJE, 23. junija – Ob zaključku šolskega leta je GŠ Trebnje pripravila koncert, ki je bil posvečen koroški skladateljici Lenčki Kupper ob njeni 70-letnici. Pismi skladateljice sta izvajala otroška zbora glasbene šole s solisti pod vodstvom zborovodkinje Tatjane Mihelčič Gregorčič.

BIČ, 24. junija – Pri piramidi na Griču je bilo kresovanje s slovensko ljudsko pesmijo v pozdrav državnemu prazniku. Potekalo je srečanje ljudskih pevskih skupin, odprli so otroško likovno razstavo,...

KRŠKO, 24. junija – Sopranistka Mihaela Komočar ob klavirski spremljavi Nike Tkalec je popestrila otvoritev pregledne letne razstave članov krškega likovnega društva Oko v Galeriji Krško. Predstavilo se jih je 36.

METLIKA, 24. junija – Ob 30-letnici delovanja je imel oktet Vitis jubilejni koncert na gradu.

ŠENTJERNEJ, 24. junija – Na trgu pred cerkvijo sv. Jerneja je bila slavnostna akademija ob 500-letnici Trubarjevega rojstva in dnevu državnosti z naslovom Moja domovina.

ZAGRAD PRI ŠKOCJANU, 24. junija – V okviru občinskega praznika se je pričela petdnevna kamnoseško-kiparska delavnica, na kateri je pri zagraškem kamnoseku Franciju Kocjanu sodelovalo 14 ljubiteljskih kiparjev iz ajdovskega društva Most. Ob koncu so pripravili razstavo del v Metelkovem domu v Škocjanu.

NOVO MESTO, 26. junija – Literarni večer v Knjigarni Goga je potekal s pisateljem Orlandom Uršičem in njegovim romanom Tadejev dež.

BREŽICE, 27. junija – Potekal je 15. festival potujočih knjižnic.

ČRNOMELJ, 27. junija – V Galeriji Laterna so odprli samostojno razstavo akademske slikarke Maje Zorec iz Kranja.

KOČEVJE, 27. junija – V počastitev dneva državnosti so pripravili prireditve Kočevska za Slovenijo. Slavnostna govornika sta bila Lojze Peterle in Mihael Petrovič.

KRMELJ, 27. junija – V OŠ so pripravili likovno kolonijo, da bi sanirali in uredili tamkajšnji spominski park. Kolonijo je vodil likovni pedagog prof. Branko Šuster.

METLIKA, 27. junija – Na gradu je bil koncert Tamburaškega orkestra OŠ Metlika pod taktirko Mateja Matkoviča. Kot gost je nastopil vokalni solist Tomaž Žugelj.

NOVO MESTO, 27. junija – Na vrtu hostla Situla je bil večer pripovedništva in ljudske glasbe z Ano Dušo in pevsko skupino Ragle. – V stolni cerkvi sv. Nikolaja je bilo mogoče prisluhniti koncertu Walterja Darangela.

OSILNICA, 27. junija – V OŠ so odprli slikarsko razstavo kot uvod v prireditve Petruvo v deželi Petra Klepeca, poimenovali pa so jo Razstava Stjepana Klepeca v deželi Petra Klepeca.

OTOČEC, od 27. do 29. junija – Letošnji 14. slovenski festival rockovske glasbe Rock Otočec je minil v ritmu punka. Nastopili so Niet, Pankrti, Sham 69 idr.

RIBNICA, 27. junija – Društvo mažoret in plesalcev Ribnica je pripravilo zaključno revijo ribniških mažoret na gradu.

TREBNJE, 27. junija – Ob Baragovem dnevu je v KD potekala slavnostna akademija s podelitvijo občinskih priznanj. V Baragovi galeriji so odprli razstavo o življenju in delu dr. Alojzija Šuštarja.

ČRNOMELJ, 28. junija – Naša beseda je naslov prireditve, ki so jo pripravili ob 140-letnici čitalnice v Črnomlju. Pripravili so lep kulturni program.

KAPELE, 28. junija – Pihalni orkester je organiziral že 6. maraton pihalnih orkestrrov. Prireditve so popestrili harmonikarji Tonija Sotoška.

LURD PRI ŠENTJERNEJU, 28. junija – Pri cerkvi je bil koncert, posvečen stoletnici Lurda in domovini, z nastopom cerkvenega, mešanega, moškega in mladinskega ter otroškega zbora, Šentjernejskega okteta in domačega pihalnega orkestra.

STUDENEC, 28. junija – Pred gostilno Jane je potekalo izbirno tekmovanje za zlato harmoniko Ljubečne. Nastopilo je 27 harmonikarjev.

ŠENTRUPERT, 28. junija – Poletje v Šentrupertu se je na trgu nadaljevalo z velikim poletnim koncertom Občinskega pihalnega orkestra sv. Ruperta.

VRANOVIČI, 28. junija – V gasilskem domu so odprli priložnostno razsta-

Nastop pevske skupine Ragle v hostlu Situla v Novem mestu.

Junij vo slik, ki so nastale na 7. kiparsko-kiparski koloniji v osrčju Bele krajine.

METLIKA, 29. junija – Na grajskem dvorišču je Anatol Štern izvedel monodramo Trubar pred slovensko procesijo.

ŽUŽEMBERK, 29. junija – V okviru 12. poletnih grajskih prireditev je v nekdanji grajski kleti zaloški Dober dan teater izvedel komedijo Policijska postaja avtorja in režiserja in igralca Franca Pluta.

METLIKA, 30. junija – Na grajskem dvorišču je nastopil Orkester slovenske policije pod taktirko Milivoja Šurbeka.

ČRNOMELJ, junija – Zik je pripravil tridnevni Filmski tabor Kolpa 2008, na katerem je sodelovalo 30 mladih. Idejo za tabor je dala filmska režiserka Maja Weiss.

KOSTANJEVICA, junija – Mlada občina je na dvorišču ob Lamutovem likovnem salonu s tradicionalnim promenadnim koncertom domačega pihalnega orkestra proslavila dan državnosti. Slavnostni govornik je bil gospodarski minister Andrej Vizjak.

KRŠKO, junija – Podružnica slovenskega protestantskega društva Primož Trubar deluje tudi v Posavju.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, junija – 800-letnico župnijske cerkve sv. Helene sta KD Primoža Trubarja Loka in Župnija Loka pri Zidanem Mostu počastili z izdajo knjige Obsavska stoletja, delom 16 avtorjev. Predstavitve knjige je vodil Jure Koritnik, z glasbo pa je večer popestril harmonikar Miha Strniša.

OSILNICA, junija – Društvo ljubiteljev likovnega ustvarjanja iz Kočevja in občine Osilnice je organiziralo prvo mednarodno likovno kolonijo v dolini zgornje Kolpe, na kateri je sodelovalo 17 tujih in 40 domačih likovnikov.

VAVTA VAS, junija – V šoli so pripravili prireditev z naslovom Življenje in delo velikih ljudi nas spodbuja in povezuje.

JULIJ

ŠMARJEŠKE TOPLICE, od 2. julija do 29. avgusta – Novomeška KMJ je na kopališču Krkinih Term izposojala knjige v bibliobusu.

KOČEVJE, 3. julija – 9. Poletne večere je na mestni ploščadi pričel Pihalni orkester Kočevje, koncert pa so popestrili tolkalci iz Ljubljane in Anžej Dežan.

RADOVLJICA, 3. julija – V Čebelarskem muzeju so odprli razstavo glinenih izdelkov Novomeščanke Andreje Stankovič.

DARUVAR, 5. julija – KD Gasilski pihalni orkester Loče pri Dobovi je pod taktirko dirigenta mag. Daniela Ivše skupaj z mažoretno skupino pod vodstvom Maje Grigelj nastopilo na 1. mednarodnem festivalu pihalnih godb.

HINJE, 5. julija – Na tradicionalnem tekmovanju harmonikarjev je v kategoriji nad 30 let zmagal Alojz Murgelj z Otočca, med 15 in 30 let Nejc Staniša iz Mirne Peči in do 15 let Sandra Murgelj z Otočca.

DOLENJSKE TOPLICE, 8. julija – Z domoznansko razstavo z naslovom 5 fotografov Kočevjarjev se je v KKC predstavil samostojni kulturni ustvarjalec Matjaž Matko.

KOČEVJE, 10. julija – V okviru 9. poletnih večerov, ki jih pripravlja Center za promocijo in razvoj turizma občine Kočevje je na ploščadi nastopila Natalija Verboten.

LANŠPREŽ, od 10. do 13. julija – Na jasi nekdanjega posestva znamenitega slovenskega čebelarja Petra Pavla Glavarja je potekal festival gledališča, glasbe in plesa Le Soleil. Dogajanje je popestril Sončni sejem, otroške predstave, ustvarjalnice, koncert pa je imela tudi skupina Katalena. Zanimiv gost je bil Zijah Sokolovič.

KOČEVJE, 11. julija – V grajski kavarni so pripravili recital poezije in glasbe z razstavo umetniških del. Sodelovali so Ivan Črnič, Romana Novak, Lucija Černe in Peter Polončič Ruparčič.

METLIKA, 11. julija – V okviru prireditev Pridi zvečer na grad so na grajskem dvorišču predstavili tretjo zgoščenko ljudskih pesmi Janeza Pezdircra s pevci iz Bele krajine.

OBČINE, 11. julija – Na Jurjevi domačiji je potekala zaključna prireditev celotedenskega projekta Moje poletje v Trebnjem z razstavo izdelkov in

Julij

lutkovno predstavo Fižolček, ogeljček in slamica.

CEROVO, 12. julija – V okviru Seviqe Brežice je nastopil švicarski ansambel Basel Renaissance Winds, v naslednjih dneh pa tudi v Velenju, na Zaplazu in v Gornji Stubici.

METLIKA, 12. julija – Na grajskem dvorišču je bil Štajerski večer z likovno razstavo, glasbo itd.

NOVO MESTO, 12. julija – V OŠ Grm so pripravili prireditev ob 20-letnici jezikovnih počitnic za mlade Korošce. Letos je bila rdeča nit življenje in delo Primoža Trubarja, ki so mu mladi posvetili tudi zaključno prireditev.

ŠENTRUPERT, 12. julija – V cerkvi sv. Ruperta je bilo mogoče prisluhniti koncertu opernih arij v okviru Poletja v Šentrupertu in sklopu Podoba Slovenije.

ŠKOCJAN, 12. julija – Ob Knobleharjevem so podelili tudi občinska priznanja in nagrade – slednjo je za delo na kulturnem področju prejel kaplan mag. Janez Žakelj.

ŠMARJETA, 12. julija – Pri večnamenskem domu je potekal Rock Šmarjeta 2008 z Vladom Kreslinom, BHC, Otium idr.

ŽUŽEMBERK, 13. julija – Trški dnevi so se zaključili s podelitvijo priznanj ter nastopom operne pevke Dorine Radovan.

METLIKA, od 14. do 20. julija – Na Partizanskem trgu je KUD Plac pripravil že 4. Teden kulture na placu s plesno predstavo Plesnega društva Krokra, improvizacijsko gledališko predstavo, večerom dalmatinskih pesmi, večerom akrobatike in tolkal in nastopov pantomimikov, vokalno skupino Lan...

ZAPLAZ, 14. julija – V okviru Klasikaa Dolenjska je bil v cerkvi Marijinega vnebovzvetja koncert Base Renaissance Winds.

SOTESKA, 15. julija – V Hudičevem turnu so na ogled postavili likovno razstavo del skupine slikarjev 12. poteza, nato pa je bil še koncert citrarke Nataše Meglič.

DOLENJSKE TOPLICE, 16. julija – V avli KKC je potekalo srečanje literatov topliškega upokojenskega društva.

DOLENJSKE TOPLICE, 17. julija – Igralci DKD Svoboda iz Loške doline so v KKC uprizorili komedijo v dveh dejanjih Marca Camolettija Pridi gola na večerjo.

DOBRNIČ, 18. julija – V cerkvi sv. Jurija je bil koncert baročne glasbe Hrvaškega baročnega ansambla v sklopu prireditev Seviqe Brežice. Ansambel je nastopil tudi v Brežicah, Grobljah in Trbovljah.

METLIKA, 18. julija – Poletne prireditve Pridi zvečer na grad so se nadaljevale z nastopom violinistke Anje Bukovec in pianista Simona Krečiča.

PREDGRAD, 18. julija – V KD so odprli razstavo Folklorna skupina Predgrad.

PREDGRAD, 19. julija – Potekala je prireditev Pranger Predgrad 2008 s srednjeveško povorko in nastopi folklornih skupin.

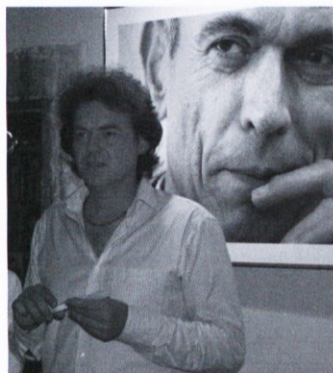
NOVO MESTO, 21. julija – Dolenjska prestolnica je z 8. Fotopubom za pet dni postala dejavno fotografsko središče. Festival se je pričel z odprtjem skupinske razstave Čas v stopinjah na dvorišču Knjigarne Goga. 25 fotografov je predstavilo izbor svojih fotografij o nekdanjem slovenskem predsedniku dr. Janezu Drnovšku. Program letošnjega Fotopuba je umetniški direktor, uveljavljeni nizozemski fotograf Cris de Bode, oblikoval okrog teme Človeške stopinje. Potekale so številne delavnice in predavanja, na ogled so bile fotografske razstave, javno tribuno pa so namenili vlogi nevladnih organizacij v novinarstvu. Ob večerih so potekale projekcije s predstavitvijo del Fotopubovih mentorjev. Ob koncu so podelili Nikonovo Četrtkovo nagrado, ki jo je mednarodna žirija namenila francoskemu fotografu Jena-Christophu Cuetu za fotozgodbo Zahodni Sakarvelo.

DOLENJSKE TOPLICE, 22. julija – Po slavnostni seji občinskega sveta ob občinskem prazniku je bil v KKC koncert Alenke Gotar, topliškega MePZ in Dua Decorde.

METLIKA, 23. julija – Na grajskem dvorišču je nastopil orkester Wigan youth Orchestra and Choir iz Velike Britanije.

KOČEVJE, 24. julija – Na 9. Poletnih večerih je na mestni ploščadi nastopila skupina Tamburaši osma regimenta.

TRŠKA GORA, od 24. julija do 10. avgusta – Društvo zaveznikov mehkega

Umetniški vodja Fotopuba Chris de Bode na otvoritveni razstavi Fotopuba 2008.

pristanka je organiziralo mednarodni filmski tabor, na katerem so sodelovali mladi iz več evropskih držav. Na Trški gori se je mudila tudi ekipa režiserja Boris Petkoviča, ki snema dokumentarni film 100%Luksuz – v njem bo predstavljena tudi dejavnost društva.

METLIKA, 25. julija – ŽPZ DU Metlika, ki ga vodi Lidija Saje, je ob petletnici povabil na koncert na grajsko dvorišče. Kot gosta sta nastopila člana Literarnega kluba Metlika Franc Režek in Franc Kočevar.

VESELA GORA, 25. julija – Poletje v Šentrupertu se je nadaljevalo s koncertom Anje Bukovec (violina) in Simona Krečiča (klavir).

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 26. julija – Drugi Anin glasbeni večer sta v cerkvi sv. Ane oblikovali violinistka Nina Pirc ob klavirski spremljavi Nike Tkalec, ki sta nastopili tudi kot zborovski pevki v nastopu vokalne skupine Avec.

STARI TRG OB KOLPI, 26. julija – Na športnem igrišču je potekala 6. revija folklornih in tamburaških skupin Ajte, ate sa si sum!

ŠENTRUPERT, 27. julija – V cerkvi sv. Ruperta je bilo mogoče prisluhniti koncertu Ausonia.

TREBNJE, 28. julija – V sklopu Seviqe Brežice je bil v cerkvi Marijinega vnebovzvetja koncert glasbe iz časa Primoža Trubarja v izvedbi nizozemskega ansambla Camerata Trajectina. Koncert so naslednji dan ponovili v cerkvi sv. Kancijana v Škocjanu.

KOSTANJEVICA, 29. julija – V organizaciji KUD Flokart se je pri GBJ pričel festival poezije, glasbe in likovne umetnosti Noster Nostri. Med drugim je bil zanimiv pogovor z Borisom Petkovičem o njegovem filmu Paris love.

KOČEVJE, 31. julija – 9. Poletne večere je na mestni ploščadi nadaljevala klapa Rašketa.

NOVO MESTO, od 31. julija do 2. avgusta – Festival Muzejski vrtovi se je pričel z nastopom mladinskega pevskega zbora iz Osnabrucka v Nemčiji, in sicer v stolni cerkvi sv. Nikolaja. Na Muzejskih vrtovih sta nastopila Magnifico z akustično zasedbo Balcountry Quartet in hrvaška zasedba Cubismo.

BUDVA, julija – Konec meseca je APT iz Novega mesta končal gostovanje na 22. tradicionalnem mednarodnem festivalu v Črni gori s predstavo Kadmpolis/ Oddaljeni pogled v režiji Matjaža Bergerja.

KOSTANJEVICA, julija – Na delovišču ob nekdanjem cistercijanskem samostanu je potekal letošnji kiparski simpozij Forma viva. V hrastovem lesu so ustvarjali trije kiparji: Klaus Grosskopf iz Nemčije, umetnik slovenskega rodu Samo Škoberne, ki deluje v Nemčiji, in predstavnica mlade generacije slovenskih kiparjev Polona Demšar. – Devet mladih udeležencev kiparske poletne delavnice je pod mentorstvom likovnega pedagoga Valterja Rabiča iz OŠ Center iz Novega mesta ustvarjalo v GBJ na temo pravljicega izročila iz tukajšnjega okolja. – V nekdanji samostanski cerkvi je v okviru festivala stare glasbe Seviqe Brežice nastopil Komorni zbor RTV Slovenija. Koncert so ponovili tudi v cerkvi sv. Jurija v Gornji Stubici na Hrvaškem.

LJUBLJANA, julija – Ob 70-letnici Toneta Pavčka je pri Cankarjevi založbi izšla njegova nova pesniška zbirka z naslovom Same pesmi o ljubezni.

NOVO MESTO, julija – Na Kapiteljski njivi so se nadaljevala vrsto let trajajoča zaščitna arheološka izkopavanja, ki jih vodi arheolog Borut Križ.

OREHOVICA, julija – Ob 25-letnici MePZ Ajda, ki ga vodi Nina Šalomon, so v gasilskem domu pripravili koncert. Kot gostje so nastopili OPZ orehoviške OŠ, Šentjernejski oktet in ženski kvartet Vita s Štajerske.

SOTESKA, julija – Nizozemski ansambel L Attimo Fugguente je v okviru festivala stare glasbe Seviqe Brežice nastopil v Hudičevem turnu ter v cerkvi sv. Mihaela v Pišecah.

UPORABLJENE KRATICE:

APT: Anton Podbevšek Teater

DU: društvo upokojencev

CIK: center za izobraževanje in kulturo

GBJ: Galerija Božidarja Jakca

GD: gasilski dom, gasilsko društvo

GŠ: glasbena šola

JSKD: Javni sklad za kulturne dejavnosti

KC: kulturni center

KKC: kulturno-kongresni center

KD: kulturni dom, kulturno društvo

KMJ: Knjižnica Mirana Jarca

KUD: kulturno-umetniško društvo

MePZ: mešani pevski zbor

MPZ: moški pevski zbor

MK: Mladinska knjiga

MKK: mladinski kulturni klub

OPZ: otroški pevski zbor

OŠ: osnovna šola

PGD: prostovoljno gasilsko društvo

PZ: pevski zbor

RIC: razvojno-izobraževalni center

TD: turistično društvo

ZIK: zavod za izobraževanje in kulturo

ZKD: zveza kulturnih društev

ŽPZ: ženski pevski zbor

POPRAVEK

Tone Pavček se ni poročil meseca avgusta v Metliki, kot je bilo napisano pod poročno fotografijo na strani 283 v prejšnji številki Rasti, pač pa je bilo poročni prič, ženinemu bratu, ime Avgust, pisal pa se je Metlika.

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XIX., OKTOBER 2008, št. 5 (119), ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanj o župan Alojz Muhič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter Knjižarna Goga
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Andreja Brancelj Bednaršek (Metlika), Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Marjan Grahut (Šmarješke Toplice), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Dušan Krštine (Straža), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Mitja Ličen (Knjižarna Goga), Stane Peček (Trebnje in Mokronog-Trebelno), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Ida Zagorc (Šentjernej), Jože Zupan (Šentrupert)
- UREDNIŠTVO:** Barica Smole (odgovorna urednica), Ivan Gregorčič (namestnik odgovorne urednice, Literatura), Dragica Breščak (Kultura), dr. Marko Koščak in Joža Miklič (Družbena vprašanja), Milan Markelj (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si
- SPLETNA STRAN** www.revijarast.com
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 9. do 13. ure, tel.: (07) 39-39-210 in 041-845-729, faks: 39-39-212
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina za fizične osebe je 18,80 EUR, za pravne osebe 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 EUR. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, rtf ali txt.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** MiM
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- Izhaja dvomesečno
- PODPORNIKI:** Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, občine soizdajateljice, Krka, d. d., Trimo Trebnje.

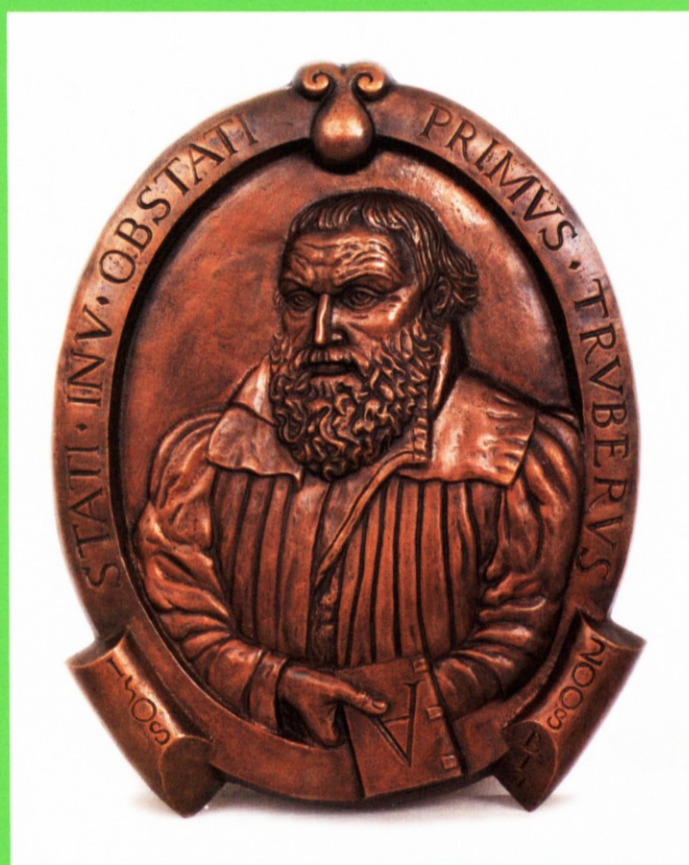
82
RAST
2008

KNJIZNICA M. JARČA
Domeznanski oddeljek

200905259, 5

COBISS c

RAST - OKTOBER 2008

MESTNA OBČINA NOVO MESTO